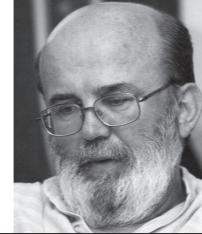

T A R T A L O M

▶	3	TÓTH LÁSZLÓ	
		Füst, Sebestyén, Harang, Csak az első	versek
▶	6	ZALÁN TIBOR	
		Versek a felhőben	vers
▶	9	MOLNÁR KRISZTINA RITA	
		Szédítő, Ritka fény	versek
▶	11	POÓS ZOLTÁN	
		Néhány álom egyetlen tájban – Békéscsaba	vers
▶	12	MOLNÁR LAJOS	
		Jó Karesznek	novella
▶	15	BECSY ANDRÁS	
		Minden hideg	vers
▶	17	CSILLAG TAMÁS	
		Ikrásodik, ragyog, Estike, A kert misztériuma, Megismerhető rezdülés	versek
▶	19	GYÓRI LÁSZLÓ	
		Fekete akácsol, Két kéz, Egyesített állam	versek
▶	22	SIMON ADRI-ZSILLE GÁBOR	
		Rollertime	vers
▶	24	LÉGRÁDI GERGELY	
		Útközben, Eper és liliom	novellák
▶	27	HALMOSI SÁNDOR	
		Alatta, Jóembert keresünk, Tompa, Koponyák Hegye, Nem a létezés, 17 sámán, a sor elején	versek
▶	29	DRÁVUCZ ZSOLT	
		Képeslapok	versek
▶	31	VÖRÖS ISTVÁN	
		Terválom, A bizonytalanok, Félvezető	versek
▶	33	MELIORISZ BÉLA	
		A szöveg, A lapokat, Mire jut	versek
▶	35	KÖTTER TAMÁS	
		Fair játék	novella
▶	41	UNGVÁRI LÁSZLÓ ZSOLT	
		Találkozás az idő zártan folyosóján	versek
▶	45	VIOLA SZANDRA	
		Nem kíván többé édeset – <i>Psyché Alteregónia följegyzéseiből</i>	versek
▶	47	MONOKI NAGY DÁNIEL	
		140x181,5, Országot épít a hordalékos Duna	versek
▶	49	CSILLIK KRISTÓF	
		Extended vulnerability, Vállán a világ tenyere, Sínpárok mentén baktat	versek

		PAPÍRHAJÓ
▶ 51	GYÓREI ZSOLT	
	A leghősibb törzsfőnök, Herbert, Zsuzsa néni	versek
▶ 54	KALÓZ EDIT	
	A mogoróbokor, A bagoly, aki pék, Mályva néni mesél	mesék
▶ 58	SZEPESI DÓRA	
	„vicces, és közben lírai” – Beszélgetés Acsai Rolanddal	
▶ 61	MÉSZÖLY ÁGNES	
	Hol nőnek a japánok? – Bertóti Johanna: Almából ki, körtébe be	kritika
		MŰHELY
▶ 63	WEHNER TIBOR	
	Mű-ugrások. Baji Miklós Zoltán képzőművész kiállítása a budapesti Magyar Műhely Galériában	megnyitóbeszéd
▶ 66	MERŐ BÉLA	
	Találkozásaim Zalán Tiborral Békéscsabán – Részletek a Találkozásaim című kötetből	esszé
		SZÍNHÁZ
▶ 75	ZALÁN TIBOR	
	El kell mondanom	dráma
▶ 94	JUHÁSZ ATTILA	
	Öt kabát – Zalán Tibor színpadi átiratairól	tanulmány
▶ 100	MÁRTON LÁSZLÓ	
	Nibelungok, 1. felvonás	dráma
		FIGYELŐ
▶ 113	PÁL-LUKÁCS ZSÓFIA	
	Korszerű dilemmák – Szilasi László: Kései házasság	kritika
▶ 116	KOLOZSI ORSOLYA	
	Az értelem fénye és a világ sötét sarkai – Szilágyi István: Messze túl a láthatáron	kritika
▶ 119	FAZEKAS SÁNDOR	
	„A lét elviselhető könnyűsége” – Zalán Tibor: Papírváros egy lassúdad regény, négy, szétszaggatva	kritika
▶ 123	SOMI ÉVA	
	Jelenetek egy mai házasságból – Légrádi Gergely: Nélkülem – Nélküled	kritika
▶ 126	MAJOR LÁSZLÓ	
	A keleti végeken elgyengül minden – Csabai László: A vidék lelke (hármastörténetek)	kritika
▶ 129	FEHÉR JÓZSEF	
	Ezüstportya a moldvai magyar életbe – Sarusi Mihály: Hun a Szeret szompolyog	kritika

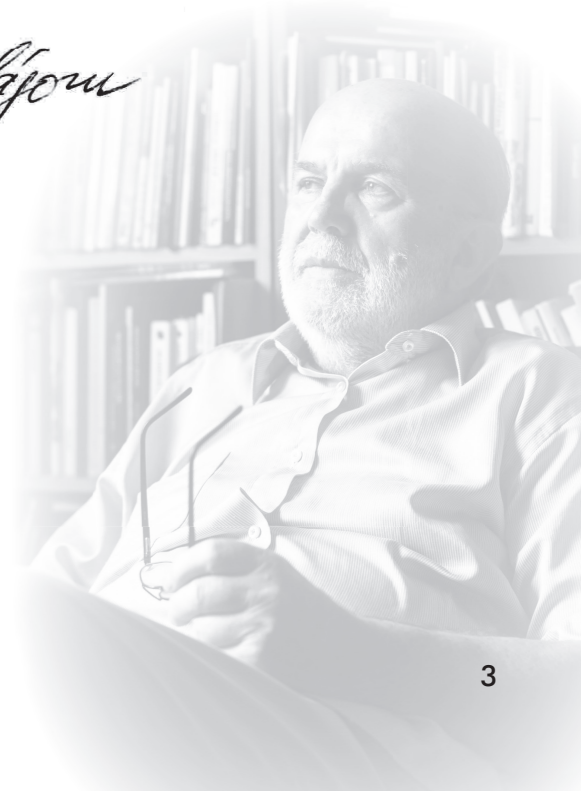
Füst

„...nem érvadók többé táncosra”

Joszu utak járatt nándova –
 hályog szememtől távol már a néptelen
 vallamat érezted? vesszőpala őzi nyujt
 táncos lábam göbseret éreztet
 egyetlen csillag sem figyel már odafeletről
 minif egyóra mindeuség
 úgy kezd magába ölelni
 a sötétség néptelene
 szabadság rajzod kétem közepén

már csak az tartja össze világot
 mi én voltam
 én voltam egykor

Tóth László

Füst

„...nem kívánok többé táncokat”
F. M.

Hosszú utak fáradt vándora –
hályogos szememtől távol már a végtelen
vállamat évezredek vesszőnyalábjai nyomják
táncos lábam gyökeret eresztett
s egyetlen csillag sem figyel már odafentről
mint egykor a mindenség
úgy kezd magába ölelni
a sötétség végtelene
szakadék vagyok létem közepén

már csak az tartja össze világom
mi én voltam
én voltam egykor

Sebestyén

Úgy állnak ki testemből a nyilak
mint hitetlenekből a jelszavak
beszélnek helyettem
kérdéznek helyettem
hitelesítenek
megannyi igen
és megannyi nem
magam is nyíllá váltan
süvíték a felém süvítő fekete nyilak ellen
mintha a levegőben megállíthatnám őket
belém nyilallok
megnyílok nekik
kijelölik s ők mondják sorsom
visszahullnak fejemre
nyílt sisakkal fordulok feléjük
elárvult létem
cloaca maximájában
testem ellepik a langy nedvek
folyik a vérem folyik a nyálam
de a szemem száraz
benéznek nyílásaimon

mintha megnyúlt nyélként merednének ki belőlem
melyekkel elmozdítható vagyok
felemelhető
odébb helyezhető
falhoz állítható/szögezhető
összetartanak a széthullásban
belenyúlok velük a végtelenbe
nyalábba kötözöm őket
az vagyok ami legbelül

megalázható
de elpusztíthatatlan

Harang

mint madár beteríti kongásával a harang
a teret ahol lakom
rátelepedik óvatosan
fészkelődik kicsit fölötte
kotyog hozzá beszélget vele
mintha az idő bűgna napszakonként
mintha az zengne-bongna időtlen hangjában
zúgását az emberek a vállukon cipelik
meggörnyednek súlya alatt
testük odanyomja a tér köveihez
ám lelkük kiemeli létük börtönéből
s magasan úszik a város fölött
a semmi végtelenében

Csak az első

Csak az első szög fájt
A többi annak aki beverte
Aztán már csak néztem
mint néznek rám
föl a keresztre

Versek a felhőben

Fellőttem a felhőbe a vers
 et s átéltem a szétfoslás káp
 rázatát Nem lett jobb a vers és
 én sem lettem jobb Kemény párnán
 alszom Kemények az álmaim
Tanúi vagyunk mindannyiunk
 nak Ha Beethoven 10. szim
 fóniája jobb mint az előz
 ő kilenc akkor a művészet

lehúzhatja a rolót Ha le
 nem húzta már A látszat sok sem
 mirekellőt eltart Egy ide
 ig és még tovább Nehéz elég
 et tenni a kor kihívása
 inak (ha senkiket hív csak ki)
 E kornak elvárásai ha
 lehetnek Pecsétes abroszon
 vérhangyák merengnek álmatag

A könyvespolc könyvein arany
 por és az idők vasreszelék
 e Hatalmas este van mondja
 Utassy Dzsó és a hátára
 pakolja az épülő panel
 ház nappal kiásott nyirkos al
 apjában a forró téglákat
 Csontból kiszívja a velőt az
 idő Csontból furulyát csinál

Eljátszik rajta a szél Egész
 vidám ez a dance macabre egész
 Párizs delel Észre sem veszi
 hogy közben a Pont Neuf-híd halk sik
 ollyal a Szajnába omlik El
 számolni valóm van a világ
 ító kék rákokkal kik FOR SALE
 tábláskát tűztek ki a jövő
 elszabott öltönyeire Az

ablakom alatt hordszéken el
 feketült múmiákat cipel
 nek félmeztelen hajléktalan
 ok És hordágyakon verekszen
 ek a biztos halálba indul
 ók A ketrecharcban a kana
 dai győzött s aki a földön
 fekszik már alázva van Felmos
 ható a helye Nyugodtan ki

rugdosható az illatos szor
 ítóból Fellövöm fényképen
 a felhőbe az amfiteát
 rumot hadd játsszanak véres ját
 ékot az égi gladiátor
 ok vagy az unatkozó isten
 ek Ott kék lesz a vér és az ég
 harmatot perget az ellebeg
 ő halottak arcára Angyal

ok játszanak lapdáznak önfel
 edten a verssel mert a vers ker
 ek rugalmas és nincs benne sem
 mi Legfeljebb elhasznált leveg
 ő Fejét vérröghöz támasztva
 nézi a karnevál romjait
 a kettévágott vakond Fülé
 ből csendesen homok szivárog
 S a selymek hona bealkonyul

örökre Víz tükröződését
 kövesd figyelmeztet a pucér
 kisgyerek Okos feje fölött
 a firhangok összecsapódnak
 Lábánál vére hullott fecske
 fű Leginkább az öblös fotel
 ben szeret ülni Léte olyan
 mintha osztriga fehér teste
 lenne ilyenkor melyet kiszipp

antani készül a piactér
 nyüzsgésében reggeliző val
 amelyik másnapos isten Ló
 ból már csak a kolbász jut neki
 a Praktiker előtti gazda
 bolt hűtőpultja mélyéről Ak

ár a háborús múlt az örök
ös lótetemekkel Csupa vér
hajnalban a dolgozószobám

(tetőablaka fölött vonul
ó felhők egyike megállt és
sötét volt és a fáradtságig
elnehezült Megállt s kiokád
ta magából terhét Zuhogott
lefelé a világra sok mind
enféle versem Verejtéktől
vértől könnytől volt mocskos az ab
lakom Volt maszatos az arcom)

Exaltatio; Áldozócsütörtök; Elragadtatás; Felemelkedés (2020; szénrajz, frottázs, papír; 640×450 mm; fotó: Timkó János)

Szédítő

Anya,
egyáltalán nem értem,
mit akartál
mondani nekem.
Mindegy, hol voltunk,
mit csináltunk éppen –
lényegtelen lett
minden lényegtelen,
csak jó, hogy eljöttél.
Hogy együtt voltunk.
Volt jelen.
Hogy miért? Mit üzen,
mire int az álom,
hiába töprengek,
hetek óta rágom, a választ
nem találom.
Sejtem, hogy nincs
semmi különös benne.
Egyszerűen jöttél,
hogy együtt legyünk pár percre,
Mintha mi sem
történt volna, pedig. Ha látnád.
Harminchat év.
Hiába haraptam a párnát.

Ringassa anyja, bugyolálja,
míg álomba szédeleg,
a telhetetlen gyerek
anyahangot, anyaszagot kér.
Még. Még.
Jó rég volt. Jó volt rég.

Hogy hívatlan
ágyam szélére ültél
– meggyűrődött a paplan –,
mintha volnál
kicsi, éneklő anya,
szédítő öröm.

Te jó. Te legjobb
Ferenczi Mária,
aki voltál. Köszönöm.

Ritka fény

(Lapok egy hercegségből 15.)

Errefelé feketék a háztetők.
Szürke ég alatt fénylő pala,
nehéz csillogás, amerre ellátsz.
Szigorú rendben az utak, a kertek.
A táj ősoleg őrangyala
felhőbe bugyolált, hosszú hegylánc.
Erődök, falvak. Mind mindentől messze.
Ónos pára kelti a napot.
Nagy, színes üvegtáblákba gyűjtik
az itt lakók a ritka fényt. Örülnek,
ha alkonyatkor az ablakok
kigyúlnak. Izzik a rőt, a türkiz,
fűzöld meg óarany pattog, a szikrák
bent, a szobákban szétgurulnak,
és kihunynak a vastag szőnyegen.
Bent, a szobákban, akik élnek, sokat
hallgatnak. Hogy elboldogultak
ezen a vidéken, kész győzelem.
Keskeny folyók, folyton szitáló pára,
szürke ég és még szürkébb pala.
De a súlyos, fekete háztetők
között ködpamacsokban leng a hála.
A várost régi rögangyala
mossa. Hinti a tisztító esőt.

POÓS ZOLTÁN ◀

Néhány álom egyetlen tájban – Békéscsaba

Apám minden hajnalban itt hagyott minket. Kettévált a világ,
mintha a levegőt is felosztották volna. Mi itthon maradtunk,
apám pedig végigállta az utat a buszsofőr mellett, és úgy
engedte fel a *kevermesieket*, mintha egy titkos csapathoz
tartozna. Aztán Lőkös, onnan már vonat ment Csabára,
onnan már ulti. A kártyalapok közt az álmok egyetlen tájban
értek össze, miközben a Stüsü vadász és a Kuoni pásztor
bölcsen bólogattak.

Aztán már Csaba vajsínű állomása, az Andrassy út, és
a *halas*, a tátogó ponttyal, így mentek, míg utcánként nőtt
följük a város, vettek reggelit, majd vissza a sínek mögé,
Irány az *ÁÉV* iroda! Egyszer én is jártam ott, majd apám
bevitt a városba, követve a fény áramlatait. Volt feladat is,
köpenyt venni az Univerzálban, de előtte: irány Jamina!
Az ősz felszínén tükröződött a tavasz, de csak arra
gondoltam, hogy az ortopédián rám adnak valami hevedert,
mert hirtelen megnyúltam, és rossz lett a tartásom.

Látni az antennák remegését a tetőkön, látni a kisvárost
a nagyobb városban, látni a légkör rétegeit, a gyerekkor
áttűnését a kamaszkor rétegébe, látni egy korszakot,
amit egy heveder egyenesít ki. A város – apám másik élete,
ami sosem volt az övé, mert ide csak a pakli kártyáját,
a számológépét, a bérszámfejtést hozta el, majd este otthon
kitette a menetrend mellé. Kiismerni a nagyvárost, ez is munka
volt, ahogy egy madár megismeri a mező, az erdő dialektusát.
Kiismerni, és várni este apám cipőjének koppanását.

Jó Karesznek

Sanyival szemben Ica leállítja a gépet, belenyúl, igazít valamit benne, előrehajol, kék, rövid köpenye felhúzódik a derekán, fekete, testhez simuló nadrágja jól mutatja kerek fenekét. Sanyi, míg a kék ládákat szedi le a kézikocsiról, figyel, ahogy a nő előtte nyújtózkodik. Szegény Karesz, jut eszébe, míg kamionnal Európa autópályáit járja, a felesége itthon heteg. Itt a munkahelyen jött össze Vilivel, a sorvezetővel. Ha valamelyik gép elromlik, ő javítja meg, most Icát tartja karban. Tudja az egész falu, persze, Karesz kivételével. Szegény Karesznek fogalma sincs arról, mi van körülötte.

Sanyi zöld overálja felső zsebéből kivesszi a telefont, 3 óra 57. Még bő két óra van hátra a műszakból. Utálja az éjszakázást, mert nappal nem tud mélyen aludni, ha elszunnyad, félóra múlva felébred. Na és ez a szag! Szinte szúr. A vegyszerek bűze közül a klóré a legerősebben. Ezt a nagy, szürke fém üzemcsarnokot – ahogy körbeveszi, ráborul, bezárja – nem tudja megszokni, pedig már tizennyolc éve itt van. Mintha szoros mellvértet venne le, fellelegzik, mikor kilép az ajtaján.

Négy nagy tartályba a WC-illatosító golyóit tölti fel. Ezek az automatából a nők asztalára gurulnak, ők válogatják szét. A hibátlan kerül a kék műanyag ládába. Ha egy nőnél összegyűlt hat-hét láda, akkor azokat kézikocsival a tartályokhoz húzza, és felönti őket.

Az illatosító műanyag kosarába a nők automatagépen négy golyót töltenek, ezeknek gyakran változik a színük. Most kék, lila, rózsaszín és fehér golyók kerülnek bele. A fehér klóros, a többitől Sanyinak fogalma sincs, micsoda, csak a szúrós szagukat érzi.

Most a kézikocsin hat láda klórgolyót húz maga után. A tartály mellett lepakolja őket a betonpadlóra. A fölsőt kézbe veszi, felviszi a vaslépcsőn. Jobb kezével a láda alá nyúl, az olajos láda megcsúszik a kezében, félrebillen, és a golyók egy része a tartály mellett a földre hull és szétgurul. Lemegy a lépcsőn, és guggolva a szedi a golyókat vissza a ládába. Eszébe jut, hogy gyerekkorában hasonló sárgolyókkal játszottak, talán azok valamivel nagyobbak voltak. Akkor még gyakrabban esett, a házak előtt a vizesárkokban találtak sarat. Ebből kis golyókat formáltak, és ezeket hajlékony pálcára tűzték. Ha erősen megsuhintották, a sárgolyó messze repült.

Talán gyerekkorában volt a legboldogabb. A falu szélén laktak, húsz ház állt ott, tanyasornak hívták. Mikor kilépett a kapujukon, elláthatott messzire. Abban az időben még sok gyerek született, az utcán csapatba verődtek. Katonást játszottak, fakardot, csúzlit, íjat, íjpuskát készítettek. A határt bebarangolva fácánra, nyúlra vadásztak. Persze, sohasem fogtak semmit, de imádtak a szabadban lenni. Édesapja a térszben dolgozott, nyaranta a tehenészek felváltva legeltették a jószágokat. Apjával mindig kiment, imádott a legelő széles ege alatt lenni, ott valami kellemes, bizsergető izgalmat fogta el. Így érezhetnek a madarak is, gondolta.

Mikor már iskolába járt, ebéd után gyorsan megcsinálta a leckét, és ment játszani. Mikor nyolcadik osztályban szóba került a pályaválasztás, fogalma sem volt arról, mi akar lenni, ezért a gimnáziumot választotta, hogy négy évet még gondolkodhasson rajta. Akármelyik szakmára, pályára gondolt, mindig úgy érezte, a választással az élet más területeiről mondana le, pedig őt minden érdekelt. Ahogy megtanult olvasni, beiratkozott a könyvtárba. Távoli tájakról, Dél-Amerika őserdeiről, az amerikai préri indiánokról olvasott. Hozott ki történelmi könyveket is, főleg a magyar szabadságharcokról.

Érettségi után a térsz fűrészüzemébe ment, ott raklapokat szegelték össze. Kilencven után a térsz a térsztaüzemmel és a varrodával együtt a fűrészüzemet is bezárta. Abban az időben sok volt a munkanélküli, végül felvették a téglagyárba, ott a nyerstéglákat hordta a kemencéhez. Az auto-

mata présgépből forrón jöttek ki a nyerstéglák, ezeket az automata berakodó felrakta egy kocsira, ezt tolópadon vitte a kemencéhez.

Ekkor ismerkedett meg Évával, a feleségével, életében ő volt az első nő. Mindig zavarban volt a lányokkal, nem tudta, hogy szóljon hozzájuk, mit mondjon nekik. Valójában Éva kezdeményezett. Szombat délután barátaival – azok voltak a barátai, akikkel a tanyasoron együtt nőtt fel – felmentek a sörkertbe szórakozni. Akkor már divatba jött a diszkó. Az asztalnál ismerős lányokkal beszélgettek, és az egyik szőke, csinos lány azt mondta neki, hogy szép a szeme. Előbb táncoltak, majd csókolóztak. Sanyi jól érezte magát vele, tetszett neki, hogy nem azok közé tartozik, akik a diszkó végén az utolsó sörrel a kezükben egyedül hazatántorognak, hanem végre a lánnyal van. A második találkozásukon éjfél körül Éva hazavitte a szobájába, a szülei már mélyen aludtak. Hamar jött a baba, ezt már be kellett jelenteni a szülőknek, majd összeházasodtak.

A szülők segítségével vettek a faluban egy parasztházat. Sanyi jól érezte magát a házasságban, imádkozta Éva illatát, nagyokat szeretkeztek. Később alábbhagyott a lángolás, de azt gondolta, ez így van rendjén. Közben bátrabbá vált a nőknél, házasságuk alatt sem tudott ellenállni nekik, és a téglagyár büféjében, irodájában mindig talált szemrevaló lányokat, előbb a teltkarcsú Katit, majd a sovány, kismellű Irént. Szerencse, hogy itt folyik a Körös, az éjszakai horgászat jó alibi. Hét év múlva felesége bejelentette, már nem szereti, válni akar. Sanyi arra gondolt, talán sohasem szerette Évát, inkább csak a kapcsolat biztonsága tetszett neki, az, hogy van kihez hazamennie, nincs egyedül. Azóta is ezen töpreng, lehet, hogy ezt a felesége észrevette, és ezért rúgta ki?

Hazaköltözött a szüleihez. Évát már legalább húsz éve nem látta, fogalma sincs, mi van vele, telefonon sem beszélnek. A fia húsz éve Angliában, Doverben egy szállodában dolgozik, csak karácsonyra jön haza. Később bezárt a téglagyár is. Ekkor egy ideig munkanélküli volt, majd elküldték parkgondozó tanfolyamra. Tudta, a környező településekre nem kell harminc parkgondozó, de elvállalta, mert így valamivel több pénzt kapott.

Tizennyolc éve felvették ide, azóta itt dolgozik. Hogy az egyhangúságot elkerüljék, óránként munkakört váltanak. Az ő csoportja most a szalagról a golyókkal betöltött kosarakat szedi le. Ezek kék ládába jönnek, maga mögé teszi őket, mikor már több összegyűlt, emelőbékával elviszik. Hogy a munka érdekesebb legyen, számolja a ládákat. Mikor a hatvanadikhoz ér, eszébe jut, hogy jövő héten lesz hatvanéves. Apai nagyanyja ötvenhét évesen halt meg.

Az anyja mesélte, mikor átment hozzájuk, a nagyit a konyha kövén találta, egy télikabát volt kéznél, azt terítette maga alá, hogy ne fázzon annyira. Olyan gyorsan tört rá az epegörcs, hogy a fájdalomtól már nem jutott el az ágyig. Másnap elment a körzeti orvoshoz, az beutalta a gyulai kórházba, onnan már holtan hozták haza. A kórházban harminckét epekövet vettek ki belőle, a műtét közben elvágta az epecsatornáját, és ebbe halt bele.

A kórházban az utolsó látogatója az édesanyja volt. A nagy arra panaszkodott, nagyon fáj, éget a lábfeje, megkérte a menyét, frissítse fel rajta a hidegvizes ruhát. Anyja a lábán nagy sötétkék és lila foltokat látott, ezt rossz jelnek vélte. A nagy az anyját megkérte arra is, hogy hozza haza a pénztárcáját, azt mondta, neki már úgysem lesz szüksége rá. Nyolcvankét forint volt benne, akkor háromhatvan volt egy kiló kenyér, és tíz forint húsz fillér egy kiló cukor.

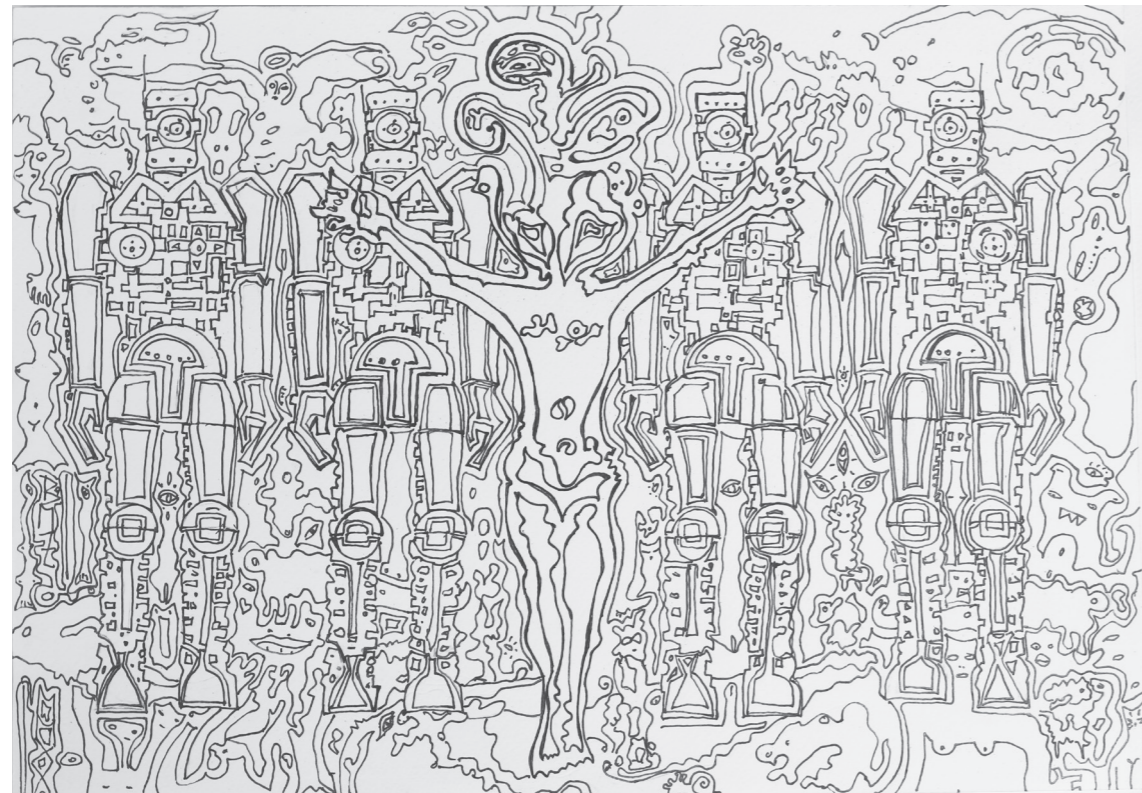
A temetés előtt Sanyi apjával a ravatalozóhoz vezető bekötőút előtt várták, hogy a kórház kocsija hazahozza a nagyanyját. Akkor a halottakat még lovas gyászocsival vitték ki a temetőbe. A tsz fiatal kocsisa vezette a két lovat, az egyik még csikó volt. Sanyi tízéves gyerekként unta a hosszas várakozást, és fölmászott a bakra, a kocsis az egyik ló zabláját igazította. A temető irányából egy traktor kanyarodott fel a kövesútra, a kocsis kiáltott neki, hogy ne nagy gázzal hajtson ki. A traktoros hallhatta ezt? Az biztos, hogy felpörgő motorral, hangosan jött ki a kövesútra, a csikó ettől megijedt, és mindkét ló, mintha puskából lőtték volna ki őket, vágta kezdett.

Sanyi attól tartott, valahová nagyon messze viszik a lovak. A bakról figyelte hátsó patájukat, olyan gyorsan jártak, mint a géppel hajtott karok. Végül úgy döntött, leugrik a kocsiról. Akkor még nem tudta, a mozgó járművekről menetirányba kell leugrani, ő merőlegesen ugrott, így azonnal elvágódott a macskaköves úton. A temetésre kapta az első öltönyét fekete és barna kockákkal, a nadrágja kilyukadt a bal térdén.

Eszébe ötlik, őt vajon mikor viszik ki a temetőbe? Előbb-utóbb meg kellene vennie a sírhelyet, nem lehet olcsó, életében még sohasem sikerült a fizetéséből félretennie. Apja már meghalt, az anyjával él, ketten fizetik a rezsit, az egyik hónaptól a másikig mégis elmege a fizetése. Mindig valami kedvező fordulatban reménykedett, hogy történik valami, amire eddig nem is számított, és ettől szebb, jobb lesz az élete. Lesz pénze, lesz párja.

Érkezik a váltás, egy ismeretlen negyvenes, kopasz férfi veszi át a szalag mellett a munkáját, korábban még nem találkoztak, gyakran cserélődnek itt az emberek, jönnek-mennek. Kilép a csarnok ajtaján, már virrad.

Mindenki az öltözőbe igyekszik, ez fönt van az emelten, a lépcsőn kopognak az acélfejes bakancsok. A szomszédos szekrénynél a fiatal munkatársa gyorsan kibújik a munkaruhájából, magára ölti az utcai göncöt, már teszi is a lakatot a szekrényajtóra, az hangosan kattant. Sanyi nem érti, hogy csinálja ilyen gyorsan, ő még most veszi föl a kinti nadrágját. A kerékpártárolóhoz sétál, az a főbejárat mellett, a hullámpala tető alatt van. Rengeteg bicikli szorosan egymás mellett, kiveszi a sajátját, tolja kifelé. Előtte Ica megy az új lila, vastagvázas biciklijével, a férje nemrég vehette neki. Biztosan örül az asszonynak, hálás neki. Jó lehet Karesznek.

A Műugró bevezeti a Vénusz-gyűrű őrségének négy tagját az egyik Teremtett Világba (2020; lakkfild, karton, 295×420 mm; fotó: Timkó János)

Minden hideg

Mondtad, a kert felét alig éri a Nap, s az árnyasabb részén a felásott földet árnyéktűrő fűmaggal szórtad be, amíg a másokra hagyományos mag került, és most a pázsitunk egyik fele sötétzöld, a másik fele meg világos. Két egymás melletti négyzet egy nagy sakktábla lapján, két egymás melletti egyszemélyes matrac a kétszemélyes ágyban, két különböző árnyalatú, mellettük egy-egy éjjeli asztalka, mind a kettőn olvasólámpa. Az ágynak melyik oldalán kapcsolják le majd a lámpát, és melyik oldala marad világos, melyik rész tűr jobban, kérdezted.

*

Meleg nyár volt, forró, éjszakákon át éberem forgolódtam, és jöttek a klímások, kik beszerelték a klímát, a csövet a falon át a nyírfához vezették, tövére csöpögött a lé, mondták, hogy jó lesz ez a klíma – prima!, nevettem, ők meg csak bólintottak, a munkát meg az anyagot kifizettem, prima!, nevettek, hehe, én meg erre csak bólintottam: ja, aztán elmentek, hűs szobákat hoznak majd az éjszakák, mondtam Katinak, bólintott, csak végleg ki ne hűljön minden, monda, régóta fázom így is, mert itt már minden *hideg*.

*

A legtöbb szúnyog idén volt, hiába kentük magunkat a teraszon, égettünk szúnyogűző gyertyákat, azok egyre csak támadtak, és nem lehet használni a régi mérget, mondták földrészünk másik oldalán,

mert az nagyon mérgező mérreg, az új mérreg nem annyira mérgező mérreg, persze azt többször kell permetezni, hiszen amennyit a régi, mérgezőbb mérreg kiirtott, azt a mennyiséget az új mérreg csak több nekifutásra tudja produkálni, és ez jó, mert így hozzászokik a szúnyog a mérgezéshez, hozzászokik az irtáshoz, nyugodtabban nézhet tévét, lapozgathat újságot, nyitogathat meg különböző internetes oldalakat, zümmöghet kocsmák asztalánál, kikelhet magából, kritikán aluli hangot üthet meg, bátrabban szívhatja mások véréit, mert van még ideje mérgeződni, és észre sem veszi az utolsó dózist, mielőtt megdöglik, és ezért emberségesebb a kevésbé mérgező mérreg, s hogy támogatom, az *a legkevésébb.*

A múlt rétegei sík-rétegekként törtek a téridőben felszínre. A „Műugró” világfaként emelte magasba, hozta felszínre a világ emlékszintjeit. Mint egy páternoszter mozog a világok emeleti szintjein (2020: akvarell, karton; 420×295 mm; fotó: Timkó János)

Ikrásodik, ragyog

Ez itt az álmod, mondom magamnak,
hol halnod kell, az álmod ez itt.
Próbálgatom
a közöny idegvégződéseit.

Kitapint, szorít, számol,
szívemen jótékony árnyék,
mintha az utolsó versben,
a végén rátalálnék,

de nem lesz semmi sem, csak
begyulladt vállövek, kitapinthatatlan
föld, s megérinthetetlen égbolt,

holnapi fény, ikrásodik, ragyog.
Lenni kéne, lenni jó.
De nem vagyok.

Estike

Az ablakkeret mellett moccan a sötét,
vacogsz, a sólámpa glória rád szakad.
Az estikék szirmain tündérke táncol,
a koboldok közt anya méri lázadat.

A sárkányok feje holdfényre hull,
mint fáról a gyümölcs, ha vége lesz.
Apa nem alszik, nem kell félned, vagy
ha elalszik is, mindent észrevesz.

A kert misztériuma

Ez itt a kert. Macska, zöld levelek,
zabolázhatatlan gyomok.
Jótevény ármány, hogy hiszek, könnyű
e hit, mert hinni akarok.

Kitépett nyelvű harangok csendje
ilyen, nincs semmit mondanom,
figyelni csak, hogy virágát
kibontja a paradicsom.

Fent, ami kék, zöld, ami lent,
itt senkinek nem parancsol
se ember, se parlament,

gondozhat göröngyöt, férget,
a fény is egyformán vetül,
megölel, s elenged téged.

Megismerhető rezdülés

Mert minden te vagy,
a hang, a megismerhető
rezdülés, együtt álmodó
hajtincsek közti fény,

mindig felém forduló arc.
Szép voltál mindig is,
pedig messze készültem,
s most úgy tűnik, maradok

még élni egy kicsit,
bármit is tegyél,
mindenben

megismerlek, ez a szentség
mindenen átoson.
S én sem változom.

GYŐRI LÁSZLÓ ◀

Fekete akácsol

A dűlöt fekete akácsol
szegélyezi, széleli, szegi be,
a föld jól elvarrt ruhát hord,
örök anyag, özvegyi fekete.

Lombjából nincs fölötte sátor,
odavan a zöldje, a levele,
az ágakon fácán rikácsol,
egy patkó csavarja szedi le.

Hullik a hó és a madártoll
a föld megdermedt göröngyeire.
Kolonc van éjjel a kutyákon,
csak a hangjuk kóborol messzire.

S koloncot hord az egész akácsol.
Gyümölcsfáé lenne a gyökere.
A tanyában most volt a disznótor.
Akácfa hevén sül a pecsenye.

Zsíros földön kötött akácsol.
A megélhetés idekötözi
a tanyasi embert. Harákol,
és megnézi, mi van odaki.

Nem sejtí, hogy egyszer odatesz
a földje, a tanyája, gyereke.
Az, amit most neki hitelez,
kamatostul elmegy a semmibe.

Délibáb nő az akácok helyén,
a dűlőúton sztráda nyúlik el,
fizessen, aki erre jön. Én
megfizettem. Büntessen, aki mer.

Két kéz

Ötvenhat ősze. Tizennégy évemet
lobogtatom a Fő utcán menet.
Lobog egy lány is, és hirtelen
az ő kezébe simul a kezem.
Nem nyúltam érte, egyszerre csak úgy
a kezem a kezére rákacsult,
a kezem a kezében elmerült,
úgy vitte egymást lélekkel kezünk,
a kezem a kezére ráborult,
boldog foglyokat vitt az őszi út.
Ő nyújtotta, kereste az enyém,
vagy a lázban, a lángokban én?
Mert lázasak voltunk, hajtott a láz,
a szabadság heve, szívdobogás,
a szívünk egymásban úgy dobogott,
érverésünk is együtt kopogott.
A tömeg zúgott, ment, ment, menetelt,
s eltört egymástól, a kéz odalett,
kezem kiürült, keze melegét
a sokaságban osztogatta szét.

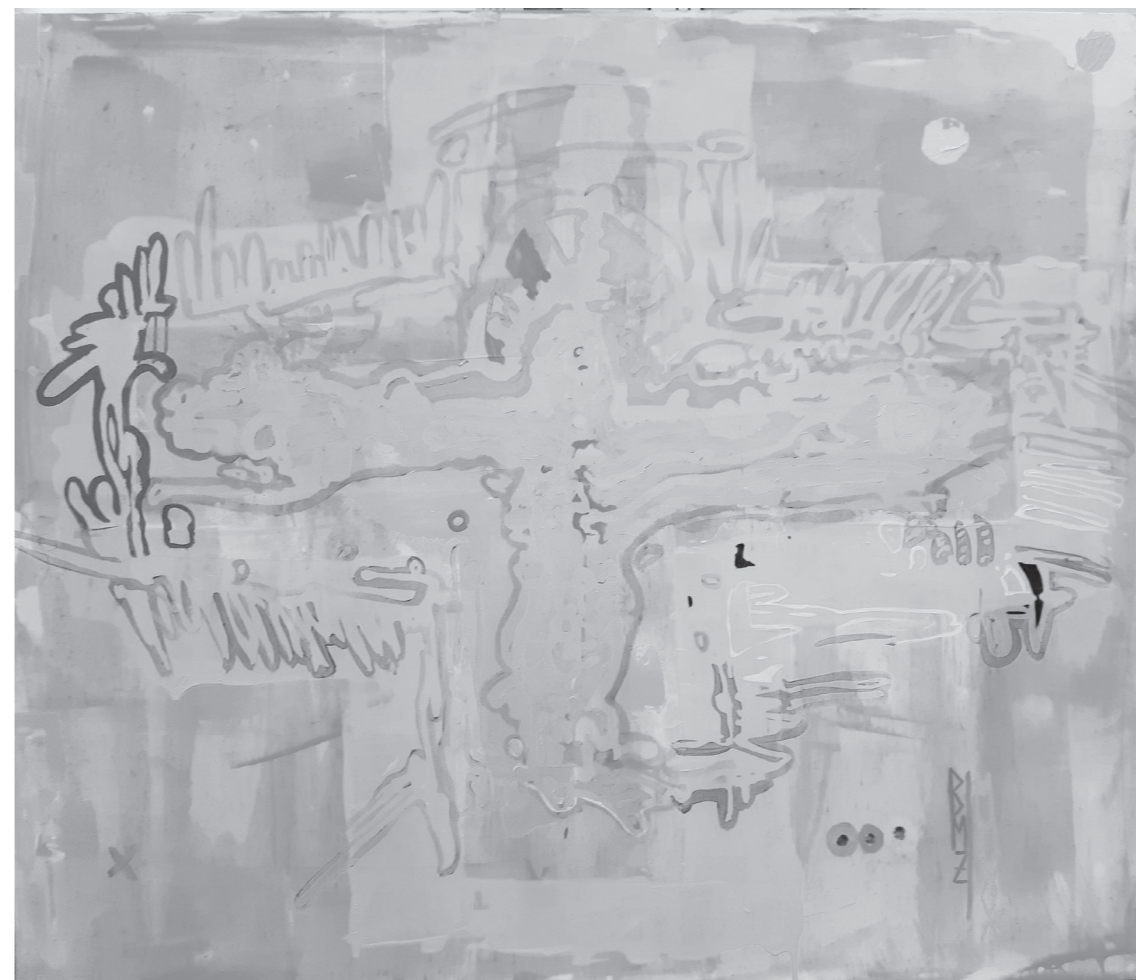
Egyesített állam

Mintha jönne a részek összeillesztése,
mert eddig csak szétziláltam
kint-bent
mindent,
de most már mintha minden ízük összeérne,

s csak arra várnak, hogy az elme működése
simán surrogva, hibátlan
össze-
kösse
őket végre a soha széjjel nem esésre.

Csak erre várok én is: összefonni végre,
ami szétesett korábban,
mert nem
mertem,
nem akartam hallgatni egyedül az észre,

én, a széteső, én, a sohasem jött béke,
mint jó, egyesített állam,
nyugtót
nyújtok,
hogy jöjjön el az Egynek kiteljesedése.

Kitörés, szabadulás a stigma rabságából (2020; olaj, akril, vászon; 139×160 cm; fotó: Koncz Gábor)

Rollertime

Badacsonyan Adri és én
húzzunk a Római úton
elektromos rollerrel,
suhanunk könnyedén, mintha
nem csak egy akksi hajtana,
hanem fúrge propeller.

Nem olyan, mint megnyerő,
ódivatú humánerő-
meghajtású bringám,
azzal hörgök a kaptatón,
mintha kínpadra vont
szüzek vérét innám.

Veled suhanok szombaton
végig a Római úton,
tessék, itt van Lábdihegy –
hát igen, egy ily kaptatón
ha rendes bringával tapos,
a halandó már liheg.

Villannyal megy a bérroller!
Hajtani csak kaptatón kell,
hasít tágas térben,
bár a merev pozitúra
két óra múltán tortúra,
begörcsöl a térdem.

Száraz homlokkal suhanunk
az októberi Rómain,
és ez nem egy kergettyű:
felkínálom, használd te is
rímhelyzetben falunk nevét,
merthogy most jön Tördemic.

Jármű nélkül Tördemicig
az ember épphogy elbiceg,
de a csodaroller
száguld velünk, bár nincs szárnya:
felröpít a szivárványra,
láptüzeket fojt el.

Időnk eltelt, akksink gyöngye,
és az a templom a völgyben,
látod, az már Ederics,
irány vissza, s ha útközben
némely poénom nem ülne,
kérek, rám se hederíts.

Keresztek, stigmák, emlékek (2020; olaj, akril, vászon; 139×160 cm; fotó: Koncz Gábor)

Útközben

Emlékszem, vitatkoztak. Nem tudom már, miről, de egymásnak estek. A konyhában álltak, Péter az ablaknál, Judit a mosogatónál. Nem voltak hangosak. Mindketten csak mondták a magukét. Arra figyeltek, hogy a lehető legpontosabban elmondják, amiről meg vannak győződve. Nem tudtam megállapítani, hogy nem hallják egymást, vagy nem akarják meghallani, amit a másik mond. Ismételték önmagukat, miközben egyikük sem volt kíváncsi arra, hogy a másikat mi motiválja. Arra meg kíváltképp nem, hogy milyen napja van a másiknak. Okozhatja-e a nézeteltérést, hogy a másikat bántja valami. Péter volt az első, aki megunva saját érveinek hangoztatását, mintegy véget vetve monológjaik monotonitásának, beleszállt Juditba. Még én is éreztem, ahogy Juditot átjárja a fájdalom. Megmaradt a kép, ahogy Judit a fájdalomtól először elzsibbadva, majd abból erőt nyerve, mosogatószertől habos kézzel, Péter felé fordul. A csap nyitva maradt, erős sugárban ömlött a víz mosogatóba. A mosatlanra zuhanó sugár hangja betöltötte a teret. Mintha mindkettőjüket meg akarta volna mosdatni, és ezzel együtt elmosni a vitát, a napot és engem az ajtóból. Aztán Judit mondott valamit, valami durvát, amire Péter hirtelen váltással megiramodott, és két hatalmas lépést követően Judit orra előtt állt meg. Farkasszemet néztek. Péter fél fejjel magasabbról, fejét lefelé biccentve, Judit kissé ágaskodva, a sarka elemelkedett a földről. Olyanok voltak, mint két bokszoló a mérlegelés után, amikor egymásnak feszülnek, persze inkább a fotóriporterek miatt. Itt azonban nem voltak fotósok, csak a víz zubogott és fröccsent a mosatlanon. Én az ajtóban álltam, kővé dermedve. Nem tudom, mi lett volna a következő mozzanat, szó vagy cselekedet, melyikük szánta volna rá magát a megfutamodásra vagy a tettelegességre, mert erőt vettem magamon, és megszólaltam. Szétrebbentek. Sokkal inkább a hangra, a jelenlétem tényére, mintsem arra, amit mondtam. Mind a ketten visszatértek oda, ahol az imént álltak. Péter az ablakon bámult ki, Judit a mosogatást folytatta. Háttal voltak egymásnak, vérg sértve. Én az ajtóban maradtam, és figyeltem, ahogy a tányérok és poharak össze-összeütődnek, és ők a víz csobogása közben folytatják a vitájukat. Hangtalanul és moccsatlanul. Péter elnézést kért, Judit pedig szégyenletesnek nevezte, amit Péter tett. Judit közölte, hogy azért, mert Péter kifogyott az érvekből, aljas dolog megbántani mást. Péter visszatért a kiindulópontához, és újra kifejtette, hogy miért neki van igaza. Judit azzal vágott vissza, hogy Péter legalább bocsánatot kérhetne. Péter úgy folytatta, hogy miután elnézést kért, el is felejthetik ezt a közzjátékot, Judit pedig meghallhatná végre, amit ő mond. Judit egy rövid szünet után azt mondta, hogy Péter igazán csendben maradhatna, és ezt a lehetőséget felhasználhatná, hogy végiggondolja az ő érveit. Péter közölte, hogy nagy kár, hogy idáig fajult a dolog. Judit sem késlekedett sokáig Péter tudtára adni, hogy méltatlan és fájó ez az egész. Közben a mosogató kiürült, Péter az órájára nézett, de egyikük sem törte meg a csendet. Csak én, aki újra a megbékélés lehetőségét kerestem, mondván, az nem jó, ha..., de nem hagyták, hogy befejezzem, helyette egyszerre rivalltak felém: de, pont jó! És mind a ketten elindultak felém, pontosabban nem is felém, hanem a konyhából kivezető egyetlen úton, hogy ki-ki menjen a saját dolgára. De az úton én álltam, az ajtó közepén. Egyre közeledtek, és engem nem hagyott nyugodni a szorongás: ha most hagyom, hogy elmenjenek, újra és újra ez fog megtörténni, amikor már megszülettem.

Eper és lilium

A feleségem csendes, magának való teremtés volt. Annyira magának való, hogy az együttlétünk során kiderült, még a méhe sem fogadott be új életet. Imádott olvasni, aludni és szerette, ha nem kellett döntenie.

Soha nem voltam szerelmes belé. Egy évfolyammal alattam járt a gimnáziumban, de az ott eltöltött évek alatt nem vettem észre. Valószínűleg túl visszahúzódo volt. (Amikor megkérdeztem, ő ismert-e engem, azt mondta, persze, sőt, többször mosolygott is rám a folyosón. Igaz, csak távolról.) Évekkel később, nyári diákmunka közben ismerkedtünk meg, egy virágkertészetben. Ő a kasszánál csomagolt, én a növényeket hordtam a fóliasátorból ki-be, locsoltam, átültettem. Ahogy az idő és a főnök diktálta. Mint később kiderült, ő nem szerette különösebben a növényeket. Azért dolgozott itt, mert ez a munkahely volt a legközelebb a lakásukhoz. De ezt ekkor még nem tudtam. Megfogott a nyugalma, ahogy türelmesen és akkurátusan csomagolt. Látszott a mozdulatain: szereti, amit csinál. Arra gondoltam, jó lenne növénynek lenni a kezei között. Figyeltem, ahogy műszakkezdés előtt kikészítette a használaton kívüli kartondobozokat, műanyag tartókat, zacskókat, celluxot és spárgát. Sorba rendezte, kéz alá. Amikor csak tehettem, úgy álltam a munka közben, hogy ha messziről is, de rálássak, mit csinál. Azt hiszem, az fogott meg, ahogy átvette a már blokkolt árut, majd néhány szakszerű mozdulattal, vigyázva a növényre, becsomagolta, és mosollyal az arcán, átadta a vevőnek. Mintha ez lenne a világ legtermészetesebb és egyben legfontosabb dolga. Ha nem volt vevő a kasszánál, az előre odakészített könyvét olvagatta. Titokzatosnak és izgalmasnak tartottam, hogy inkább olvas, mintsem beszélget a pénztárossal. Az egyik nap, néhány perccel zárás előtt, én is odaálltam a pénztárhoz. Egy cserepes liliummal és egy folyton termő eperrel. A kasszás beütötte az árat, csak aztán nézett fel. Ja, te vagy az?, kérdezte. Miért nem szóltál? Akkor féláron adtam volna. Jó ez így, hagytam rá, és a pultra tettem a végösszeget. Végre a csomagolásra került a sor. Közről néztem a mozdulatait, kezének finom, minden erőlködés nélküli játékát. A lilium és az eper alig egy perc múlva biztonságos védelemben került vissza hozzám. Rám nézett. Áruházunk bezárt, szólalt meg a hangosbemondó. Gyere velem, szólaltam meg én. Elmosolyodott, és mintha mi sem lenne természetesebb, kilépett a kis asztala mögül, eltűnt néhány percre, majd átöltözve és tiszta kézzel a jobbmra állt. Mehetünk, mondta. Hazakísértem. Búcsúzáskor átadtam neki a liliumot és az epret is. Nem kérdezett, jól tudta, miért kapta a virágot, és miért a folyton termő gyümölcsöt.

Amint ő is betöltötte a tizennyolcat, összeházasodtunk. Az egyik peremkerületben bérelt egy kis lakást. Jóindulattal harminc négyzetmétert. Odaköltöztem. Néhány váltás ruhát, egy tucat könyvet és a fogkefémét vittem fel. Más nem is nagyon fért volna el. Viszont mi jól megférünk egymás mellett. Mindkettőnket hajtott az új élet lendülete. Amelyet, mint később kiderült, elsősorban az fűtött, hogy ő is, én is új életet akartunk kezdeni, hátrahagyva a szülőket.

Nem telt bele két év, és rájöttem, bár mindketten szeretünk olvasni, de ha egymás mellett is tesszük, abból soha nem lesz olyan, mint apámmal volt. Mindegyikünk csak a maga terében és idejében tudott olvasni. Ő, azt hiszem, magányosan volt boldog mellettem, és akkor is mosolygott, amikor egymás mellett ültünk, könyvvel a kézben. Én kávéztam, ő teát ivott, tejjel. Szeretkezni nem szeretett, de zokszó nélkül tűrte, ha igényem kielégítésére magamévá tettem. Vitte a háztartást, és mindenben rám hagyatkozott. Miután néhány növényt kirohasztott, másokat kiszárított, a virágok gondozását is rám hagyta. Csak becsomagolni tudom őket, ismerte be. Egyre nehezebben kelt fel reggelként, és akkor döntöttem el, amikor rádöbentem, hogy már a megritkuló beszélgetéseink sem hiányoznak. Ürügyet kerestem. Miután az orvosi vizsgálatok után kiderült, hogy nem lehet gyerekünk, eléálltam, és megkértem, váljunk el. Azt válaszolta, legyen úgy, ahogy én akarom. Mintha csak azt mondtam volna, ha nem gond, készítsen paprikás csirkét ebédre. Persze, legyen paprikás csirke. Nem firtatta, miért az elválás az egyetlen megoldás. Helyette megkérdezte, olvasunk-e még egy keveset. Azt válaszoltam, persze, olvassunk. Leültünk. Ki-ki a helyére. És úgy tettünk, mint akik olvasnak. Könyvvel a kézben, ahogy éveken át. Akkor értettem meg, hogy nem

történt más, mint valóra vált a vágyam: egy növény lettem számára, akit óvatosan és szeretettel be lehetett csomagolni, aztán vigyázni rá, hogy ép maradjon a csomagolás. Én pedig hagytam.

Még aznap este összerámoltam. Ő vacsorát készített, és mosogatott. Nem próbált megakadályozni, nem is segített. Megvártam, míg lefekszik. Nem akartam megzavarni az éjszakát. Az alvását. Búcsú nélkül mentem el.

Amikor elköltöztem, sem a liliom, sem a folyton termő eper nem élt már. Az egyiket a tetvek vitték el, a másik néhány héttel az összerámolásom előtt fonnyadt el. Talán nem volt megfelelő földkeverékben.

Azóta se találkoztunk. Ő nem adott életjelet magáról, nem kért segítséget. Én sem kerestem, nem akartam felkavarni a múltat. Talán csak kétszer, a válás és néhány kacat elhozatalakor láttam. Mindannyiszor csendes volt, kialvatlan, és mintha megpróbált volna mosolyogni.

Stigmatórium 2. (2020; olaj, akril, vászon, lakkfilc; 30×40 cm; fotó: Koncz Gábor)

HALMOSI SÁNDOR ◀

Alatta

A szörnyűségnek mindig két vége van,
és egy emberi teste. Hiába kenjük ördögre,
Istenre. És hiába keverjük bele
az angyalokat. Minden, ami a létezést
karcolja, a mi ujjlenyomatunkat viseli.
Minden nyakon gallér.
Minden ing alatt dögcédula.

Jóembert keresünk

Mint tüt a szénakazalban, lélekparazsat
zabál a vörös oroszlán. A kerék forog,
a táj változatlan. Csak a kaparó és szűrő
szerszámok rozsdásodnak. Csak azokat
fényesítjük egy életen át. Csak azokat
tesszük majd magunk mellé a sírba.
Átmenetileg.

Tompa

Ha leveszed a falról, ott marad a helye.
Ha kiteped, sarja nő.
A megerőszakolt test erőszakos lesz,
és erőtlen. A lélek kidobott serpenyő.

Koponyák Hegye

Vízszintes és függőleges.
Hárítás, lándzsák.
A tál, amiben a kezünket mossuk.
Az otthon biztos hűse, árnyéka.

Az ökörnyal, a köpetek.
 A hegyre vezető út, az ácsolat.
 A kezünkben ugyanaz a kő,
 A szánkban ugyanazok a szavak.
 Ostor és korona.
 Véres vizelet.
 A botrány, ami sohasem véges.
 Semmi sem változott.
 Még a rigmus is ugyanaz.

Nem a létezés

Nem a létezés a botrány.
 És nem a mindig véres géz,
 a mocskos bársony.
 A felszabdalása.

17 sámán, a sor elején

17 inkvizítor. A legjobb társaság.
 A kételkedés, mi ölel és öl.
 A mágia szútra.
 El is táncolhatnál tán.
 El is hagyhatnád a kimért testet.
 De be vagy zárva a versbe.
 Semmi mást nem vihetsz az útra.

Képeslapok

Puerto Rico 1960

Rumos kólától megereszkedett arccal terpeszkedik a negyvenhat fokra hevült műanyagszékben. Csak délután három, de benne órák óta egyetlen eltorzult pillanatkép él a hullámokról, amik áradáskor a bokájáig futottak. Arra gondol, hogyan teltek el évtizedek így, két pislogás között.

Havanna 1961

A vörös ég elterül a hegyek vonalain, elkopnak az északi parton a sziklák. Valahol épp szivarfüst és rum nemzi a boldog felejtést. Dohánytól elrekedt öregek morzsolják a keserédesen tört spanyol szavakat. A romfalak mögött rég horkolva alszik a szabadságvágy.

Palm Springs 1969

A sebesség kanyarról kanyarra egyre nőtt. A kabrió teteje tönkrement, így a kiszámíthatatlan lejtőkön gurulva az arc leginkább egy megtépázott nejlonszatyor alakjára emlékeztetett. Pénzfeldobással nyertem meg az Ambassador anyósülését a nyugati partig. A szurdokok foghíjas vicsorgással fogadják azokat errefelé, akik benzingőzt köhögnek autóikból a porszáraz éjszakába. Az óra fél tizenegyet mutat, a sofőr fél kézzel kutat a kesztyűtartóban cigaretta után, majd

bekapcsolja a rádiót, hallgatja, ahogyan a sivatag csendjében beszéddé formálódik a statikus sistergés. A következő dal Otis Reddingtől, aki ma lenne huszonnyolc éves. Az öngyújtó lobbanó fényét mérföldekre is látni a kerek szemüveglencséből visszaverődve – akár egy delíriumos látomás a messzi világítótornyáról, ami a lecsúszó szemafort épp visszatolja az izzadt orrnyeregére. Nemsokára egy számomra idegen tájban ismeretlen sebességgel zuhanok, ölemben elejtett parázs, mellettem egy pár rettegésbe tekintő szemafor és egy remegő ajak, aminek szélére odaszáradt a megmaradt meszkalin. A szalagkorlát csak egy rozoga szájkosár a sötét peremen. Szerpentin. Menetszél.

Harkány 2019

A klórgőzös szökőkút csobogása elhallgat, a játszótér fagerendái őrzik a nyári zsidongást, a köd alatt tompán reccsennek a tartórudak. A vaskapukon hónapos rozsa az unalom.

Utószezon – mondják a takarítónők szolid mosollyal két szoba között a puhapadlós hotelfolyosón. Mi megértően bólintunk. Soha nem láttam semmi mást itt, gondoltam.

A leengedett medence szélén vízkő, leülünk a kékcsempés partra. Hajnalban fagyni fog. Úgy maradtunk ott, fejével a vállamon, akár a télire letakart kerti szobrok.

Terválom

Az éjszaka a házakat messzebbre sodorja egymástól. Bár mindenhol kutya ugat, az nem rángat ki az alvásból.

A levegő lehül, s a hang kerül a csend alapzatába, vagy tévedésből szilvamag a házi mazsolás kalácsba.

Kóstold, kóstold, az íze jó!
Távoli kutyaugatások
neszéből így lesz vízió,
s te mohón falod, mint kalácsot

(a kutya, hogyha kap kicsit),
mint józanság garanciáját,
de éppen azzal mérgesít,
hogy minden vad terveden átlát.

Átlátod-e a várhatót,
hogy kitérni tudjál előle,
vagy felfal és csak ennyi volt
a nagy életöröm-előleg?

Mindenki jobban tudja, hogy
mi jó neked, hogyan kell éljél.
A hajnal szája rád vihog,
szavát elharapja felénél,

zaj lesz az ugatás megint.
Szólóbe indulnak kapával
a szomszédok szokás szerint.
A bajból az alvó kilábal,

mert tudja már, mi lesz veled,
és tudja, hogy nagyot nem téved
párnák között borzas feje.
Talán álmodta az egészet.

Vagy az egész álmodta őt?
A fél pedig ki is találta,
jövője most nem sárga: zöld,
de ő csak azért is kívárja!

Várni, várni mindig. „Na majd!” –
motyogni rosszkedvűen ennyit.
Ha közben a remény szaval,
minden nehézségen átlendít.

A bizonytalanok

Ezt már nem mondhatom el pontosabban,
ennél már csak pontatlanabb leszek.
Legvégül minden árnyalatlan,
és felmondják az idegek

a szolgálatot, ők már ilyenek.
Sose hagyj holnapra, amit ma
elhallgathatsz, hogy a múltad kinyissa.
Az igazság legvégül kinevet.

Adjál neki másik nevet,
hogy ezután senki se tudja,
mikor fog igazi dologba,

és mikor pótcselekvés, amit elkövet,
vagy annyi se, és ő is unja,
de élni fog még éveket.

Félvezető

Keresztapámnak nem keresztfia,
de Goethe pesti ellentéte,
egy cseresznyefára költözne, ha
lenne termés egész évbe'.
Kinek a verséből az Isten
papírrepülőt hajtogat,
István, ne a büszkeség melegítsen!
Leplezd le végre önmagad!

A szöveg

ha van még hely a szívedben egy madárnak
a szerelem véres csőrű madarának hallgass meg engem
ezt tényleg nem én találtam ki rájöttél
pedig hányszor láttalak már ahogy a szeszélyes
parti köveken lépkedve közeledsz
vagy a nyakadban sztetoszkóppal
s hol máshol mint a szívgyógyászati klinika folyosóján
de megadom magam nyertél a szöveg viszont
nem akármilyen azért ezt ismerd el
és nem hülyéskedek igazán tetszel nekem

A lapokat

eltűnt az idő
s nincs aki fizet
hogy mi lesz nem tudom
szólni és kinek

elrontva az is
ami lehetne
s nincs ki a lapokat
újrakeverje

most gondolni mit
volt nyár volt tenger
s maradjon köztünk én
is éltem egyszer

Mire jut

gyerekek találnak rá vízparton
vagy ha lesz még olyasmi
szántás közben fordul ki a múltból
metaforákban rögzített

életem feketedoboza
abszurd a vágy mégis jó volna tudni
az adatelemző-feldolgozó program
végül is mire jut majd
mi lesz olvasható a kijelzőn
talán ez 920921950972978983014
vagy inkább pulzáló err

KÖTTER TAMÁS ◀

Fair játék

- Láttá valaki a parancsnokot?
- Megsebesült – szólt a sötétből egy hang. – Azt mondják, súlyos.
- Vezessenek hozzá!

A századparancsnok teste egy sátorlapon feküdt. Az arca krétafehér volt, mint egy viaszbábué, az egyenruhájára rászáradt a megfeketedett vér.

– Hívják ide a szakaszparancsnokokat! – utasította a holttest körül állókat Devecseri főhadnagy, s azzal át is vette a század felett a parancsnokságot.

A Nagykanizsai Gyalogezred harmadik zászlóaljának géppuskás századát alig egy órája érte a váratlan orosz támadás. Az ellenségnek éjszaka sikerült észrevétlenül beszivárognia a század szálláshelyéül szolgáló faluba. Mire a honvédek feleszméltek, már orosz katonák lepték el a település utcáit. A világítórakéták pillanatokra láthatóvá tették a házak közt lopakodó támadók körvonalait. Csak néhány szívdobbanásnyi idő telhetett el az oroszok felfedezése után, és máris robbanások, gépfegyversorozatok villanófényei tépték fel az éjszaka sötétjét. Kisvártatva az első sebesültek üvöltését is hallani lehetett.

A támadás váratlansága és ereje, félórás harc után, kivetette a századot a faluból. Az oroszokat is meglepte vállalkozásuk sikere, és megelégedve a település birtokbavételével, nem üldözték a meghátráló ellenséget. A századnak a falu határától jó másfél kilométerre sikerült végül úgy-ahogy rendeznie a sorait – legalábbis nem menekültek tovább. De nem mindenki volt ilyen szerencsés: a faluból még jó ideig tűzharcra jellemző villanások és lövések hangja érkezett.

– Bonta hadnagy? – tette fel a kérdést Devecseri, miután számba vette a zseblámpa köré gyűlt szakaszparancsnokokat.

– A hadnagy úr a faluban maradt – mondta az egyik páncéltörő szakasz parancsnoka, egy hadpród őrmester.

– Mi történt vele? Elesett?

– Jöjjön ide – szólt hátra válasz helyett az őrmester.

Egy kormos arcú honvéd lépett a fénykörbe, ijedten pislogott a felettéseire.

– Mondja el a főhadnagy úrnak is, amit az előbb nekem mondott – utasította a katonát.

– Főhadnagy úrnak alázatosan jelentem – vágta magát vigyázzba a katona –, Bonta hadnagy úr a szakasszal a faluban rekedt. Általam izeni, hogy a szakasszal nem tudnak kijönni a szállásukból, az orosz teljesen körülvette őket.

– A falu közepén, az iskolában vannak – vetette közbe Kékesi hadnagy. – Jól védhető betonépület, sokáig ki tudnak tartani.

Valamennyien a falu felé néztek, amely most már némán a sötétségbe burkolózott.

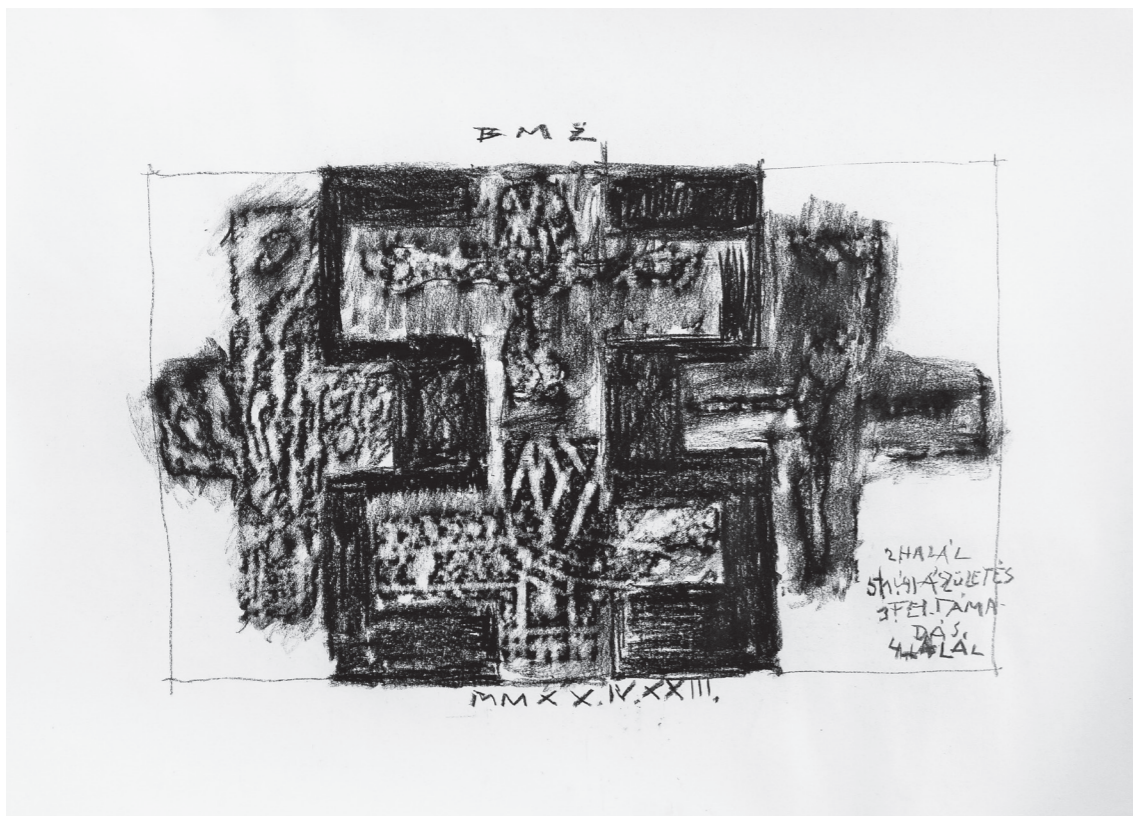
– Ott voltak, amikor eljöttél? – fordult a honvéd felé Devecseri.

– Alázatosan jelentem, ott.

– Harcoltak?

– Igen.

– Úraim – fordult a többiek felé Devecseri –, valószínűleg zászlóalj erejű ellenséggel van dolgunk. A zajok alapján harckocsik támogatják őket, ami azt jelenti, hogy hajnalban folytatni fogják a támadást. Nincs sok időnk, hogy felkészüljünk rá. Küldjenek ki figyelőket! Állományról, fegyverről, lőszerrel, élelmiszerről egy óra múlva jelentést kérek. Köszönöm. Egyelőre ennyi.

Léleknyomok Reinkarnáció; Újra megtestesülés (2020; szénrajz, frottázs, papír; 450×640 mm; fotó: Timkó János)

– Mikor támadunk? – kérdezte Kékesi.

Az éppen csak szétszéledő szakaszparancsnokok megtorpantak. Minden szem az újdonsült parancsnokra szegeződött.

– Hadnagy úr, parancsolsz? – fordult Kékesi felé Devecseri.

– Főhadnagy úr, kérlek, azt kérdeztem, hogy mikor támadunk.

A századparancsnokon, Devecserin és Bontán kívül Kékesi volt még hivatásos tiszt a századnál. Magától értetődő volt, hogy ő lesz Devecseri helyettese.

– Miért támadnánk? – tárta szét a karját értetlenkedve Devecseri.

– Mert még magyarok vannak a faluban.

Mintha a hadnagy szavait akarná igazolni, az addig csendes faluból elszórt lövöldözés hangját hozta feléjük a szél.

– Nem tudjuk, hogy élnek-e még, lehet, hogy már halottak vagy fogságba estek – nyugtatta meg Devecseri a hadnagyot. – De ha élnek is, ilyen túlerővel akkor sem bírnánk. Ebben a helyzetben egy támadás egyenlő lenne az öngyilkossággal. Már értesítettem a parancsnokságot. Biztos vagyok abban, hogy megsegítenek bennünket, de addig kénytelen vagyok a harcászati előírások szerint eljárni, azaz az erősítés megérkeztéig védelemre rendezkedem be.

– A rosszabb egye meg a harcászati előírásokat, amikor a bajtársaink ott vannak abban a kurva faluban, és lehet, hogy éppen most ölik halomra őket! Ennyivel tartozunk nekik!

Devecseri, mielőtt válaszolt volna, egyenként belenézett az alárendeltjei szemébe, de harci kedvnek a nyomát sem találta bennük.

– Majd ha erősítést kapunk, támadunk – zárta le ellentmondást nem tűrő hangon a vitát, aztán még egy pillantást vetve rájuk azzal bocsátotta el őket, hogy egy óra múlva várja a jelentésüket.

A gyűlés pillanatok alatt feloszlott, és Kékesin kívül senki sem hozta szóba Bonta csapatának sorsát.

Egy óra múlva Devecseri megkönnyebbülve vette tudomásul, hogy alig néhány halottja és súlyos sebesültje volt az egységüknek. Az már jobban aggasztotta, hogy a visszavonulás káoszában sok hadianyag veszett oda a faluban, de ami igazán fontos volt, a páncéltörő ágyúk és az aknavetők hiánytalanul megvoltak. A Magyar Királyi Honvédség gyalogsági zászlóaljának részét képező géppuskás század tizenkét géppuskával, hat aknavetővel és négy PAK37-es páncéltörő ágyúval rendelkezett. Miután Devecseri a parancsnokokkal számba vette a készleteket, arra jutott, egy kis szerencsével ez a tüzérez elég lesz, hogy az erősítés érkezéséig állják az orosz rohamokat.

– Jól van, urak, nem olyan vészes a helyzet, valahogy majd megleszünk – biztatta őket Devecseri. – Most pedig mindenki foglalja el az egységével a számára kijelölt védelmi körletet! Állítsanak figyelőket! Miután berendezkedtek, az emberek egyenek és pihenjenek egy-két órát, mert holnap szükségük lesz az erejükre.

– Nincs más választásuk, itt kell támadniuk – mondta a főhadnagy, miután a szakaszparancsnokokkal a reggeli derengésben egy utolsó haditanácsot tartott.

Devecserinek az előző napi előrenyomulás során módja volt alaposan áttanulmányozni a terepet. A század a falu határáról jó puska lövésnyi távolságra lévő, a településsel párhuzamosan futó dombon foglalt állást. A szelíden emelkedő földháttra a falut átszelő földút kapaszkodott fel. Az út két oldalát fű borította, majd jó kőhajításnyi távolságra sűrű, vastag törzsű fák alkotta, harcjárművek számára járhatatlan erdősáv következett. Ez egyben kijelölte a várható orosz támadás irányát és sávját is. A zöld fűtengert hamarosan apró vakondtúrásokra emlékeztető lövészgödrök petytyezték, ahogy a század zöme a géppuskákkal és a páncéltörő lövegekkel az út két oldalán beásta magát.

– Tudom, hogy a roncsok takarják a rálátást a célra, de talán javunkra is fordíthatjuk őket – fordult Devecseri a páncéltörő szakaszokat vezető őrmesterekhez.

A dombot a falutól elválasztó mezőt orosz tartály- és teherautók kiégett roncsai borították. Egy néhány nappal korábbi stukatámadás végzett a harckocsiellátó-oszloppal, itt-ott bombatölcsérek szaggatták fel a földet.

– A tankjaiknak manőverezni kell majd köztük, ez lefékezi a rohamukat, és ami igazán fontos, ilyenkor kénytelenek lesznek az oldalukat mutatni nekünk. Nagyobb célpont, biztosabb találat. De ha T-34-esekkel jönnek, akkor ne próbálják meg kilőni őket, a lánctalpakra célozzanak. Elég, ha mozgásképtelenné teszik őket, aztán majd gránátokkal végzünk velük – fejezte be a páncéltörők eligazítását a főhadnagy. Még váltott néhány szót a többiekkel: a géppuskásoktól és az aknavetőktől azt kérte, hogy igyekezzenek az orosz gyalogságot leválasztani a harckocsikról. Az volt a terve, hogy a fedezetüktől megfosztott és mozgásképtelenné tett tankokat majd néhány, a roncsok között megbúvó önkéntes mágneses tapadóaknákkal felrobbantja. Miután befejezte az eligazítást, katonaszerencsét kívánva elbocsátotta valamennyiüket.

– Hadnagy úr, kérlek, te maradj még! – tartotta vissza Devecseri Kékesit.

A főhadnagy úgy érezte, a kettejük ügye korántsincs lezárva, és még az összecsapás előtt szerette volna tisztázni a dolgot a helyettesével. Nem éppen barátságos hangulatban váltak el éjjel, Kékesi szemmel láthatóan azóta sem békült meg a döntésével. Devecseri mindig nagy hangsúlyt helyezett a harci morálra, éppen ezért úgy gondolta, nem lenne helyes, ha ebben a helyzetben egy tiszt megkérdőjelezi a parancsot. Ezzel nemcsak rossz példát mutat a többi katonának, de ilyenkor az is könnyen előfordulhat, hogy az illető nem teljesíti az utasítást, ezt pedig nemhogy most, de még békeidőben sem engedheti meg magának egyetlen hadsereg sem.

– Bontával barátok vagytok?

– Nem, alig ismertük egymást.

– Akkor valami személyes ügy?

– Mondhatjuk úgy is – mondta a hadnagy. – Megmentette az életemet.

– Erről nem tudtam – mondta meglepetten Devecseri.

– Egy hete történt, Tyimnél. Nem vertük nagyobbra.

– És most úgy érzed, tartozol neki.

Kékesi bólintott.

Devecseri megsajnálta a hadnagyot. Szegény fiú – gondolta –, ha így folytatja, nem marad sokáig életben. A szolgálat nem tűr meg érzelmeket, főleg nem az idejemúlt szentimentalizmust – a főhadnagy ehhez tartotta magát egész katonaelete során. Most is igyekezett a lehető leghiggadtabb módon kezelni a helyzetet. Szüksége volt Kékesire. „Megpróbálok megmenteni önmagától, és életben tartani” – határozta el, de mondani már ezt mondta:

– Megértelek, de nem vihetem vágóhídra az embereimet.

Minden haditerv, még a legegyszerűbb is, csak az első puska lövésig működik. Ahogy Devecseri és csapata várta, az orosz gyalogságot tankok támogatták. A harckocsik billegve, zötykölődve közeledtek a domb felé. A páncéltörők kétségbeesett igyekezettel próbálták meg a mezőn heverő roncsok közt manőverező páncélos szörnyeket mozgásképtelenné tenni, mielőtt azok elérik a dombhátat, és legázolják a magyar állásokat. A páncéltörők azon a napon kitétek magukért: alig kezdődött el az összecsapás, a tankok közül már három vesztegelt leszakadt lánctalppal, mozgásképtelenül a csatamezőn. De a legénység nem hagyta el a mozdulatlanságra kárhozott járműveket, az ágyúik tovább ontották gránátjaikat a magyar állásokra.

A roncsok közt rejtőző önkéntesek sosem jutottak el a tankokig. Devecseri látta, ahogy felemelkednek, aztán görnyedten a következő fedezékig futnak, de egyik sem ért célba, az orosz golyók mindegyikkel végeztek. A negyedik harckocsi, páncélos erődé változott társai tüzeinek fedezete alatt, maximális sebességre kapcsolt, sűrű, fekete kipufogógázfelhőt eregetve félresöpörte az útjába kerülő kisebb roncsokat, és a magyar vonal felé tört. Úgy tűnt, hiába a PAK-ok koncentrált tüze, semmi sem akadályozza meg, hogy elérje a dombtetőt.

Távolról szemlélve az összecsapás egyszerre keltett színpadias és egyben drámai benyomást. Fényjelzős lövedékek fénycsíkjai keresztezték egymás a mezőn szétszórva heverő egykori orosz trén roncsainak sötét sziluettjei előtt. A harckocsi löveg sivító hangja összekeveredett a páncéltörők száraz vakkantásával; a nyomjelzők villogó fénycsíkjai felett lustán repültek a halált hozó fémdarabok. Az acélba csapódó páncéltörőgránátok szikrazuhatagot csiholtak a harckocsik fémtestéből,

az aknagránátok helyén földgejzírek szöktek a magasba. A harckocsik feltúrták a száraz sztyeppe földjét, mindent beborító porfelhőt kavarva maguk körül. A por és a füst gomolygó viharfelhőkben csapkodó villámokhoz tette hasonlóvá ezeket a jelenésszerűen felvillanó képeket. De közelről ugyanezek a képek már brutálisan csúfak voltak.

A T-34-es a páncéltörők minden igyekezete ellenére felért a dombhátra, és löni kezdte a fedezékeket. Följük gördült, és forgolódni kezdett, hogy betemesse egyik üreget a másik után katonástul, fegyverestül. Két honvéd, mielőtt az ő állásuk is sorra került volna, felugrott, és megpróbált elmenekülni, de a harckocsi géppuskája pillanatok alatt végzett velük. Egy másik katona gránátot dobott a lövegtoronyra, de a robbanás csak annyi kárt okozott a tankban, mint egy betonfalnak dobott kavics. A főhadnagy mindezt látta, de semmit sem tehetett. Meg kellett várnia, amíg a tank ráveti magát a következő áldozatára. Az egyik honvéd, akinek az idegei nem bírták tovább a feszültséget, kimászott a gödréből, és mindkét kezét felemelve jelezte, hogy megadta magát. A harckocsi nem pazarolta rá a löszert, egyszerűen legázolta. Ez a néhány másodperc, amíg a tank a gyilkolással volt elfoglalva, elég volt a főhadnagynak és kis csapatának, hogy mögé kerüljön, és lánggránátokkal felgyújtja.

– Lőjétek őket! – kiáltotta Devecseri, amikor a sűrű, fekete füstöt okádó harckocsiból előmászott a lángoló ruhájú személyzet.

A többi sima ügy volt. Miután az utolsó mozgásképes harckocsi is kigyulladt, az orosz gyalogság már hiába próbálkozott. Pedig tüzeltek veszettül, és egyik rohamot indították a másik után, de mihelyt felálltak, a géppuskák lekaszálták vagy újra a földre kényszerítették őket. A páncéltörők és az aknavetők tovább lőtték a még mindig tüzelő, mozgásképtelen harckocsikat, s bár sok kárt nem tudtak tenni bennük, annyit mégis elértek, hogy a folytonos becsapódások keltette pörölycsapásszerű hangtól megsüketült, orrán és fülén vérző személyzet elhagyja őket. Aztán a PAK-ok repeszgránátokra váltottak, és a páncéltesteken, roncsokon szétrobbanó lövedékek mindenkit elpusztítottak, aki a közelükben volt – idézte fel magában az összecsapás utolsó szakaszát Devecseri, miközben cigarettára gyújtott.

– Rettenetes – mondta Kékesi. – Esélyük sem volt.

A két tiszt az orosz harckocsi pusztításának nyomai fölött állt. A honvédek kiásták a betemetett árkokat, hogy kihúzzák belőlük a bajtársaik hulláit. Néhány közülük egyszerűen csak megfulladt a rá zúduló földtől, másokat a lánctalpak felismerhetetlen véres masszává tapostak. Füst, lőpor és a felgyújtott orosz harckocsi égő gázolájának a bűze ülte meg a tájat. Az égett bőr és a gyerekméretre összezsugorodott hullák szaga terjengett mindenütt.

– Rettenetes – ismerte el Devecseri. – De a háború mindig rettenetes, sosem fair játék.

A gondolataiba merült Devecseri már jócskán bent járt a faluban, amikor ráakadt a csődületre.

Az iskola épülete a falu közepén, közvetlenül a magtárrá átalakított templom mellett állt. A téglalap alakú, vasbetonból készült épület árasztotta magából a szovjet építészetre jellemző ridegséget; egyetlen dísz a bejárat két oldalán elhelyezett életnagyságú, munkást és parasztot ábrázoló dombormű volt. Az olvasztárkötényt viselő szoboralak arcát robbanás tépte le, de vele ellentétben a kévét tartó paraszt majdnem teljes épségben megúszta az épület ostromát, csak az orra tört le. Az iskola nagyméretű üvegablakai be voltak törve, a falakat golyónyomok pettyezték; a bejárat ajtót mintha egy óriás ökle törte volna be, az ajtókeret megfeketedett a tüztől. A honvédek az ablakoknál tolongtak, és a nyakukat nyújtogatták befelé; a tömeg halkán morajlott, a kitért ablaküvegek csikorogtak a lábuk alatt.

– Mi folyik itt? – vont a kérdőre Devecseri az egyik őrmestert.

– Alázatosan jelentem – vágta magát vigyázzba az altiszt –, a hadnagy úr van bent – de további magyarázatot nem fűzött a dologhoz, csak a kezével tett egy olyan mozdulatot, mint amikor a főpincér betessékeli a vendéget az étterembe.

Az épületet katonáktól hemzsegő szűk folyosó osztotta ketté. Devecserinek a vállával kellett utat törnie köztük, hogy bejusson a helyiségbe, az iskola két osztályterméből az egyikbe. A terem bejáratától jobbra farámás nehéz palatábla állt. A falakon térképek és plakátok rongyai lógtak.

A katedrát sárgás színű bútorlapokból készült, széles, fiókos tanári asztal foglalta el. A koszos asztallapon orosz tiszti övre fűzött pisztolytáska feküdt. A padokat az egyik sarokban halomba dobálták, az olajos padlót apróra tört üvegdarabok borították.

A teremben a hadnagyon kívül csak egy hátrakötözött kezű orosz tiszt, Miska, a század ukrán tolmácsa és az orosz mellett őrt álló honvéd tartózkodott, aki a főhadnagy láttán kihúzta magát, és két kézzel görcsösen a melléhez szorította a fegyverét. A kinti zsvaj mintegy varázsütesre elcsendesedett.

– Ki ez, és mit akarsz vele? – kérdezte a főhadnagy az orosz béklyójával babráló Kékesit.

A parancsnok hangjára az orosz felemelte a fejét. A nagyjából Devecserivel egykorú, szőke férfinak az ajka felrepedt és megduzzadt, az orrából vékony csíokban vér szivárgott.

– Ő ölette meg őket – egyenesedett fel a hadnagy.

– Valóban? – Devecseri tekintete akaratlanul a padlóra siklott. A mézarlásra, amelynek két nappal korábban Bonta és szakaszára áldozatul esett, már csak az olajos padlóra száradt, megfeketedett vértócsák emlékeztettek. A magyarok, miután visszaverték az orosz támadást, másnap erősítést kaptak, és aznap délre, jó néhány orosz foglyot ejtve, visszafoglalták a falut. Bontára és szakaszára a falu iskolájában találtak rá, ahol a visszavonulás éjjelén elsáncolták magukat. Valamennyiüket falhoz állították és kivégezték, ehhez semmi kétség sem fért. A fegyvertelen, értékeiktől megfosztott katonák hullái a terem végében, a célt tévesztett golyók lyuggatta fal tövében feküdtek; üres tekintettel a plafont bámulták, a szájuk körül döglegyek köröztek.

– Honnan tudod? – kérdezte a főhadnagy.

– Ezt nála találtuk – vett elő a zubbonya zsebéből és nyújtott Devecseri felé egy fekete bőrtárcát Kékesi.

– És az orosz mit mond? – kérdezte a főhadnagy, miután néhány bankó és levél mellett a tárcában megtalálta Bonta zsoldkönyvét. – Látom, hogy alaposan kifaggattad.

– Ugyanazt ismételteti – felelte a hadnagy, miközben az ukrán tolmácsra pillantott.

– Azt mondja, hogy minden fasisztát meg fognak semmisíteni – mondta Miska.

– Szóval beismerte – nézett előbb az oroszra Devecseri, majd odafordult a tolmácshoz: – Miska, kérdezd meg még egyszer, hogy ő adott-e parancsot a kivégzésre!

– Ugyanazt hajtogatja, mint eddig – mondta Miska, miután lefordította a főhadnagy kérdését, és megvárta az orosz tiszt válaszát.

– Minden fasisztát meg fognak semmisíteni – bólintott a főhadnagy. – És most mit szándékozol tenni? – fordult Kékesihez.

– Igazságot szolgáltatok.

– Szóval meg akarod ölni.

– Megérdemli.

– Egyetértünk – bólintott a főhadnagy. – De akkor mire vársz? Lődd le!

– Nálunk nem szokás kivégezni a hadifoglyokat – pillantott elgondolkodva a hadnagy az oroszra.

– Márpedig ha bosszút akarsz állni, nincs más választásod.

– Párbajozni fogunk – mondta csendesen Kékesi.

Halk morajlás futott végig a kintről báméskodókon, de elég volt a főhadnagy egyetlen szemvillanása, hogy a katonák elcsendesedjenek.

– Szó sem lehet róla! – fordult vissza Devecseri Kékesihez. – Nem hagyom, hogy lelöved magad. Szükségem van rád, rajtam kívül te vagy az egyetlen hivatásos a századnál – tette hozzá halkra fogott hangon.

– Párbajozni fogunk.

– És mi van, ha ő lő le téged?

– Akkor szabad. Elmehet. Már megegyeztem vele – fordult az orosz felé Kékesi. A fogoly, mintha értené, amit Kékesi mondott, bólintott.

– Szóval így állunk – fintorodott el Devecseri.

– Így.

A hadnagy hangja eltökélt volt. Devecseri látta, hogy nincs mit tenni
 – Ez az ő pisztolya? – bökött az állával a tanári asztalon heverő fegyverre.
 – Igen.
 – Jól van. Menj előre, és készülj fel. Mindjárt mi is megyünk utánad.
 Devecseri megvárta, amíg az ablakból eltűnik az utolsó fej is, aztán az asztalhoz sétált. Felvette az övet, rajta a pisztolytáskával. Odalépett az oroszhoz.

– Hát, akkor párbajozzunk.
 Előbb ellenőrizte és kibiztosította, aztán visszatette tokjába, és felcsatolta az orosz oldalára a pisztolyát. Elővette és kibiztosította a saját oldalfejtőjét is – csak aztán utasította az őrt, hogy vágja el az orosz kötelét. Az orosz megrázta a kezét, és tett vele néhány körző mozdulatot, hogy kiűzze belőle a zsidóságot, aztán a válla felett kérdően a főhadnagyra nézett.

– Indulj – intette a fejével Devecseri, és a nyomaték kedvéért az orosz bordái közé nyomta a Frommert.

Kosztól, lőportól, az égő gázolaj kormos füstjétől mocskos arcú katonák alkottak élő folyosót az épület bejáratának két oldalán. Mint a vásárban a mutatványosokat, mindenki az első sorból akarta végignézni a véres attrakciót. Ebből kisebb lökdösődés támadt, végül az őrmestereknek kellett rendet tenni. A sorfal végén Kékesi állt. A bal lábát előrecsúsztatva, jobb keze kipattintott pisztolytáskája felett, a testétől kissé eltartva lógott; a nap már mögötte járt, az árnyéka hosszúra nyúlt a porban.

Az orosz hunyorogva megállt a bejáratban, és megint hátrapillantott a főhadnagyra.
 – Davaj – nógatta a pisztolyával Devecseri.
 Amikor kilépett az ajtón, a tömeg zajongni kezdett, és miközben biztonságos távolságba hátrált, a hadnagy nevét kiabálta, és hogy ölje meg az orosz. Az orosz olyan keményen állt, mint a tölgy, és gyűlölködve nézte Kékesit.

Aztán csend lett.
 – Gyerünk, lőj már! – fogyott el a hadnagy türelme, mire az orosz előrántotta a pisztolyát. Kékesi is a fegyvere után kapott, de elkésett, és ezt ő is tudta. Az orosz fegyverétől csak egy fémes kattanásra futotta, amit egyetlen dörrenés követett. Vége volt. Az orosz, mint egy lassított felvételen, elterült a földön, a mellén Kékesi fegyvere ütötte sebhellyel.

A tömeg pillanatok alatt széteszlott, mindenki csalódott volt, mert nem kapták meg, amire vártak. Devecseri maradt utoljára.

– Figyelmeztettek, hogy a háború nem fair játék – mondta, aztán ő is elment.
 Kékesi csak ezután hanyta el magát.

Részletek egy ciklusból

Találkozás az idő záratlan folyosóin

Szótlan múlt

Madártalan fákat diderget
 ingaként a kopár idő,
 hótalan télvég van, villogó pengéjű szél,
 a lakatlan kert sorstalan padján
 nyugszik évszakaival a múlt,
 bölcs kört rajzol
 a temetkező földre a zúzmara
 fehér ecsetjével a gazdátlan ösvény,
 apró fejű bokrok figyelik a távolodó
 csillagképeket, a szürke holdat –
 közeleg a hajnal lebegő lépteivel.

Állsz az idegen kórházi folyosón,
 álmatag arcod megvilágítja
 a fázó napgolyó,
 az ablak apró üvegén fehér izzás a leheleted,
 emlékező nevet rajzolsz körére, hiányban –
 érte vetélsz éveiddel
 a hegekkel vésett szótlan múltban,
 korai társtalanságod nem enyhítéd,
 tagadsz – igyekvő esélyed is támadod,
 véglét a léted,
 éji víziód arcképei vétkes találkozások stigmái,
 távoznak múltad emléképpé lett
 szeplőtlen alakjai is eszméléskor.

Valódban lakozik kincsed,
 de konok és elérhetetlen vagy –
 rejtőzködsz,
 közeledéshez kulcsot nem adsz;
 nesztelenül figyelem arcod mögött

lakó közönyöd,
 rám tekintesz észrevétlen,
 lényembe költözöl,
 magányos valónkban alszik még a hang,
 közös csendünk sejteti meg
 rokon sorsunk irányát,
 talán szűnik az idegenség
 az ellentétek vibrációjában,
 a lélek fejthetetlen törvényében –
 míg végleg találkozunk
 a világló időből kilépő pillanat áhítatában.

Álomtalan ajtó

Eltűnik a nyugvó hold fénysávja,
 közeledik a reggel, a kórház padlóján
 pörgenek a napfény apró körei,
 kinyitják a fázó kórtermek választóajtáját;
 lassan érkezik az ébredés,
 szempillámon a fény küllőivel,
 kórtermem csukott ajtaja mögött vagyok még,
 míg távolodnak az éjszaka víziói,
 s láthatók már a tárgyak a szegényes
 szobában.

A hideg folyosón találkozunk,
 kettőnk közös sorsa hallgatásunkban lakik,
 a reggeli fák vázán átsüt a nap,
 állunk enyhítő fényben
 az ablak fagyott tükrében,
 összekulcsolódó kezekkel végül,
 – sorsunk fonadéka –
 a kopár kert és az aprócska udvar világgá tágul.

Összhangot hoznak közös napjaink
 az idegenség távozásával,
 lényünk közössége szólít *elkerülhetetlenül* –
 csendes estéinken, bár hallszik
 az ajtózárást jelző csöngetés,
 nem búcsúzunk el a közelgő éjben,
 jeges fényű ajtókon túli
 száműzöttségben –
 álomtalanul ülünk a kórház rejtett padján,
 a lélek ütemeit figyelvén,
 szabályos lélegzetünk nyugalmat ad.

Nem alszunk már idegen ágyban,
 közös padunkon ér el a félálom,
 nincs lámpaoltás –
 égnek a kórház beteg körtéi még,
 lebegünk a lélek szédítő éjszakájában,
 valónkban jövőnk rajzaival,
 a lélek hangjegyeivel,
 végleg kettesben – így vigyázok rád,
 míg fogyatkoznak a távolság körei
 a közeledés izzó óráiban,
 midőn kettőnk sorsa
 egygé válik a közös idő döbbenetében.

Éjjeli világrészek

Az éjszakában nehezék a csönd,
 a hidegben ijesztenek a fák,
 mint fagyott fegyőrök;
 de a kába holdfény végül
 álmot lehel betegtársainkra az érkező
 havazás csöndjében.

Ketten ülünk csak a kórház fehér padján,
 zárva a kettőnk sorsát
 elválasztó ajtó,
 fölizzik lényünk az éles hidegben is,
 csillapíthatatlanul,
 így érintem meg puha, telt tomporod,
 míg villózik valóm közeledésünk
 nyugtalanságában;
 telt idomaidd ott feszülnek ruhád alatt,
 megérintem melled puha gömbjeit,
 válladra hajtom a fejem,
 farod holdjait fogom izzásban –
 éjjeli világrészeid.

Nyelvünk végül összeér a láz vörösében,
 az egygé válás törvényében;
 szemöldököd figyelem –
 ecsetvonások mezítlén festményen,
 arcod vonala hibátlan,
 pupillád két barna kör, tágul és szűkül,
 mint vízkör;
 fogom lüktető csuklód,
 betegségünk oldódik

a súlytalanná váló éjszakában,
találkozásunk törvényében
a hívásra hallgatunk isteni jelenlétben.

Csillapul lázunk végül az éjféli utáni éjben,
áldásos fáradtságban pihenünk meg,
kábán ülünk az álmatlan padon,
míg végül felröpül a virradat fehér sirálya,
álmot hoz szemünkre,
sóhajt a reggel, s a kórház nyíló
választóajtaján távozunk
a közös éjszakát követően,
elbúcsúzunk szobánkba igyekezvén,
világítván valónk időtlenségében.

Jesus Nasarenus Rex Iudaeorum (2020; grafit, papír; 240x170 mm; fotó: BMZ)

Nem kíván többé édeset

Psyché Alteregónia följegyzéseiből

Szent Iván-éji paradicsom

A cseresznye az asszonyok szája,
ez az igazság, és hogy
minden vörös húsú gyümölcs véráldozat,
de van, ami véresebb a húsnál;
az a paradicsom, ami ilyenkor terem,
fémes íze, savassága nem nappal érik,
hanem éjjel, holdsütésben,
sebtében eldobált, hímzett
alsónemű jelöli a helyet,
ahol aztán vörös, lédús,
cseresznye-nagyságú,
paradicsomgyümölcsöket hozó,
boszorkány-kacsok sarjadnak a földből.

Ami kell

Fényekből kivágott erdő
a fák negatívja,
örök ünnepek a
lombok alatt,
és a virágok
nyílásának nesze.

Mert belőlünk hiányzik,
ami szirmok hervadásához kell,
mert mi vagyunk a madarak lépte,
amit repülés híján tesznek.

Ahol két erdő van, ott kell lennie egy harmadiknak is,
hiszen mihez képest hívnánk erdőnek,
egy rét bizonyítási pontnak kevés is, határtalan is,
nem lehet semmi kettő,
mert minden Szentháromság.

A fekete nap születése

Csáth Gézának

A varázsló kertjében
fekete méz csurog, amit
fekete tulipánokból gyűjtenek
éjjelenként a fekete méhek,
aki abból eszik, nem kíván többé édeset,
a fekete méz keserű, de
akinek a nyelvére tapadt,
nem kíván többé mást.
A kik megfürdenek benne,
koromfeketévé válnak,
az anyák teje elfeketül,
akárcsak az emberek csontja,
és mind megtérnek otthonukba,
a mély, fekete földbe,
ahonnan: a hamvaikból
szétárad a mérgezett fény.

140x18 1,5

1. A janicsárok elvitték magukkal rózsáikat,
boszporuszi fűszereiket. Ezerhétszáz telén már
Iosztambulban csókoltak erkölcsöt török szeretőkre.

(Variáció első versszakra: Az elhúzódó háborúskodás
a lakosság nagyarányú pusztulását eredményezte
az Alföldön, a végvári vonal mentén és a Dél-Dunántúlon.)

2. Az érintett térségekben az egykori szántók helyét
legelők, bokros parlagok, vadvizek váltották fel.
A téli hadmozdulatok meggritkított erdőket,
rendezetlen tűzrakóhelyeket hagytak maguk mögött.

(Variáció második versszakra: Németajkú ükapácskám, keskenyajkú ükanyácskám
megmossa az arcát pillanatnyi vadvizekben,
majd családot alapít igen kedvező feltételek mellett –
értsünk ezalatt legelőket, bokros parlagokat, adómentességet.)

Kizárólagos kolofón zárlat:

Kétezer-húszban írtam strófáim a Csele-parton.
Egy teknővajóval, egy kosárfonóval és egy zsindegyessel szotyolát vacsoráztam.
Nem értették a mindössze húszéves király eleganciáját,
aki csurig páncélban feküdt bele a sekély patakba,
de az élesfülű zsindegyes hallani vélte, ahogy Székely Bertalan, a fiatal tehetség
száznegyvenszer száznolcvanegy és fél centiméteres vászonra olajfestéket sóhajt
cirka másfél évszázaddal arrébb.

Németajkú ükapácskám, keskenyajkú ükanyácskám,
németajkú dédapácskám, keskenyajkú dédanyácskám,
németajkú nagyapácskám, keskenyajkú nagyanyácskám
feje felett sásliliomot legelészték az őzek
az Alföldön, a végvári vonal mentén és a Dél-Dunántúlon.

Országot épít a hordalékos Duna

Szent István szétnéz a magas lóról,
a tekintete egészen kisfiús.
Ujjain számolja lehetőségeit:

hajózható állóvizek,
hányaveti dombok,
lírai puszták,

6 nagytáj, 35 középtáj, 227 kistáj (ezt már nem az ujjain számolja).
A lakosság lábujjhegyen lép a vízbe,
a férfiak elszíneződött ingjét karcsú lányok mossák.

Szent István szétnéz a magas lóról.
Ismeretei töredékesek (hiába keresztény nevelés, Gellért stb.);
kisfiús tekintetét Gizella combjai közé rejti.

A táj lassan elhagyja a gyermeki dolgokat,
megmutatja magát az esti fényben, incselkedik.
És országot épít a Duna;
elhozta a zsíros földeket,
szuicid hajlamú németek vagyontárgyait
(egy darab zengő érc, egy darab pengő cimbalom).

De mintha kellemetlenül érezné magát;
nem panaszkodik,
csak a halászok kezét tördeli meg
és tövig rágja a partokat.

CSILLIK KRISTÓF ◀

Extended vulnerability

Simára kopott karfát markol,
cipőjével kőlapon topog,
indulna, mégsem tud,
valamit talán itt hagyott,
és elfordítja a fejét,
ne lássa, ahogy bent ülök
görnyedt háttal, csészével
borítót vesztett könyv fölött.
Aztán pattan a zár és átvág
rajtam a huzat, mi bejött velem,
borzongok, ahogy tudón kap
az előszoba műtőhidege.
Nézem a lyukat, hol sarka
a vékony szőnyegbe kapott,
megrándulnak az éjszakában
nyitva felejtett ablakok.
Odakint csattan a kapu.
Most félni kell és szélesre tárni,
bízni abban, hogy jó szökik be
ott, ahol beszökhet bármi.

Vállán a világ tenyere

Ráncolt homlokkal az ágy fölött,
mert hogy kerültek ajkaim egy
erekkel átszótt vízhólyag köré?
És Anna reszkető combizma
szikrázott a déli napsütésben,
itt fáj, mutatta, meg itt, meg itt,
és lehúztam róla a cipőt,
karomban vittem a házba,
mert nincs még egy olyan egyedüllet,
mint a kihalt puszták menti séta,
és lehet, hogy húsz kilométer,
de, úgy tűnik, bizonyos dolgok
makacsabbak a fájdalomnál,

és tenyeremből itta a vizet,
 én meg csókoltam sodrásirányt,
 kék vénát egész a bokáig.
 Nem tudtam máshogy jönni,
 hallom őt nagyon messziről,
 féltem, a héven elkapok valamit.
 Aztán szárnyaiba takarózott,
 én meg, hogy meg ne nyomja,
 a glóriát vettem le fejéről,
 néztem, éreztem és tudtam,
 most velem együtt nézi őt a világ.

Sínpárok mentén baktat

A kutya, ami már reggel ágyamnál gubbaszt,
 és ha sétálni megyek, láss csodát,
 mint jól nevelt déli árny követ.
 Leülnék, helyemen ül, s ha szólok,
 hát hangomon ő beszél bármiről.
 Átbóklásztam a pókháló-utakat,
 és egy felüljáró hóna alatt
 elült hirtelen minden gondolat,
 csak néztem függni a holdat,
 a galacsinba gyűrt éjszakát,
 az önzést, mit hordozok.
 Láttam az egészszet,
 fekete selyembe csavarva.
 Így megyünk haza,
 oldalamon a kutya,
 s mit meg nem tennék, hogy ne kelljen
 lefektetni az emlékezet sínpárjait.

A leghősibb törzsfőnök

Fürge Szikla viharálló főnök.
 Nézd csak: kilép a viharba, s állja.
 Bölénybőröből nyakában a sálja.
 Nem rémítik tájfunok, se főnök.

Rájuk se ránt. Hogyne! Kedve víg van.
 Hurrikántól, tomboló, vad husztól
 meg sem ing a hajába szúrt sastoll –
 míg mögötte fölrepül a wigwam.

Míg fölötte száll egy barna musztáng,
 majd a másik, aztán újra negyven,
 s harcosok, nők, gyermekek seregben,
 moccanatlan áll a puszta pusztán.

Szikrát csihol, s a cifra kalumettel
 karikákat ábrándozva füstöl,
 míg az orkán fákat tép tövestül,
 eljátszik egy hajtincs-amulettel.

Mert nem fogja szél, sőt balta, tőr se!
 Harcra bátor, jótanácsra bölcs ő.
 Ő lehetne a leghősibb törzsfő,
 csak hát sajnos elszelelt a törzse.

Herbert

A nénikém nyula
 remegve búj a ketrec
 mélyén, ha arra tesz-vesz
 a bácsikám, Gyula.

A bácsikám, Gyula
 halkán becézi: „Nyuszkó!” –
 nem lágyul el e kunszttól
 a nénikém nyula.

A nénikém nyula
megérthetetlen jószág.
Ijeszti, mint a kórság
a bácsikám, Gyula.

A bácsikám, Gyula
visz néki sárgarépát,
de egy határt se lép át
a nénikém nyula.

A nénikém nyula
(Herbert) merész egy állat,
nem is retenti más, csak
a bácsikám, Gyula.

Nem lelsz oly rendes embert,
mint bácsikám, Gyula,
Hát mért utálja Herbert?

Ez némiképp fura.

Zsuzsa néni

Akármiből felelhetek,
mindegy a téma, egy sem izgat,
minthogy nagy, belső tusa némít.
Állok, leckéről mit se sejtve,
hidegen hagy biosz, matek,
a sűgő is hiába izzad.
Én megszerettem Zsuzsa nénit –
s ő nem vár, csak süket csevejre.

Megbeszélne prím számokat,
merengene cseh ásványkincsen,
s hogy mely tájegység Körös-parti,
és mit jelent az, hogy vegyérték.
Engem meg a kín szárogat,
az én szememben más lány nincsen –
hát hogyhogy hol élt Vörösmarty?
Hallgatok s várom, hogy megért még.

A szája szélén gödröcske ül.
A szeme barna. Haja barna.
Az arca lángol. Tán haragszik?

Tán érte már e halk szerelmet,
a sok szót, mi bökdös belül,
hogy övé lennék, ha akarna?
Semmit sem ért. Unja a faksznit.
Már rám se néz. Már mást feleltet.

Egyesített Világok (2020; lakkfil, karton; 420×295 mm; fotó: Timkó János)

▶ KALÓZ EDIT

A mogoróbokor

Egy vörös macska hűsölt a nagy melegben a mogoróbokor alatt. Ragyogóan süített a nap, kék volt az ég, a szellő játszadozott a virágokkal. A macska tökéletesen érezte magát!

A mogoróbokor ekkor tüszentett egy nagyot. A macska megmozdította a bal fülét, aztán aludt tovább.

Rövid idő múlva egy kis krákogás után megint egy tüszögés következett.

A macska most a másik fülét is megmozdította.

Eltelt néhány perc, és egy akkora haptic következett, hogy egy nyárfának is becsületére vált volna.

A macska kinyitotta a szemét, kényelmesen nyújtózott egyet, és körülnézett. Teremtett lelket nem látott, aki tüszöghetett volna!

Megkérdezte a mogoróbokrot:

– Nem tudod, ki hapticzott?

– Én – felelte náthás hangon a bokor – Allergiás vagyok.

– Mire vagy allergiás? A macskaszőrre? Mert akkor keresek magamnak egy másik helyet.

– Ó, kedves vagy, de én mogoróvirágzáskor vagyok allergiás.

A macska elgondolkozott.

– Akkor magadra vagy allergiás?! Ilyet még nem is hallottam! Én el sem tudnám képzelni, hogy magamra legyenek allergiás!

– Persze, mert te macska vagy! De ez már csak így van.

– Nem lehet valahogyan segíteni ezen? Ez olyan, olyan furcsa! Nem gondolod?

– De. Gondolom. És akkor mi van? – tüszentett sorozatban hármat a mogoró. – Voltam al-legrónál, izé, algériánál, allegóriánál, igen, nála! Orrcsepp, gyógyszerek, sóbarlang, de semmi nem használt.

– Algéria egy ország, vagy valami hasonló. És nincs is orrod – jegyezte meg a macska.

– Hát épp ezért nem használt az orrcsepp. Logikus.

– Én azt hallottam, hogy az úszás használ valamicskét. Tudod, a tiszta, hűvös víz meg a mozgás, meg addig sem lélegzed be a virágport, jó a tüdődnék, legalább nem leszel asztmás. Ilyesmi.

– Asztma?! Ne idegesíts, máris még jobban tüszögök.

– Ez az, ne idegeskedj! Az se tesz jót, én csak tudom.

A mogoróbokor bánatosan tüszentett néhányat.

– Na, én ezt nem hallgatom tovább. Van itt, nem messze egy patak. Fogd meg a mancsom, és gyerünk!

– A növények nem tudnak sétálni!

– Lárifári, dehogynem tudnak! Fogadjunk, hogy még soha nem is próbáltad!

– Ez igaz – ismerte el a mogoróbokor, és óvatosan megmozgatta a gyökereit, majd lépkedni kezdett, a macska mancsát fogva.

– Egész jól megy! – dicsérte meg a macska. – És már itt is vagyunk!

A bokor megtorpant:

– Nem fogok megfázni?

– Nem hiszem. De ha igen, akkor legalább a náthától fogsz tüszögni. Az azért más. És akkor majd megöntözlek mézes hársfateával, és kapsz sálat.

A mogoró beugrott a patakba, és úszkált. A macska egy meleg parti kövön lustálkodott.

Félóra alatt egyetlen tüszentés sem hallatszott!

– Nagyon jólesett az úszás! Itt maradsz az árnyékomban, amíg el nem virágzom?

– Persze, és mindennap elkísérlek a patakhoz! Jó lesz?

– Jó! – felelte boldogan a mogoróbokor, és egy egészen aprót tüszentett.

A bagoly, aki pék

Bagoly vagyok. És pék. Ez első hallásra meglepő lehet, hiszen a baglyok általában orvosok, tanárok vagy tudósok. Én viszont szeretem a téstadagasztást, a csendesen kelő tészta illatát, nem beszélve a sült tésztáról, aminek illatfelhőit semmivel sem lehet összehasonlítani.

Sokáig én is természetismeretet tanítottam egy erdei iskolában, mígnem egy szép napon fiókáink születtek.

Lelkesen hordtuk nekik a táplálékot, kövérebbnél kövérebb egereket, pockokat, cickányokat fogtunk. A gond csak az volt, hogy a gyerekek nem akartak enni.

Nagyon elszomorodtam. Nincs rosszabb annál, amikor egy anya nem tud mit tenni sivalkodó gyermekével! Persze megijedtem, hogy valami bajuk van, betegek!

Felvonult az egész rokonság. Jöttek a pápaszemes doktorok, a tekintélyes bagolyprofesszorok. Mind azt állapították meg, hogy a fiókáink makkegészségesek.

– Majd a friss erdei levegő megteszi a hatását! – mondták.

Áfonyacsöppeket, fenyőolajat ajánlottak, de semmi hatásuk nem volt. Fiókáink csak tovább sírdogáltak.

Aztán megérkeztek a nagynénik. Kupaktanácsot tartottak. Az egyik hideg fürdőt ajánlott, a másik forró. A harmadik izsappakolást. Majdnem megtépték egymást, csak úgy zengett az erdő, amikor az én kedves páromnak elege lett. Betelt a pohár! Punktum! Akkorát huhogott, hogy egy pillanat alatt eltakarodott az egész rokonság. Egy percre az egész erdőben csönd lett, még tán a fiókáink is elhallgattak egy pillanatra, hogy utána újult erővel kezdjék a kuvikolást.

– Édes feleségem, elrepülök a hetedik erdőbe, megkeresem a legeslegöregebb nagynénémet. Ő annyi fiókát fölnevelt, csak tud valami tanácsot adni! Harmadnapra visszajövök, ne félj semmit!

El is röpült sebbel-lobbal, mert hosszú bizony az út a hetedik erdőig.

Én meg magamhoz öleltem fiókáimat, leültem velük öregapám régi karosszékebe, ott mesélgettem, dúdolgattam nekik, hogy gyorsabban teljen az idő. Még így voltak a legcsendesebbek, ahogy ültek a jó melegben a tollaim között, hallgatva a szívdobogásomat.

Harmadnapra csakugyan visszatért a párom, de nem jött ám egyedül, vele jött a legidősebb bagolyanyó, akit valaha láttam.

Amint belépett, a fiókák egyből elcsendesedtek, forgatták a fejüket, hogy jobban lássanak. Öreg nénénk odasuhant hozzájuk, nézte-nézte őket szeretettel hosszú percekig. Akkor fel sem tűnt, hogy közben fiókáink végig csendben voltak. Aztán hozzám fordult, és ennyit mondott:

– Kelt tésztát süss, kedveském, azt majd megesszük! – azzal a tollai közül előhúzott egy kis csomagot. – Itt a kovász, az élesztő!

Azzal már ott sem volt!

Én meg, mint aki álomból ébredtem, elkezdtem lisztet szitalni, tejet langyosítani, tésztát dagasztani. Kalácsot sütöttem. A kalács elfogyott, fiókáink pedig növekedni kezdtek!

Azóta is békésen telnek a napjaink.

Rájöttem, hogy világéletemben kelt tésztákat szerettem volna sütni! Az egész erdőből hozzám járnak kenyérért, kifliért, kalácsért, kakaós csigáért, mákos kifliért, túrós batyuért.

Most éppen peracet sütök, öreg nénénk kedvencét, holnap lesz a 117. születésnapja!

Mályva néni mesél

Mályva néni, a tündér mindennap mesél unokájának, Fabónak.

Felülnek egy kisebb felhőre, amit Mályva néni odahív. Leterítik kockás plédjüket, aztán Mályva néni csettint egyet, belenyúl a felhőbe, és kihúzza egy könyvet. Ma egy zöld fedeles könyvet húzott ki, bár az nem nagyon akart kibújni, ficáncolt, mint egy megvadult csikó. Mályva néni keményen megmarkolta, mert a könyv ugrálni kezdett, aztán felpuffadt, mint egy varangyos béka. Végül egy pillanatra ki is ugrott Mályva néni kezéből, de ő elcsípte, jól megrázta, hogy maradjon végre nyugton.

De ekkor mi történt?!

A könyvből potyogni kezdtek a betűk. Hullottak az „á”-k és „b”-k, a „c”-k és „d”-k. Potyogtak az „í”-k, az „ó”-k, a „g”-k és a „v”-k.

Mályva néni hiába próbálta különféle varázslatokkal visszaterelni a betűket a helyükre, nem sikerült. A betűk betűfelhőként lebegtek alattuk.

Fabó egy darabig csak nézte, nézte a betűket. Fáradt volt, mert a vízimanók úszni tanítják, és sokat pancsolt a vízben. Még a békauszonya is a lábán maradt.

– Kár, hogy nincs nálam a meritőhálóm – sóhajtott egy nagyot –, akkor össze tudnám szedni őket.

– Vagy hívhatnánk egy varjút, aki összekapdossa a betűket – kezdett felélénkülni.

– Ki kellene találni, mi a kedvenc eledelük, és azzal csalogatni őket!

– Ha elkezdene esni az eső, biztosan visszabújnának a könyvbe!

Záporoztak a jobbnál jobb ötletek!

Mályva néni pedig bólintott.

Először előhúzott egy meritőhálót a levegőből. Fabó vidáman kezdett a betűhorgászatba, de a betűk kicselezték! Sőt, még ki is nevették! Villámgyorsan tértek ki a háló útjából, sőt egy „d” kitérte a száját, és kiharapott egy darabot a hálóból.

Mályva néni kezdett dühbe gurulni.

– Megálljatok csak, adok én nektek!

És már jött is egy szemüveges vén varjú!

– Lássuk csak! – nézett körül – Betűszedés, betűszedés... – aztán komótosan nekilátott. Először úgy tűnt, sikerül sorban elkapnia a betűket, de aztán, ha egyet a csőrébe kapott, kettő kipotyogott, a végén nem bírt velük. Sopánkodott kicsit:

– Hát, vetési varjú volnék, inkább a betűvetéshez értek! – azzal elrepült.

– Adjunk nekik csokit, hátha megszelídülnek! – kérte nagymamáját Fabó.

– Méghogy csokit? Ennek a rendetlen népségnek? Legfeljebb savanyúcukrot!

– Savanyúcukrot? – háborodott fel egy „s”. – Minek nézel bennünket? Mogyorós csokit! Én csakis a mogyorós csokit szeretem.

– Kérleeeeek!

Fabónak nem tudott ellenállni Mályva néni, és egy tábla mogyorós csokit helyezett az üres könyvre.

Erre azért izgatott mozgolódás támadt a betűk között, de egy határozott, erős hang így szólt:

– Figyelem! Ez egy csapda! Senki ne közelítsen a csoki felé! Vissza akarnak bennünket csalogatni a könyvbe, pedig milyen jó itt a szabad levegőn, a napsütésben!

És mindenki hallgatott a nagy „M”-re. Egyik betű sem ment a csoki közelébe.

Ekkor elkezdett esni az eső. De ettől sem ijedtek meg a betűk, sorra nyíltak ki a pici, színes esernyők...

Mályva néni tanácstalan volt, széttárta a kezét, Fabóra nézett.

Fabó tovább gondolkozott. A könyv kárörvendően csapkodott üres lapjaival.

És akkor Fabó elkezdte mondani az ábécét.

– a á b c cs d dz dzs...

A betűk között mozgolódás támadt, itt-ott sóhajtas hallatszott.

– Úgy látszik, mennünk kell – sutyorgott csalódottan a „ty” és a „zs”.

Közben Fabó folytatta:

– e é f g gy h i í j k...

– Várjátok ki a végét, lehet, hogy el sem tudja mondani! – kiáltott egy „v”.

– l ly m n ny o ó ö ő

– Ó, dehogynem tudja, dehogynem tudja! – suttogta az „e”.

Fabó pedig befejezte az ábécét:

– p q r s sz t ty u ú ü ű v w x y z zs

– Hát akkor induljunk! – hangzott innen is, onnan is, és a betűk már nem ellenkeztek, sorban-rendben visszaballagtak a könyvbe.

– Szép napunk volt. De az ábécé az ábécé. Ha hívnak bennünket, akkor mennünk kell. Ott a helyünk! – így beszélgettek, miközben masíroztak a helyükre.

Még egy kis idő eltelt, mire mindenki megtalálta a helyét, és Mályva néni elkezdhetette a mesét...

„vicces, és közben lírai”

Beszélgetés Acsai Rolanddal

Az operamesék írásának nagymestereként említenek. A Csipkerózsika és a Pillangókisasszony után megszületett a Hunyadi László is. Az világos, hogy minden operának van egy meséje, de hogyan és miért lesz egy operából gyerekeknek szóló mese?

Most mondhatnám, hogy egy kis fantáziával vagy hogy nagy fantáziával. Ezt operája is változtatja. Azért a Pillangókisasszony és a Hunyadi László első pillantásra nem tűnnek mesének, aztán másodikkra már igen. Valószínűleg a szélsőséges eseteket kivéve szinte minden történetet meg lehetne írni mesésítve is, mindegyikben ott van a mesepotenciál. Volt idő például – Norvégiában –, amikor felnőtteknek szóló verseket írtam, de minden témát megírtam gyerekversnek is, mondjuk, egy bálna megjelenését vagy egy hegymászást.

A miért kérdésre pedig az a válaszom, hogy azért, hogy a gyerekekbe minél korábban belevésődjön, beléjük ivódjon az a klasszikus kultúra, klasszikus művészet, amin mi – a szülei – felnőtünk. Egyfajta értékmentés ez. (Félreértés ne essék, a modern művészetnek is ugyanolyan nagy rajongója vagyok, és szeretem egyben látni a kettőt.) Élővé kell tenni ezeket a műveket.

Aztán íróként azért is különösen fontos nekem, mert ezzel is felhívom a figyelmet az operák irodalmi oldalára is, hogy ezek nem „csak” zeneművek. Bár kerülnek beléjük új karakterek, szituációk, dramaturgiai megoldások – a mese kedvéért –, igyekszem hűséges maradni az eredeti mondanivalójukhoz.

Milyen visszajelzések érkeznek az operameséid kapcsán?

Szerencsére sok jó visszajelzés érkezett. Az emberek kedvelik ezt a sorozatot, ami voltaképpen egy kulturális misszió, aminek a végeredményei jó esetben nagyon szórakoztatóak és megindítóak. A Pillangókisasszonyról egy ismerősöm azt írta vissza, hogy a lánya kedvenc könyve lett. Aztán ugyanez a könyv egy-két irodalomkedvelő tanárnőnek köszönhetően bekerült pár osztályba, ahol egymás kezéből kapkodták ki a gyerekek, és az egész osztály egyszerre akarta hazavinni. Slágerkönyv lett. Meg gyönyörű képeket rajzoltak hozzájuk.

Jellemző a prózádra a költőiség, de a verseidben is apró történeteket írsz meg. Legújabb, Északi szajkó című köteted versei gyerekeknek és felnőtteknek is szólnak. Elég régen jelent meg líráköteted. Hogyan állt össze ez a könyv?

A legutóbbi verseskötetem '16-ban látott napvilágot, és most pedig az Északi szajkó. Egyébként a már említett norvégiai gyerekversek ebben a kötetben jelentek meg. Régóta tervezek egy gyerekverskötetet, és most az E-könyvtér pályázatnak köszönhetően sor kerülhetett rá. Vagyis a néhány év alatt összegyűlt, gyerekeknek szóló verseimet tartalmazza, ezek mellé betettem olyan

felnőtteknek szóló verseket, amelyek gyerekekről íródtak. Különböző ezek a versek apaversek is, amúgy elég ritkák az irodalomban. Az apa-gyerek kapcsolatot jelenítik meg. Szabó Lőrinc nagyszerű Lóci-versei hasonlóak, de ott is kicsit másról van szó, mint nálam. Nálam mint ha nagyobb hangsúly esne a meghittsége, a költőiségre, az érzelmekre. Különböző az mindig is egy nagy kérdőjel volt számomra, hogy miért nincs hangsúlyosabban jelen az irodalomban a család, a gyerek, a feleség. Nálam mindenestre jelen van, jelen vannak.

Két lányod, Zsófi és a tíz évvel fiatalabb Johanna különleges helyzetben lehetnek, hogy édesapjuk író, költő. Érdekes lehet a különbség is, abból a szempontból, hogy milyen meséken nőnek fel a különböző generációk. Mi a tapasztalatod?

Johanna két éves, Zsófi pedig tizenkettő. Johannának most kezdtünk el érdemben mesélni, most ért abba a korba. Ugyanazok a mesekönyvek köszönnek vissza, amiket Zsófinak is olvastam. A könyvesboltban is azokat veszem. Szóval érdemi változás nem történt ezen a téren. Mindössze annyi, hogy nekem azóta több gyerekkönyvem jelent meg, és Johanna ezeket is forgatja. A rajzfilmek nagy része is olyan, amilyeneket már Zsófi is nézett, persze vannak újak is. A gyerekeknek egyébként természetes lesz, ha az apjuk író, költő. Eszembe jut az az eset, amikor Zsófi még kicsi volt, és én egy felolvasóestemre indultam, és mondtam Zsófinak, hogy apa most elmegy, hogy felolvasson a bácsiknak meg a néniknek, mire Zsófi azt kérdezte meglepődve, hogy „Miért, nem tudnak olvasni?”

Legújabb ifjúsági regényed a Regény a csodaszarvasról, ebben a legszebb mondánkat írtad át regénynyé. A fülszöveg egy izgalmas, időutazásos „road movie-ként” harangozza be, főhőse egy mai iskolásfiú, aki eltéved az osztálykiránduláson... Szerintem ez kiváló kikapcsolódás lehet a téli szünetre!

Igen, meg karanténos időkre is csak ajánlani tudom. Izgalmas, szép és fontos monda ez, afféle alaplátványunk, kályha, amitől elindulunk, ez nem is kérdés, ami voltaképpen a régi, történelmi krónikákban is csak néhány bekezdésnyi hosszúságú. Én sokat gondolkoztam rajta, és gyerekkoromtól érdekelt. Nekem ezt a néhány bekezdést kellett fordulatossá regényre varázsolnom. Úgy írtam meg, hogy megszólítsa a mai gyerekeket, hogy magukra ismerjenek Hunorban és Magorban meg a hercegnőkben. Bár az időbeli távolság hatalmasnak tűnik, ezt a történetet is be lehet építeni a mai világba. Meg azt sem szabad elfelejteni, hogy a maguk idejében Hunor és Magor is ugyanolyan fiatalosan és modernül gondolkodtak, mint a mai fiatalok, hiszen akkor ők voltak a kamaszok, a fiatal felnőttek. A mondák révén hadd szóljak egy pár szót a népmesékről is! Bámulatos fantázia van bennük, és meglepően abszurdak, a legbátrabban szürreálisak. Szinte minden későbbi, „modern” stílus csírája megtalálható bennük. Ehhez a könyvhöz kapcsolódóan még annyit mondanék el, hogy szeretem keverni a modernt az archaikussal, a mait a régivel. A humorosat a líraival. A magas művészetet a populárisal. Ez a koktél is egyfajta ismertetőjele az írásaimnak.

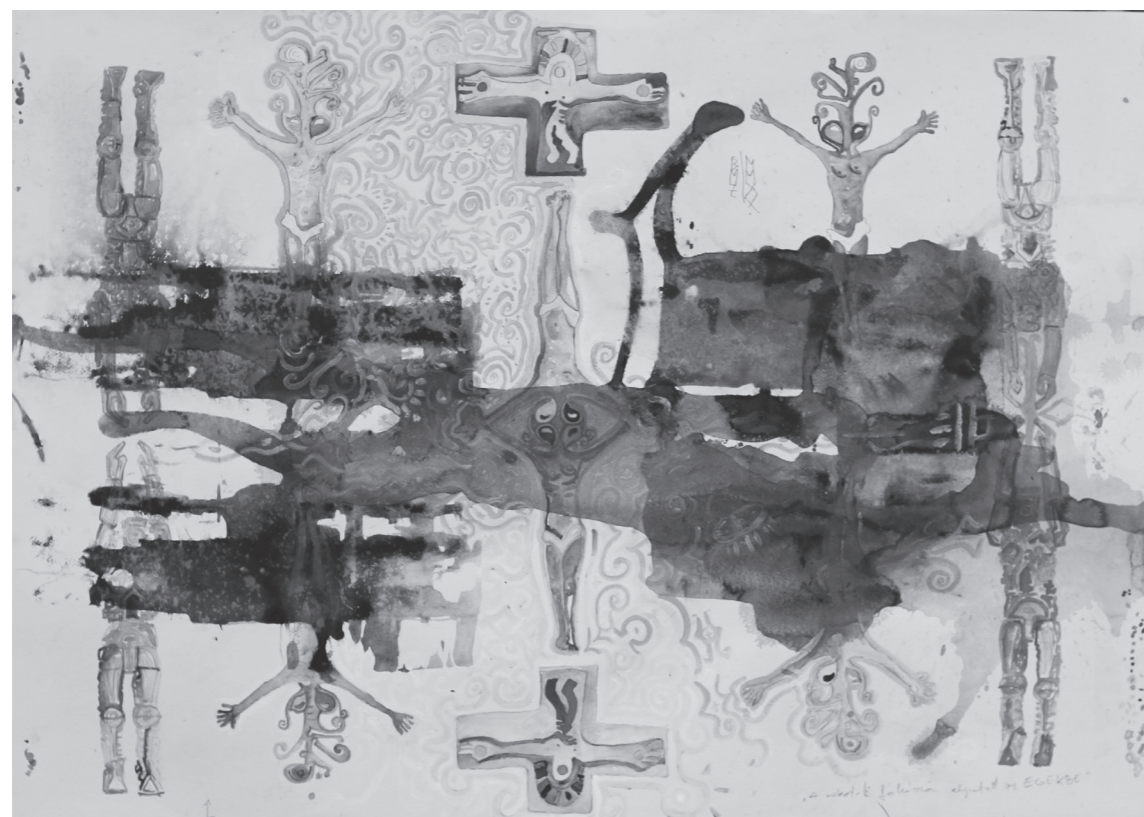

Acsai Roland

„Acsai Roland olyan jól ír! Vicces, és közben lírai, nagyon jó olvasni” – idézek egy értékelést a moly.hu-ról. Ennél frappánsabban talán nem is lehetne jellemezni írásművészetedet. Mit szólsz ehhez?

Tényleg nem. Meglehetősen pontos, és mindezt néhány szóval. A humor számomra nagyon fontos. Nem mondom, hogy mindig élek vele – néha más stílusban indul el a szöveg –, de gyakran. Gyerekeknek meg különösen fontos. Még az olyan művekbe is lehet humort keverni, amitől első látásra messze állnak – például a Hunyadiba vagy a Pillangókisasszonyba –, és a Regény a csodaszarvasról című könyvemben is a kisördögök lettek a kedvenc alakjaim, ezek a negatív szereplők, akik egyben a könyv bohócai is. Ők képviselik a humort a csodaszarvas-regényemben. Groteszkek figurák. Egyébként íróként a negatív szereplőket a legjobb írni meg a mellékszereplőket. Bennük nagyon sok lehetőség rejtőzik. Ennek a mondának egyébként örök üzenete van.

A líraiságról meg annyit, hogy alapjában véve költő vagyok, költőként kezdtem. Épp a minap gondolkoztam rajta, hogy a költők vannak az írók között talán a legszerencsésebb helyzetben, mert ők a „leguniverzálisabb” tehetségek, ha mondhatok ilyet. Annyit akarok csak mondani ezzel, hogy egy költő gyakran lesz nagyszerű regényíró, meseíró, ifjúsági író, drámaíró etc. Tehát jobban el tudja sajátítani a többi műfajt. Magamnál is folyamatosan ezt tapasztalom. A líra alap. Belőle lett az összes többi műnem.

A robotok fohásza eljutott az EGEKBE (2020; akvarell, karton; 1060×750 mm; fotó: Timkó János)

Hol nőnek a japánok?

Hosszú délutánon verseket olvasni – ez már nem is retro, hanem vintage életérzés. De a retro meg a vintage egyre divatosabb, mintha kollektíve (és kénytelen-kelletlen) kezdenénk rádöbbsenni, milyen jó is néha csak úgy egyszerűen lenni, minden különösebb cél nélkül, és, mondjuk, gyerekverseket olvasgatni, még akkor is, ha erre semmilyen normális indokunk nincsen (mert csak később merül fel bennünk az a remek ötlet, hogy akár ajánlót is írhatnánk róla...). Nincs a háznál kiskorú, nem kell összeállítanunk anyák napi műsort, egyetlen tanítványt sem kell felkészíteni szavalóversenyre, egyszerűen csak a kezünkbe került egy kötet, és mivel mostanában egyébként sem rohanunk sehova, bőven van időnk belefeledkezni.

Szóval kezünkbe vesszük ezt a kötetet – mert Bertóti Johanna (zenés) versgyűjteményéről van szó, mely *Almából ki, körtébe be* címmel jelent meg a Koinonia Kiadónál –, gyanútlanul elkezdjük lapozgatni, és nemsokára a saját gyerekkorunkban találjuk magunkat. Mert utoljára körülbelül nyolc éve olvastunk utoljára verseket ilyen... önfeledten. Ennyire „csak úgy”.

Külsőre is tiszta hetvenes évek ez a könyvecske, a borító uralkodó színe a semmivel össze nem téveszthető műanyagzék-narancssárga, és Zengővári Judit belső illusztrációi sem lettek volna kor- vagy stílusidegenek egyetlen közép-kádárkori mesekönyvben sem. Határozott vonalak, elvont, majdnem ikonografikus formák, élénk színek, éles kontúrok, az árnyalatok és az átmenetek teljes hiánya – közben nyoma sincs semmiféle könnyes vizuális nosztalgiának, talán éppen azért, mert a rajzoló – ugyanúgy, mint a versek szerzője – elég fiatal ahhoz, hogy ne eshessen a szentimentális múltba révedés főbenjáró bűnébe.

Hihetetlen, hogy lehet valami egyszerre ennyire old-school és ennyire cool.

És a fenti megállapítás teljesen megállja a helyét a versekre vonatkoztatva is.

Bertóti Johanna az utóbbi évtizedben rengeteg különböző színházi és összművészeti projektben vett részt dramaturgként, színészként, zenészként vagy szerzőként. Alapító tagja az Író Cimborák csoportnak, rendszeresen szervez önálló esteket. Ha mondjuk kereket cserélni vagy falat glettelni is tudna (simán lehet, hogy tud), igazi reneszánsz személyiségnek nevezhetnénk. A gyerekversírás egyértelműen hazai pálya számára.

Az *Almából ki...* című kötetben közel hetven verset találunk, három ciklusba rendezve. A ciklusok önmagukban is hangulati egységet képeznek, ugyanakkor az egész könyvön végigvonul egy lineáris időbeli „cselekmény”, mintha egy évet élénk

Koinonia, Kolozsvár, 2020

végig, januártól decemberig. A javarészt rövid, dalszerű versek tematikája ezen az idővonalon ível a klasszikus jeles napoktól az élet legegyszerűbb (bosszantóan banális) történéseiig: a karácsony áhítata éppúgy helyet kap, mint az iskolai késés. Mégsem közhelyes az *Almából ki, körtébe be* – egyszerűen azért, mert a szövegek verstani-nyelvi igényessége kiemelkedő. Bertóti Johanna nem ragad le a felezőtizenkettes-ABAB/svédtípusú szabadvers receptnél (gyerekeknek jó lesz alapon), bonyolultabb formákat is bevállal, és jól teljesíti a vállalásokat. Ritkán enged a sötét oldal kísértésének, hogy kommersz, agyonmosott rímpárokot hasznosítson újra, viszont bátran használ együtt egymástól nagyon különböző hangulatú kifejezéseket, és ettől különlegesen friss, vagány lesz egy-egy verse (...a mennyben szól az ének/ a sok szólam tekereg...).

Külön jót tesz még a kötetnek, hogy a szerző nem érzi kötelességének, hogy modern, fiatalos és korszerű legyen. A költészetet nem akarja „közel hozni” a gyerekekhez, nem emeli feltétlenül központi témává a modern mindennapok kellékeit, viszont sallangmentes lazasággal használja akár metaforaként a digitális valóság vagy a globalizált világ elemeit. Viszont természetesen játékos és kreatív, mint egy gyerek, éljen az a kilencszázhetvenes vagy a kétezerhúszas években.

Más szempontból viszont igenis halad a korrallal a kiadó és a szerző: a kötet tizennyolc verse megzenésítve is elérhető, nemcsak a belső borítóban található (valljuk be, adathordozás szempontjából kissé elavult) CD-lemezen, hanem QR-kód vagy link segítségével a soundcloudon is.

Szerzőjének legelső kötete az *Almából ki...* Nem triviális, hogy valaki gyerekversekkel debütáljon. Bertóti Johannának ez elég jól sikerült – a magunk és gyerekeink/unokáink/tanítványaink/olvasóink érdekében is reméljük, hogy lesz még folytatás.

Részlet BMZ kiállításából, a hátsó falnál: Órzők sorozat, Kobra kapitány (2020; B/30 blokktegla, vas; 147×80×47 cm, fotó: Koncz Gábor)

Mű-ugrások

Baji Miklós Zoltán képzőművész kiállítása a budapesti Magyar Műhely Galériában

Hiába hangzott el a miniszterelnöki intelm – „csak semmi ugrabugra” –, Baji Miklós Zoltán nem hagyja abba az ugránoztást. Ugyanis Baji Miklós Zoltán nem lenne BMZ, ha elnöki jó tanácsok szellemében vagy útmutatások szerint végezné a dolgait. Egy évvel ezelőtt Békéscsabán, a Munkácsy Mihály Múzeumban a Metafizikai Térbe ugrott, most meg Budapesten, a Magyar Műhely Galériában – ahol 2013 után második alkalommal mutatja be műveit – ezúttal az M és az F térbe, a Metafizikai Térbe és a Földi Térbe rugaszkodott el. Kissé bonyolítja a helyzetet, hogy ezek nem is egyszerű ugrások, hanem mű-ugrások voltak. Természetesen nem a bravúrosan kivitelezett flikk-flakkokra meg a homorításokra kell gondolnunk, hanem inkább a mű és az ugrás szavak, illetve fogalmak egymás mellé rendelése, laza összekapcsolása révén megjelölt és kibomló szimbolikus művészeti ügyekre.

Ezek a szimbolikus művészeti ügyek a jászberényi művésztelepen festett nagyméretű táblaképek, a békéscsabai tanyán készült akvarellek és rajzok, valamint a téglaszobrok 2010-es években, valamint a 2020-as esztendőben megszületett kompozíciói révén bontakoztathatták ki kifejezéseiket és hatóerőiket ebben a budapesti kollekcióban is. Vagyis ezúttal is feltárult Baji Miklós Zoltán művészeti tevékenységének univerzalitása és szintetizáló jellege: az, hogy a festészet különböző területeit, a grafikát és a szobrászatot, valamint az installációs és az akció- és performansz-szférákat is bejárja, a művészeti ágazatokat és eszközöket műveivel mintegy összekapcsolja azért, hogy alkotói világát végül egységessé avatott tradicionális

és rendhagyó műtárgyakba, egyedi és eredeti, leleményes kompozíciókba foglalhassa. A különös anyagok és szokatlan metódusok, furcsa eszközök alkalmazásával konkrét, a valóságra utaló motívumokat – mint például a téglaszobrok emberalakjai –, pontosan felismerhető vagy elmosódó, csak jelzésszerűen megjelenő szimbolikus jeleket és vizuális toposzokat – mint a kereszt és a keresztre feszített Krisztus alakja – jelenít meg, míg máskor mintegy észrevétlenül lép át a valóságra már nem hivatkozó festői és grafikai önértékek szabad alkotói inspirációknak kaput nyitó birodalmába. Eleven, áradó festőiséggel interpretált képi látomások, kemény és lágy grafikai futamok, szuggesztív téri-plasztikai szembesítések tanúi és résztvevői lehetünk művei előtt és művei hatókörében.

A Magyar Műhely Galéria tárlata festészeti-grafikai együttesének megközelítéséhez adhattak kulcsot Sturcz János művészettörténész tíz évvel ezelőtt feljegyzett megállapításai: „Az ősmagyar természetvallás és a sámánizmus elemei mellett megjelent a kereszt is, a személyes emlékezés egy újabb szimbólumaként, egy növényi ornamenssel borított, egyenlőszárú, esendő pauszpapír kereszt formájában, amely BMZ egy fiatalon elhunyt barátja síremlékének terve. Ez a kereszt is jelzi BMZ újabb, mondhatjuk érett műveinek alapvető szemléletváltását, melyet a korai öndestruktív, beavató akciók olykor provokatív jellegével szemben egyre erősebb tolerancia, az emberek és a különböző vallások iránti növekvő megértés, szelídség és szeretet jellemez.” A mitikus múltat faggató BMZ-művek után e képi megjelenítések a kétezer éves Krisztus-történetre hivatkoznak. Az egyetemes

A Műugró kitörési kísérletei JAHVE, MARDUK, AHRIHMÁN és a SÁTÁN uralta Világokból (2020; akvarell, karton; 1060×750 mm; fotó: Timkó János)

művészet legfontosabb, évszázadokon keresztül központi jelentőségű toposza a kereszt és a keresztre feszítés fájdalmas, tragikus jelenete került az elmúlt évtized festői-grafikai termésének fókuszába BMZ munkásságában, az a szimbólum, amelyet a XX. század művészete mintha egyre inkább felejtésre ítélt volna, s amelyet az új évezred művészetében egyes európai körökben immár anakronisztikusnak minősítenek. Pedig a keresztben, a keresztre feszítés példázatában kicsúcsosodó fájdalmas történet üzenetének ereje, s legfőként aktualitása nem vesztett semmit érvényességéből, sőt, elmondható: soha nem volt fontosabb ez a képi jelenés és jelenés, mint napjainkban – s ezt tanúsítják BMZ ebben a tartalmi-szimbolikus körben megalkotott, hol expresszív, hol lírai szövegeket megformáló vászni és grafikai lapjai is.

A tárlat másik súlyponti műegyüttese – amelyhez a festmények és grafikák köréből egy kereszt kisplasztika-variációkból felfűzött installáció vezetett át – az archaikus testtartások

jegyében sorozattá érlett, a B 30-as blokk-tégla-lából alakított életnagyságú téglaszobrok kollekciója volt. E robotszerű, merev felépítésű, valamiféle militáns fegyelmet sugárzó figurák karjai – ellentétben a korpuszok kitárt karjával – engedelmesen a test mellé simulnak, és a lábak is mozdulatlanok: függőleges tengelyüket nem zavarja meg a kontraszt, és így a görög szobrászat virágkora óta feleledt plasztikai mozgalmasság sem hatja át ezeket a műveket. BMZ e legújabb, a 2010-es években kibontakozó alkotóperiódusának műveit szemlélve az anyagválasztás, illetve az anyagkezelés – a téglát – kapcsán meglepődésre nem volt semmi ok: voltaképpen terrakotta – az embert a legősibb időktől elkísérő égetett agyag – munkákkal állunk szembe, amelyek a kezdeti, az egy-egy téglából alakított portrékat, büsztöket (majd ezeket nagyobb tömegben installáció gyanánt felsorakoztató kompozíciókat) követően szerkesztett-épített, tulajdonképpen az előre gyártott, szabvány téglából összeállított, nagyméretű, életnagyságú, vagy annál nagyobb figurális alkotásokká formálódtak. Anyagválasztásával, anyagkezelésével és ezzel szorosán összekapcsolódó technikai kivitelével tehát BMZ egy nagy és mély tradíciót életet, éltet tovább, és egy nagy és mély tradíciót újított, újít meg.

A téglát plasztikai szerepét vizsgálva természetesen nem csupán a letűnt XX. század újító plasztikai törekvéseire kell hivatkoznunk, hanem az időszámításunk előtti évezredek keleti kultúrájának, művészetének emlékeire is vissza kell utalnunk: Mezopotámiában már az i. e. 1450 körüli időkből gyönyörű monumentális épületdíszítő tégladomborművek maradtak fenn. (Ezen örökérvényű emlékek gyenge visszfényeként valósultak meg kis honunkban 1958-ban az inotai erőmű művelődési házában falain Ambrózy Sándor, Kiss Sándor és Pátzay Pál tégladomborművei, de egy hasonló anyagú és technikai kivitelű, Kiss Sándor által megformált munkával 1959-ben a budapesti Műszaki Egyetem is gazdagodott.) BMZ 2012 óta formálódó-gyarapodó téglaműegyüttesének vívmánya, hogy alkotásai elszakadtak a faltól – mondhatni, kiszakadtak a falból –, és dinamikus térszervező erőket és hatásokat indukálva

körüljárható, többnézetű plasztikai tömegekké váltak. (Hasonló kezdeményezésnek lehattunk tanúi, de egészen más alkotói szándékokat, más művészetszemléletet megtestesítő műként vonult be a magyar művészettörténet lapjaira Szentjóbó Tamás *Csehszlovák rádió* című téglamunkája. E mű is a téglában mint (építő) anyagban, mint a sorozatgyártásban készülő fal-alkotóelemben rejtőző, mély értelmű szimbolikus-metaforikus tartalmakat és lehetőségeket tanúsítja.)

BMZ egymásra ültetett, súlyos B30-as blokk-tégla elemeket – amelyeket, elvégre a súly diktál –, a statikai okok és a gravitáció törvényei (és biztonsági szempontok) miatt meghatározott helyeken rejtetten egymáshoz kell ragasztani, illetve össze kell kapcsolni. Határtalan nyúlványok, korlátlan téri elágazások és burjánzások kialakítására nem alkalmasak a téglák, így a tömbszerű megjelenés, az inkább zárt, mint nyitott plasztikai rend az anyaghasználatból eredő sajátosság. Viszont nagyon fontos mozzanat, hogy szoborépítő elemeket a művész nem hagyja érintetlenül, hanem elvétellel – mint a kőfaragás során – alakítja, illetve megbontja, és így változatos felületképzésre nyílik lehetőség. A téglát egyes határoló síkjain a zárt felület megbomlik, és a belső térháló-szerkezet láthatóvá lesz – így szövevényes belső terek tárulnak fel. A téglából, a téglából faragása révén egyszersmind tompulnak a merev, szögletes formák, oldódnak a monoton síkok, s ívekkel, hajlékony palástokkal, homorú és domború testeket, testrészeket övező körvonalakkal dúsul az elemrendszer. Az anyag és a technika által az elem-egyhangúság ellenére teremtett plasztikai forma változatossága és gazdagsága mellett a mindezzel összhangban megjelenített tematika, illetve gondolati tartalom – az egyre uniformizáltabb emberre utaló jelentéskörök élesítése –, illetve e tartalom plasztikai eszközökkel élő megtestesítése ezeknek a munkáknak a lényegi eleme.

Mintegy két évtizede, BMZ gyulai kiállítása kapcsán jegyezhetjük fel, hogy „Baji Miklós Zoltán anyagválasztásában és eszközeiben, formateremtésében és tömegképzésében, komponálómódjában és kifejezésében is egyedi és megdöbbentő. A hatóerőkben, effektusokban

Installációs elem a Fényemberek temetője című alkotásból; egyéni cím: Jesus Nasarenus Rex Judaeorum (2020; téglát, 39×13×5,5 cm; fotó: BMZ)

oly gazdag és erőteljes művei elmoszák a köznapit és a művészi, máskor világosan megmutató határvonalát: a különös esztétikai kategóriáját a konvenciókat lerombolva, öntörvényűen kreálja meg. A technikai civilizáció jelentéssel felruházott rekvizitumai és a primitív korok nyelvezetének, motívumvilágának egyesített, együttes felvonultatásával készült installációi, objektjei... és a firkálásszerű, kusza, egymás mellé rendelt formákból rajzolt-festett kompozíciói archaikus kultúrák atmoszféráját, jelenségeit, jelenségvilágát utalásszerűen idézik meg és fel, egyszersmind dekoratív kompozíciói az elvontságokkal felelő formákat helyezik középpontba...” A BMZ által képviselt művészi koncepció megalapozottságát és következetességét igazolandó ezek a tételek és megítélések eme 2020-as budapesti tárlat kapcsán is hangsúlyozhatók voltak. És persze ennél sokkal fontosabb, hogy ha „csak semmi ugrabugra”, akkor aztán ugrabugra!

(Budapest, Magyar Műhely Galéria, 2020. szeptember 23. – október 9.)

Találkozásaim Zalán Tiborral Békéscsabán

Részletek a most készülő *Találkozásaim* című kötet Zalán Tiborról szóló fejezetéből

„Baszódj meg, élet!”
Zalán Tibor: Szása i Szása

A barátság az erős, de szűkre szabott közösség. A többé-kevésbé azonos látás-, érzésmód határozza meg. Egyik alapja az osztatlan figyelem. Átível a vér szerinti kötöttségeken, sokszor erősebb is azoknál, mivel a vér szerinti kötelék – akár a nemzeti – származási és nem eszmei, érzelmi kapcsolat.

Azon tűnődtem, hogyan alakult ki Tiborral a barátságunk. Vajon létezik ilyen felnőttkorban? Nem valamilyen érdek mentén alakult ki kapcsolatunk? Hiszen mindketten a színházi élet részesei vagyunk: neki érdeke, hogy drámaikat színre vigyék, nekem, hogy jó darabokat rendezhessek...

A barátság ritka kincs az ember életében. Jószerivel csak azok az igazi barátságok, amelyek gyermekkorban kötődtek, és kitartanak felnőttkorban is, hiszen a gyerek még *érdek nélkül* barátkozik. Értem ez alatt, hogy nem számításból, karrierépítésből, a másik kihasználásából. Azt hiszem, mindketten szerencsések vagyunk, hogy nekünk ez felnőttkorban is sikerült. Alapja nyilvánvalóan az, hogy nagyon hasonlóan látjuk a világot, hogy tudunk *beszélgetni* egymással, s hogy ezek a beszélgetések a mindennapi örültségeinken túl szellemi feltöltődést is jelentenek, hogy hajlandóak vagyunk egymás rigolyáit elviselni, hogy valóban aggódunk egymás problémái miatt, hogy képesek vagyunk a másikat

meghallgatni. S különös jelentősége van annak a ténynek is, hogy barátságunk *tárgyasult* a közös alkotómunkánk során, és ennek következtében tőlünk függetlenül önálló életet él...

...sok közös munka és küzdelem után padlóra kerültünk. Kirúgtak bennünket a zalaegerszegi Griff Bábszínházból, amelyet mi mentettünk meg a bukástól. Zalánt annyira megviselték a történetek, hogy kórházba került, s ezért csak felépülése után tudták elbocsátani. Én is hasonlóan jártam. Az események miatt kiújult a hátgerincérvem, sokáig még menni sem tudtam, csak feküdtem otthon az ágyamban... Tiborral hosszú ideig nem találkoztunk. Végül Békéscsabán, 2008 tavaszán eljött a *Csongor és Tünde* bemutatójára. A *Terasz.hu*-n írt is róla elemzést. Valójában perspektívtalanul néztünk előre. Aztán hirtelen minden megváltozott...

Békécsaba, a váratlan lehetőségek hazája

A 2008/2009-es évadtól szerződésajánlatot kaptunk mindketten az újonnan kinevezett igazgatótól, Fekete Pétertől a Békéscsabai Jókai Színházba. Az ajánlat a színházi munka mellett a Színitanházban történő tanítást is tartalmazta. Örömmel fogadtuk a lehetőséget. Hirtelen

konkrét céljaink és feladataink lettek. Azt is megtudtuk a Békés Megyei Közgyűlés egyik munkatársától, hogy Zalaegerszegről felhívták az elnököt, s azt követelték tőle, azonnal bocsássonak el bennünket. Domokos László közölte az illetővel, ő dönti el, kivel kíván együtt dolgozni, s nem tűri el, hogy ebbe bárki beleszóljon. Így biztosítottunk láttuk életünket Békéscsabán.

A *Terasz.hu*-n Hontalan Ivánnak (talán saját magának) így nyilatkozott új helyzetünkről Tibor:

Évtizedeken át baráti találkozókon, irodalmi esteken, temetéseken, a közös színházi munka során találkoztunk. Aztán négy éve jobban összefonódott az életünk: előbb a zalaegerszegi Griff Bábszínházban boldogítottuk a világot, s már egy éve Békéscsabán a Jókai Színházban és a Színitanházban tesszük ugyanezt. A színészházban szomszédok vagyunk. Így aztán elég gyakran láthatjuk egymást. A munkában kérlelhetetlenek vagyunk egymással szemben is, vitatkozunk, néha üvöltözünk, de ez hozzátartozik a normális létünkhöz.

Tibor hétfőtől szerdáig mindig Csabán tartózkodott, de sokszor a hétvégén is ottmaradt. Visszazuhanunk kamaszkorunkba: hajnalig tartó beszélgetések, világmegváltások, főzések, nagyfröccsök az Andrássy úti borozóban, reggeli lángos- és kolbászabálás a világ egyik legjobb piacán – mikor a munka lehetővé tette – pálinkázással *koszorúzza*, aztán rituális vásárlás... Mindenféle fölösleges kacatot beszereztünk a zöldségek, gyümölcsök és világhírű kolbászok, szalonnák és egyéb húskészítmények mellett... A teraszunkon a lakásunkat elválasztó fal elé *tálcát/etetőt* szereltettünk, hogy néha éjszakánként a saját balkonunkon állva bámulhassuk a város fényeit – miközben a demarkációs vonalon áttolhattuk pálinkás poharainkat a szomszédba... Egymás ajtaját *dekoráltuk* sutytyomban különféle feliratokkal: *tilos a behajtás, vigyázz, a kutya harap*... Valamennyi rendezői munkámhoz közösen készítettük el a szövegekötvet. Diákjainknak különórákat tartottunk, amelyeken tananyagot kívüli fontos ismeretekről beszélgettünk, és színháztörténeti filmeket vetítettünk. Részt vettünk minden színházi és

nagyobb városi rendezvényen. Örömmel vállaltunk közreműködést hasonló alkalmakon. Tibor a *Mindentudás Színházi Egyetemének* egyik házigazdája lett a rendezvényt szervező Kovács Edit színművésznő mellett. Én ugyanott előadást tartottam. Knut Hamsun, Nobel-díjas, nálunk alig ismert norvég író születésének 150. évfordulóján ismertettük a nyughatatlan lelkű, csavargó természetű művész életútjának néhány fontosabb állomását, reflektorfénybe helyezve az *Éhség* című első nagy sikert hozó, illetve az *Anyaföld* című, Nobel-díjjal jutalmazott regényét. Ibsen *Nórájának* bemutatója előtt a nagy drámaíróról tartottunk beszélgetést...

A *szent színházat* képviseltük, annak erkölcsiségét, tradícióit, magatartásformáit, ellene voltunk minden bővlinak, felszínességnek, celebségnek... Természetesen mindenről mindig megvolt a magunk véleménye, amelyet soha nem titkoltunk. Hiába voltunk nyitottak mindenki irányában, létezett egy határ, amelyen nagyon kevesen juthattak át, s kerülhettek közel hozzánk.

...a Békés Megyei Jókai Színházban nagyon jól érzem magam, és ennek több oka van... – mesélte Szepesi Dórának Zalán –, *ritkaságnak számít, ha olyanokat mondok, hogy jól érzem magamat, és dicsérem a környezetemet. Nem is tudom, volt-e ilyen az utóbbi pár évtizedben... Számomra nagyon fontos, hogy olyan emberekkel dolgozzam együtt, akiket becsülök, s ha lehet, szeretek is, akik a szemembe néznek, és nem a tarkómat fixírozzák egyfolytában. Kezdjük a hal fejénél. Fekete Péter igazgató elhívott a színházába, és pontosan az történik velem, amit ígért. Szabadon dolgozhatok, csak akkor hív, ha valamiért szüksége van rám, ha nincs, akkor rám bíz, mivel töltöm az időmet Békéscsabán. Én is csak akkor keresem, ha dolgom van vele, gyakran látom száguldani egyik helyről a másikra, de fölöslegesnek tartanám csak azért megállítani, hogy jelezzem, bent vagyok a munkahelyemen, végzem a munkámat. Folytassuk az én fejemnél.*

A fejemtől nem messze Merő Béla rendező alszik, egy fal van közöttünk, aki a barátom, és évek óta a munka- és eszmetársam. Együtt rugdostak ki bennünket innen-onnan, hol őt, hol engem, hol mindkettőnket egyszerre. Sokra becsülöm, büsz-

ke vagyok a barátságára, mindketten komolyan vesszük a színházat és a tanítást itt Békéscsabán, és szeretünk a piacon bolyongani. A bolyongásról eszembe jutnak a színészek, akikkel hol itt, hol ott találkozom össze az utcán – csak ritkán a színészklubban, nem vagyok klubokban tenyésző ember. Különben is, a klub az elfáradt színészek birodalma – egy dramaturg a lakásában fáradja magát össze. Úgy tűnik fel, kedvelnek és becsülnék engem, és én is tisztetem, szeretem őket, a munkájukat, imádom nézni, ahogy nekifeszülnek egy-egy feladatnak. Remélem, a „fölszálló ágba vagyunk” szlogen megvalósításához én is hozzájárulhatok a magam szerény lehetőségeivel és képességeivel. Amíg azt látom, hogy nagyon akar és húz a csapat, addig nagyon bízom az ittlétem értelmében...

Barátságunk, közös világlátásunk továbbra is azokban a darabokban összegződött, amelyek közös vajadásunkból születtek.

Csabára kerülésünkkel hirdették meg *A reneszánsz a mai színház tükrében* című pályázatot. Az az ötletem támadt, hogy a kor zseniális és méltatlanul elfelejtett, felületesen tanított költőjéről szóló darabmal pályázzunk a Zalai Nyári Színházak Kht. nevében. Janus Pannoniusz írásai jószerivel csak az öt kutatók számára ismertek. Műveit évek óta nem adták ki. A szöveggyűjteményekből egy meglehetősen unalmas költő képe rajzolódik ki. Fiatalkori műveihez, mivel eléggé erotikusak voltak, alig lehetett hozzáférni. Tibor nagyon ellenezte ötletemet. Az érdektelennek és unalmasnak tálalt Janust minek színpadra vinni!? Ráadásul költőnek költőről írni istenkísértés... Sokat vitakoztunk. Számomra Pannoniusz üstökös volt a lepusztult magyar égen. Sorsa örök emberi, művészi problémákat vet fel. És éppen elzavartak minket Zalaegerszegről... Nem a napi politikával foglalkozó drámát szerettem volna, hanem olyant, amelyben időtlenül fogalmazódik meg a hatalom és a művészet kérdése, amelyben az író otthontalanul vergődik két hazája, Itália és Magyarország között, mindenütt száműzetésben él, s mégis meg tud maradni művésznak és embernek. Mindenféle írásokat kerestem szándékom megerősítésére. Tibor sokáig vívó-

dott, de bízott ösztöneimben... Megkereste két irodalomtörténész barátját, Szörényi Lászlót, az Irodalomtudományi Intézet igazgatóját, és Jankovics Józsefet, a helyettesét, anyagot kért tőlük. Szörényi egy tanulmányát adta oda, Jankovics tanulmányokat és elemzéseket válogatott össze. Tibor megtalálta azt a nézőpontot, amelyből meg lehetett írni a drámát. A haldokló Janus vizionál, és nem összegez. A víziók pedig egy ponton őt is vizionálni kezdik...¹

A dráma díjat nyert a pályázaton, s az előadás megvalósításához is adtak valamennyi pénzt, de az nem volt elegendő a darab színreviteléhez. Megkerestem Fekete Pétert, aki támogatásáról biztosított, s a Jókai Színházzal közös produkciót hoztunk létre. A bemutatót feltétlenül Zalában kellett tartanunk. Zalaegerszegen nem kaptunk erre lehetőséget. Garamvölgyi Györgyöt, az egykori megyei közgyűlés elnökhelyettesét kerestem meg, akit velünk egy időben távolítottak el a megyeszékhelyről Bakra, a Zalaegerszegtől 20 km távolságra lévő faluba, ahol iskola- és művelődésház-igazgatóként tevékenykedett. Örömmel biztosította a bemutató feltételeit a Faluházban. A premierükre kocsikaraván érkezett Zalaegerszegről... A nézők körében sikert aratott előadásunk, amelyet Békéscsabán folyamatosan játszottunk az évad folyamán. A megjelent kritikák ellentmondások voltak. A 2014/15-ös évadban meghívták az előadásunkat a Magyar Művészeti Akadémiára. Mivel a darabban korábban fellépő színészek nagyobb része az adott időszakban nem ért rá, új verziót hoztunk létre. A korábbi hét szereplővel szemben most csak Janus és egy szolgálólány jelent meg az előadásban. Ennek következtében izgalmasabb viszonyok kerültek a színpadra, mivel az első alkalommal színészek jelenítették meg a költő által vizionált figurákat: Mátyás királyt, Martialist, Vitéz Jánost, Guarino mestert – most pedig a főhős személyesítette meg őket, hol a láthatatlan figurákkal történt beszélgetés során, hol tudathasadósan megszemélyesítette a Janussal találkozó másik személyt. Ezért nem kellett törekednünk a rólu kialakított előítéletek, történelmi ismeretek megfogalmazásával, hanem szabadon ábrázol-

hattuk őket a haldokló költő nézőpontjából.² (Az előadást az évad végén bemutattuk Szege-den, a Nemzeti Színházban is.)

Még az évad végén nekiláttunk újabb közös munkánknak.

Zalán Tiborral hajlamosak vagyunk mindent az utolsó pillanatra hagyni. Most még a körülmények is ezt a kiváló hagyományunkat erősítették meg. 2009 májusának második felében tudtuk meg, hogy a Zalai Nyári Színházak programja támogatást kapott a szabadtéri színházak pályázatán. A pénz a szokottnál jóval kevesebb. A bemutatót június végén meg kell tartani... Fekete Péter igazgatónk ismét támogatta projektünket. Barátom régi vágya volt a *Pathe-lin Péter prókátor*, a középkori farce-ok egyik legjobbjának alkotásának színrevitele. A történet középpontjában a farce kedvelt célpontja, egy ravaszdi jogász áll. A mű szereplői mind negatív figurák. Középponti témája: a pénzszerzés, uzsorázás, egymás átverése – természetesen mindez lélektelenül. Kik lehetnek ma ezek az alakok? Akár a commedia dell'artéban, itt is *maszkokról*, tipikus, mindenki által felismerhető figurákról beszélhetünk. Tibor minden névhez foglalkozást rendelt. Aztán jöttek az *aktuális* történetek: falusi stadion építése; bírósági kenőpénzek; látszatperek; a nincstelenek megalázása és kihasználása; budapesti vállalkozó, aki úgy vett meg egy bérházat, hogy előbb kínaiaknak kiadta a már általa felvásárolt lakásokat, s elterjesztette, hogy kínaiak fogják ellepni a házat, s a lakók azonnal menekülni kezdtek, és potom pénzért eladták kéglíjüket... A próbákat a Jókai Színházban kezdtük el, majd az Eger-vári Várszínházban, az ősbemutató helyszínén fejeztük be. A nyári évad többi produkciójában neves színészek léptek föl, nálunk békéscsabai ismeretlenek. Mindössze fél ház fogadta az első előadást. Aztán hamarosan elterjedt, hogy az ismeretlen színészek milyen kiválóak, az előadás pedig pofábvágóan pimasz, harsány, szélsőséges és mulattató. A második alkalommal már alig lehetett üres helyet találni...

A következő közös munkánk sem váratott magára sokáig. Olekszij Bezgin, a Kijevi Televízió Film- és Színházművészeti Egyetem

rektora Békéscsabára járt tanulmányozni a Színitanház képzési módszereit, nagy hatást tett rá a képzés rendszere, a nyugat európai tanítási módszerek magyarországi meghonosítása. A rektor búcsúzóul megemlítette, hogy szeretné a Színitanház egy produkcióját Kijevben is bemutatni. A meghívás a 2009/2010-es évadban valóban megérkezett... Azt terveztük, hogy Kijevben, egy kifejezetten erre a fesztiválra komponált előadással mutatkozunk be. De miről is szóljon ez az előadás... Sokáig töprengtünk rajta. Felidéződött bennem a Baka Istvánnal, elhunyt, kiváló költő barátunkkal közösen írt, a zalaegerszegi Reflex Színpaddal bemutatott, s nagy botrány kavart *Che Guevara* produkciónk. Ettől inspirálva azon morfondíroztunk: a mai fiatalságnak milyen eszményképei, ideái vannak, s vannak-e egyáltalán. Mi lehet az a történet, amely túlmutat a nyelvi korlátokon, s bárhol a világon felkelti a fiatalok érdeklődését. Hosszas tépelődés, vitatkozás, elemzés után megtaláltuk a megoldást, amelyet Tibor az alábbiakban fogalmazott meg:

Igor ének-inspirációk

A kérdés úgy vetődik fel bennünk, hogyan lehet egy középkori népi éneket (eposzt, mítoszt) a mai színházi, illetve befogadói viszonyok között érvényesen megformálni. Nyilvánvaló, hogy a fölösleges aktualizálásokat azonnal el kell vetni, ugyanakkor a régi szöveg színpadra állítását – mint epikus színházi formát; mi lehetne más egy történet fölmondása, mely ráadásul valóban egy történetet beszél el – szintén nem járható útként kell kezelnünk. Az egyetlen lehetséges, érvényesnek tűnő forma, hogy kontamináljuk a jelennek azt a hiányát, amelyet be tudunk tölteni egy hősköltés színrevitelével, azzal a tartalmi és formai megjelenéssel, amelyet a mába vetített mű képvisel.

Igy jutottunk ahhoz a megoldáshoz, hogy előadásunk hősei hatvanas évekbeli szovjet fiatalok lesznek, akik nem találhatják saját korukban azt az eszményképet, magatartásformát, amelyet követni lehetne. Ha visszagondolunk a hatvanas évekre, az európai államok, és nem csak kelet-euró-

1 A darabról szóló tanulmányom a Bárka 2008/6-os számában jelent meg.

2 A YouTube-on a nevem alatt létrehozott oldalamon megnézhető az előadás, valamint az azt követő pódiumbeszélgetés is, amelyet Jankovics József és Szörényi László irodalomtörténész folytatott velünk.

pai országokra gondolunk most, identitásválságba kerülnek, ami abban ragadható meg, hogy a fennálló rendszerek képesek-e a felnövekvő nemzedékek számára érvényes magatartási modelleket felmutatni. Ez a dilemma a hatvanas évek végére túlmutat az egyes országok belügyén, általános válság jelentkezik, melyből kisebb-nagyobb forradalmi, illetve társadalmi – „nemzetközi” – konfliktusok és fellángolások bontakoznak ki. Gondoljunk a '68-as párizsi diáklázongásra, mely egy országon belül zajlott le, illetve gondoljunk a '68-as prágai megszállásra, amely forradalomként nemzetközi konfliktusok gyújtópontja lehetett volna, ha a nemzetköziség szolidaritását a nagyhatalmak nem rendelték volna alá saját uralkodói érdekeiknek.

Ebből a szempontból „csendes”, nagy, kifelé hallgató (vagy elhallgattatott) vidéknek számított a hajdani Szovjetunió, ahol az írmagját is kiirtották a nyilvános cselekvésnek, illetve ellentmondásnak. Ebből következően, „mi legalább is innen úgy gondoljuk”, a Szovjetunióban élő, radikalizálódni vágyó fiatal nemzedék nem Che Guevarára és a hasonló, plakátra tett kommunista provokátorokra néztek fel követendő példaként, hanem saját nemzeti identitásuk engedett keretei között hajdani őseik karizmatikus figuráit keresték meg.

A mi, a Szovjetunióban bárhol élő hőseink is történelmi múltjukban próbálják megkeresni a számukra és „kifelé is” vállalható ideált, amelyet végül a XII. században, s Igor herceg személyében találnak meg. Ő ugyanis konszenzusos hőse az orosz irodalomnak, de a nemzetiségek is létező és érvényes figuraként fogadják el. Az Igor ének adott időszakba beemelésével lehetőség nyílik arra, hogy a megidézett, eljátszott világban a szerelem, szeretet, barátság, hazafiság, önzetlenség, önfeláldozás... fogalmak valódi és őszinte, átélhető, vállalható értelmet nyerhessenek. Látszólag ártatlan program, a létező szocializmus keretei között azonban a múlt is gyanús, és ideológiailag ellenőrzött, illetve korlátozott. Az általunk megjelenített fiatalok mindössze annyit akarnak, hogy történelmi elődeik és előzményeik vállalásával és megidézésével a mindennapjaikba is élhető magatartásformát emeljének át. Ez nem kevesebb, mint hogy a létező valóságuk körülményei között csendes és passzív rezisztenciát vállalnak egy majdan élhető jövő reményében.

Am hiába akarnak megtisztulni primer

történelmi valóságuk mocskaitól, hiába vélik megtalálni azt a magatartásformát, amellyel felülemelkedhetnek a mindennapok megalázó vacakságain – a kor, a hatalom résen van, és a kijelölt ideái határain kívül nem enged senkit elkészíteni...

A történet egyik fele az *Ének Igor hadjáról* című egyik legrégebb orosz irodalmi emlékre épül. A rabló, nomád kunok/polovecek a 11. század közepe óta háborgatták betöréseikkel a részfejedelemségekre szakadt Oroszországot. 1184-ben III. Szvjatoszláv kijevi nagyfejedelem vezetésével az egyesült orosz csapatok győzelmet arattak felettük. Ám a hadjáratról lekésett Igor – dicsőségről álmódóva – újabb, meggondolatlan hadjáratot indított ellenük, amelynek során az orosz sereg teljesen megsemmisült. Igor fogságba került, de sikerült megszöknie... Az eposzt Képes Géza fordításában megszereztem, beszkeneltem, s elküldtem Tibornak.

A történet másik feléhez a nálunk éppen akkor dolgozó Soós Péter filmrendező jóvoltából megszerzett, a brezsnyevi időket dokumentáló film nyújtott segítséget. Láthattuk és hallhattuk a vezér november 7-én tartott ünnepi beszédét, nézhettük a jelenlévő lelkesen üvöltöző tömeget, a mellükön rengeteg kitüntetést viselő katonákat... A filmet megnéztük az osztályommal és azzal a három színésszel, akik közreműködtek az előadásban. Nekik nem volt semmilyen képük a szocialista demonstrációkról. Érdekes módon a film hatására kettészakadt a csapat. Egyik fele utálkozva minősítette a jeleneteket, a kommunista eszmékért rajongó tömeget, néhányan pedig arról beszéltek, a jelenben nincsenek és hiányoznak olyan eszmék, amelyekért rajongani lehetne... Inspirált bennünket ez a kettős hozzáállás. Tibor a megszokott módon állt neki az írásnak. Hol ide, hol oda ugrott. Aztán végül új eposz született, amelyben felidéződnek az eredeti mű sorai is, de új tartalommal telítődve. Elenyésző mennyiségű párbeszéd kapott helyet a szövegekben. Fantasztikusan áradó, hőmpölygő verssorokkal találkoztam, gyönyörűséges dalszövegekkel, amelyeket ellenpontozott a szovjet jelen világának nyelvezete. A forradalom és

szerelem volt a darab lényegi vonulata. A próbák folyamán meg kellett találnunk a szituációkat hordozó, de nem drámai műfajú költői szöveg vizuális világát. Visszatértem az egykori alternatív színházi stílusomhoz, amelyben nagy hangsúlyt kapott az emberi testtel kifejezhető költőiség. Valamennyi színészem részt vett korábban tréningjeimen. A próbák előtt mindig kemény bemelegítést tartottunk, mert le kellett győznünk a gravitációt... A darab zenéi világát Alexandr Gonobolin herszoni zeneszerző barátom teremtette meg. Nyilván ő volt a legmegfelelőbb a környezetemben a darab zenéjének megírására. Eljött Békéscsabára. Fekete Péter biztosította a költségeit. Nagy nehezen lefordítottam Zalán megzenésítésre váró sorait. Kiváló zenét szerzett. Úgy éreztem, a költői nyelvhez, akusztikus megszólalásokhoz sikerült megtalálnunk a költői vizualitást is. A darab befejezése így alakult: a Vörös téren egyedül maradnak a fiatalok, szemben a katonákkal, akik sortűzzel végeznek velük. Elsötétedik a színpad. A háttérben álló paraván, amelyen újságoldalok voltak láthatóak, a lövések hatására meggyullad, középen egy kapuforma ég ki, amely mögül reflektor világít be – szemben a nézőkkel. Megszólal Gonobolin rekviemje, a szereplők közben szinte észrevétlenül megfordulnak, levetik ruhájukat, s meztelenül lassan kúsznak a színről a tűzön át, s eltűnnek a sötétségben... A kijevi egyetem rektora élete egyik legszebb színházi pillanatának nevezte a jelenetet. Az ősbemutatót a színház festőtárában tartottuk. Néhány nap múlva elindultunk a kijevi Inspiráció Fesztiválra. A rendezvényen Magyarország mellett Irak, Belorusszia, Ukrajna, Bulgária, Örményország, Kína, Románia, Szlovákia, Horvátország színházi főiskoláinak-egyetemeinek csoportjai léptek fel. A cél a barátság volt. Ezért nem osztottak díjakat, mondván, ezáltal megkülönböztetnék és kategorizálnák, rivalizálásra készítenék az együtteseket. Hatalmas örömmujongás, állva tapsolás fogadta az előadásunkat. Rengetegen gratuláltak. Mikor két évvel később Kijevben rendeztem, előfordult, hogy ismeretlenek állítottak meg az utcán, s kértek autogramot, miközben lelkesen dicsérték az előadásunkat...

Az évad végén osztályommal vizsgaelőadás-ként bemutattuk *A Romokon emelkedő ragyogás* című színházról szóló *tételes álmot*. A dráma öt jelenete jellegzetes, mai emberi viszonyról szól. Egy nagyon gazdag párról, akik elfelejtettek beszélni, szeretni, élni; két gazdag emberről, akik nem képesek emberi hangon megszólalni; egy rossz körülmények között élő feleségről és férjről, akik emberi hangon tudnak beszélni, de csak kínlódva képesek szeretni; két nyomorgó koldusról, akik a szeretet hangján szólalnak meg; s két túlvilági lényről, akik a ragyogásban szeretnek...

A korábban Zalaegerszegen már bemutatott dráma nagy vihart kavart a zalai megyeszékhelyen, mert a város vezetői a *trágár kifejezések* miatt megtámadtak bennünket. Tibor akkor megírta *magamentségét-magunkmentségét*, amelyben pontosan megfogalmazódott közös világképünk és véleményünk az egyre rothadóbb emberi viszonyokról.

Néha szorongás fog el, mihez kezd az ember, ha teljesen elroncsolja és elmocskolja a nyelvet, amelyen beszél, ha teljesen eltéveszti az élet arányait, amelyet él, ha a (fogyasztói) társadalom elfogyasztja önmagát, és még csak észre sem veszi ezt?

Almom a színházról vízió az ember pusztulásáról, és a pusztulásba vetett reménykedésről.

Elroncsolt, elmocskolt és elrongyolt szavakat használó nyelven dadog és gagyog ez az én színházam (a mi színházunk) a máról, és költői-bibliai nyelven lebegtetni fel előttünk a reménytelen jövőt.

Az előadás után nyilván meg fogják kérdezni, meddig mehet el a színház a nyelvhasználatban, meddig az ábrázolt szituációk keménységében, nem botrány-e mindez, ami itt történik, ha megtörténik itt valami, és ha igen, kinek a botránya. A válaszom: eddig, és még jóval tovább elmehet a színház.

És nem botrány: ha botrány, nem a mi botrányunk.

Felvetésem: vajon meddig takarhatja el a ma embere a szappanoperákkal, ölésgyár-szuperproduktókkal és a futószalagon legyártott műmell-csodák és szuper-hírek rángásaival-nyögdéscseléseivel-nedveivel – tehát a mindenható pénz álcáival – a szegyenét, egyre foltosodó műveltségét, ragályosan terjedő igénytelenségét és a médiák minden

házhhoz szállításával kialakult kiegyensúlyozottságát – azt, hogy eltévedve bolyong egy számomra rég ismeretlen, vérén élősködő világban? Erre a válaszom: ameddig él. Mondhattam volna, ameddig akarja. De nem, mert a ma emberének már nincs akarat, nem lehet akarata ahhoz, hogy a saját sorsáról, személyiségéről jól és maga döntsön. Eleve meg van határozva a szerepe, és a szerepből nincs kimosdulás. És látják, ez a botrány. Mert ez még csak nem is színház...

Az Ibsen Ház Sík Ferenc terme zsúfolásig megtelt a premierünkön, mivel azt a nagyközönség számára is nyilvánossá tettük. Nyoma nem volt a zalaegerszegi értetlenkedésnek. A nézőink elismeréssel fogadták az előadásunkat.

Tibornak 2012-ben jelent meg a *Fáradt kadenciák* című kötete. A csabai bemutatóra meglepetéssel készültem színészhallgatóimmal. Négy verset dolgoztunk fel. Egy asztalnál ültek a diákok, mint az utolsó vacsoránál, s különféle hangszerekkel kísérték a hol prózában, hol zeneileg megfogalmazott szöveget. A könyvbemutató előtti napon éppen próbáltunk az osztálytermünkben, amikor az ablakon át észrevettem, hogy Zalán ott sündörög és hallgatózik. Hirtelen rányitottam az ajtót, nem akart bejönni, aztán rászánta magát. Végighallgatta a produkciónkat, s könnyes lett a szeme. Azt mondta, jó hogy bejött, a könyvbemutatón kínos lett volna sírnia...

Nagyon fontos kérdés volt számunkra, hogy drámaíróink valami miatt máig nem nyúltak a rendszerváltás problémájához. Lehet, hogy még nem alakult ki a rálátáshoz szükséges *történelmi távlat*, de lehet, hogy politikai okai is vannak a téma hanyagolásának. Tiborral 2009-ben látunk hozzá az anyaggyűjtéshez. Számos olyan ügyet boncolgattunk, amelyről mindenki tud, de nem mer beszélni hivatalos fórumokon, s amelyek jellemzik a valójában alig-alig megtörtént *rendszerváltásunkat*. A műnek van valóságos alapja (ennyi az *aktuálpolitika* benne): valós az ideje. 1991 júniusát írjuk – ekkor vonultak ki a szovjet csapatok. Ekkoriban történt az olajszőkítés mai napig ki nem bogozott ügye; tudunk arról, hogy a szovjet katonák minden mozdíthatót (a fegyvereket is beleértve) megpróbáltak

eladni; láttuk a hatalom átmenekítésének kísérleteit... és nagyon sok személyes élményünk is bekerült a műbe. Tibor az átlagember, a Szásák szemszögéből ábrázolta ezt a világot. A darabban szereplő két családban mindenkinek Szása a beceneve (Sándor, Alexandr, Alexandra beceneve oroszul Szása). Ez felcserélhetőséget és helyettesíthetőséget jelent. Az átlagemberek világának a színterét vetíti elé. Ők azok, akik egyszerűen élni szeretnének. Nincs erkölcsi gátjuk a tekintetben, hogy ezt milyen áron érik el. Nincsenek tisztában létük abszurdításával. Azért hajtanak, hogy legyen mit enni, legyen hol lakni, hogy kényelmesen élhessenek. Nem érdekli őket az alkotó munka, önmaguk újrateemtése, az *igazi*, nembeli emberi élet. A darab ideológusai is azonos nevet viselnek. Ők a Bélák. (Én Tibort javasoltam, ezért lettek Bélák.) Az egyikük volt párttitkár, a másikuk pedig pap. A többi szereplőnek valójában nincs is neve. A Szásákat a túlélés, a Bélákat a hatalomvágy jellemzi. A játék színtere pedig egy trágyadomb, amely alatt él az ukrán család, mint egykor 1945 után a szovjet katonák elől elbújó magyar nők, de ők *full extra* életkörülmények között, száunával is felszerelt *lakásban*... A magyar Szása a történet végén szembesül életének lehetetlen voltával, és döbben rá annak képtelenségére, amit a darab utolsó mondatában fogalmaz meg: *baszódj meg, élet!* Mulatságos és keserű helyzetek váltogatják egymást. Nevethetünk és elgondolkodhatunk sorsunkon. Úgy hiszem, a darab és az előadás nem egy partikuláris problémarendszert boncolgat, hanem mai létünk nagyon fontos kérdéseit. A szereplők nagyjából nem *szerepeltető*, ám sajnálatra méltó figurák. Nem példaképek és hősök, hanem hétköznapi emberek. Ennek megfelelő stílusban beszélnek. Az irodalom alapvető dilemmája ez a kérdés: az egyszerű embereknek költőien kell-e megszólalniuk a színpadon? Vajon a *költői nyelv* segít-e a karakterek és az általuk megteremtett világ ábrázolásában? Nem tűnik-e szépelgésnek az irodalman csacsogó kisember? Zalán Tibor ötözi ezt a két problémát: *költőien* beszélnek *csúnyán* szereplői. Úgy vélem, ha nem helyezünk hangsúlyt a *töltelék*szavakra, s azok belesimulnak a szereplők mondandójába, akkor senkit sem fognak zavarni. Ha a gondolat kifejtésére

helyezzük a hangsúlyt, akkor súlytalanná válik ez a kérdés... A próbák jól zajlottak. A színészeknek tetszett a darab, az általuk eljátszandó szerep. Magukénak érezték a színre állítandó világot. A próbák folyamán javaslatomra Tibor még írt néhány részletet az előadáshoz. A bemutatónkkal avattuk fel színházi játszóhelynek az Agórát, Szeged egyik kulturális intézményét. A könnyfakasztó hahotát és sokkoló könyörtelenséget kiváltó előadásunkat a közönség és a kritikusok is kedvezően fogadták.

2018-ban Zalán Tibor *A sHÓwKIRÁLYNŐ* című darabját mutattuk be Békéscsabán. Számomra nagyon fontosak a meseelőadások. A rendezők többsége kötelező és megalázó feladatnak tekinti ezek színre állítását, holott lényegi kérdés: milyen színházi élmények érik a kisgyermeket, mivel ezek meghatározóvá válnak a színházzal való viszonyuk kialakulásában. A Zalán-átiratban – amely részben megmaradt a mese világában, és részben korunkat ábrázolja – a kis Kay Gerdával és a nagymamával egy lakótelepi panellakás legfelső emeletén él. Ám őt nem a Hókirálynő viszi magával a messzi Északra, hanem a sHÓwKIRÁLYNŐ a mega- és gigashow-k, a hamis sztárok birodalmába. Gerda, a kislány a mesevonalon indul el, Andersen, a *meseátjáró* segítségével, kis barátja felkutatására és megmentésére. A tét – az eredeti történet megőrzése mellett –, a mesék világával le tudjuk-e még győzni a manipulatív média-show világát. A színdarab úgy kritikája a ma (feltétlenül kártékony, lelket és személyiségjegyeket romboló, a gyermeki érzékenységet sem kímélő) média-világának, hogy nem közvetlen módon mond véleményt korunk veszélyekkel teli *szórakoztató kultúrájáról*. Az eredeti mű központi gondolata megmaradt, amely lehet, hogy közhelyszerű, de el nem avuló: a szeretetről szól, amelyre az egyre üresedő korunkban nagy szükség van, hiszen megelégtünk a horrorral, a pornográfiával, a terrort, a kegyetlenkedést, a didaktikus tanmeséket, s vágyunk a jó és igazság diadalára, a tisztaságra és emberségre. Tiborral együtt élveztük a gyerekközönség odaadó figyelmét és rajongását a premieren...

Az évek során lassan csökkent békéscsabai jelenlétünk. Előbb Tibor hagyta abba a tanítást, majd én is. Ezután csak társulati ünnepeken

A kép az évek folyamán megfakult, arcunk lassan homályossá vált, végül eltűnt. A fólia elrothadt, a szél darabjait lefújta a tálcáról, amely maga is lassan az enyészetéé lesz...

és a próbák folyamán, valamint darabírásakor és átdolgozásakor találkoztunk...

A napokban olvastam a *Papír város 4.* kéziratát. Hirtelen szinte sokkot kaptam. Felfedeztem, hogy mindkettőnk látásmódjában benne van a Baka Istvánnal kialakított gyerekkori eszmrendszerünk. Hasonlóan látjuk az élet és halál legalapvetőbb kérdéseit. A fröcskölő baszások, meredt faszok, lucskos pinák, alkohalmámor... mind-mind csak menekülés a halál elől, annak gondolata, s az általa támasztott nyomasztó és elviselhetetlen érzések és tehetetlenségek elől. Ha végiggondolom közös munkáinkat, a Tibor által írt drámák mindegyikében, a meséket leszámítva, jelen van valamilyen nézőpontból a halál gondolata: a *Romok*... alakjai közül csak egy test nélküli szellempár leli meg a boldogságot, de nem a földi létben, hanem az árnyékvilágban; Patt Lenn hősei pusztán vegetáló, állati létben emberi, emberi létben állati figurák; Igor csapata csak a halálban találja meg a boldogságot, Szása főhőse a darab végén döbben rá, hogy amit életnek gondolt, az csak látszat, csak agonizáció. És ez a szemlélet jellemzi átdolgozásaink nagyobb részét is: Ibsen *Nórája* kiszabadulva a házasság kötelékei alól elindul a végtelen tenger felé...; Apáti Miklós *K und K*-jának végén Karády Katalin üvöltve éneklő *Hiába menekülsz, hiába futsz* című dalt, miközben halomra dönti életének rekvizitumait, embereket/színészeket és különféle tárgyakat: s a végén elégedetten szemléli életének romjait. Rákosként dafke cigarettára gyűjt, s a füstöt az emlékkompozíció felé fújja. Waller művének, *A szív hídjainak* szerelmei csak a túlvilágon

El kell mondanom

I. FELVONÁS

1. jelenet

(*Fiú, Lány, presszó – a jelenet közepén
némában Anya*)

LÁNY Utazol?
 FIÚ Nem. Köszönés?
 LÁNY Van. Szia. Kérdés?
 FIÚ Jöhet! Szia.
 LÁNY Költözöl?
 FIÚ Nem. Még kérdés?
 LÁNY A bőröndödet sétáltatod?
 FIÚ Ez nem egy kutya itt. Jól láthatóan egy bőrönd.
 Egy bőröndöt szokás sétáltatni? Nem. Legalábbis – azt hiszem.
 LÁNY Akkor mit csinálsz itt? (*Fiú nem felel.*)
 Nem tartozik rám?
 FIÚ Igen.
 LÁNY Erre nem lehet egy határozott igennel válaszolni.
 FIÚ Az ilyenre nem lehet egy határozott nemmel válaszolni.
 LÁNY Leülhetek?
 FIÚ Igen. De minek?
 LÁNY Akkor leülök. Mintha összementél volna, mióta utoljára láttalak...
 FIÚ Valóban, egyre kisebb vagyok, így egyre jobb a rálátásom neked is magamra.
 LÁNY Önbizalomhiány. Így hívják, édesem.
 FIÚ Lehet. Ha elismerem, akkor megkérhetlek valamire?
 LÁNY Persze.
 FIÚ Elismerem, rendben. Most légy szíves és baszódj meg!
 LÁNY Partnert is javasolsz hozzá?
 FIÚ Készületlenül ért a kérdés. Mondjuk, javasolom az egész nagyvilágot. Talán elég lesz hozzád.

LÁNY Ekkora kurva azért mégsem vagyok. Csak majdnem. Nagy különbség.
 FIÚ Lehetetlen, hogy véletlenül vagy itt! Hogy csak úgy!
 LÁNY Mondtam volna valami erre utalót? Ilyesmit, hogy csak úgy?
 FIÚ Nem kell ilyet mondanod. Elég, hogy ismerlek.
 LÁNY Ha ismernél, nem így lennék.
 FIÚ Első drámai fordulat a mai történetben.
 LÁNY Csak drámai kellék.
 FIÚ Túl irodalmiasszak vagyunk ehhez a brutális találkozáshoz.
 LÁNY Inkább túlműveltek – egymás brutálisan kifinomult taposásában.
 FIÚ Lehetnének, mondjuk, újkori érzelmi barbárok.
 LÁNY Lelki piócák! Árudd már el: hova mész?
 Csak nincs új nő a dologban?
 FIÚ Anyámtól tudtad meg, hogy itt találsz?
 LÁNY Anyád már régen nem tízes. A demencia magasfoka. Ha kérdezném, akkor se mondana többet annál, hogy „elment valahova, tehát van valahol”... „*fiam*”. És nem rád gondolna, engem szólítana így, amit mindig élből utáltam.
 FIÚ Ha szóba állna veled.
 LÁNY Már ha én szóba állnék veled.
 FIÚ Törvényszerű, hogy minden meny ennyire utálja az anyósát?
 LÁNY Csak annyira, amennyire minden anyós utálja a menyét... Na jó, megy az idő.
 FIÚ Kinek az ideje?
 LÁNY Az enyém. Te elmész, én itt maradok. A maradéknak foglalkozniuk kell az idővel. Aki elmegy, kilép belőle. Na, most elég bölcs voltam – hozzád? Méltó a minőségi fővárosi családdodhoz?
 A nővéredhez, anyádhoz... a vidéki liba.
 FIÚ Apámat kihagytd.
 LÁNY Vele semmi bajom! Fasza csávó volt, amíg el nem patkolt időnek előtte.
 FIÚ Hülye! Vajon tudja az anyám, hogy én még vagyok?

lehetnek egymáséi, amikor a szétszórt hamvaik a végtelenben találkoznak. Csokonai *Karnyónéjának* befejezésekor a szereplők boldog családi tablóba merevednek, és ebben a pillanatban Kuruzs, nálunk a szerző vagy maga a Teremtő, a Karnyó-bolt felső ablakából vezényelni kezdi a záróakkordokat: angyalok felhők mögé bújtatva kiviszik a színészeket, majd az épület elindul a színpad mélye felé, s mikor az hátraér, leereszkedik egy fekete függöny, és az üres színpad néz farkasszemet a nézőtérrel...

Mindezt szimbolikussá tette az erkélyünket összekötő, a pálinkáskupicák áttolására szolgáló *etető* sorsa is. Mikor a folyamatos csabai jelenetünk megszűnt, egy lefóliázott fotót ragasztottam rá, amelyen a *Nóra* próbáján vagyunk.

Mostanában már ritkábban találkozunk, de az internet jóvoltából naponta beszélgetünk.

Aggódunk, ha a másikunk nem veszi föl a telefont... A halál közelsége sokszor depresszióba dönt bennünket. Nagyon fontos, hogy az ember célt és értelmet találjon életének, mert az elmúlás – egészséges emberek esetében – akkor következik be, amikor szellemileg feladják létüket.

Szerencsére Békéscsaba még megmaradt lehetőségként számunkra. Filmre vittük *A szív hídjait*, s a következő évadban ismét egy csodálatos Zalan-mesét, a *Kaland a Nagy Családerdőben* állíthatom színre. Barátom korábban hangjátéknak írta, most színpadra kerül. Lefoglal a feladat. Ilyenkor megszűnik szorongásom, és a magyar Szása utolsó mondata jut az eszembe, csak kissé megmásítva:

Baszódj meg, halál!

A négy Műugróból az egyiket elneveztem Ha-Nocri-nak (2020; akvarell, karton; 750x1060 mm)

ANYA Mikor nősültél meg?
 FIÚ Nem mindegy?
 ANYA És én nem voltam ott.
 APA Én sem. De boldog vagyok, kisfiam, gyere ide, hadd öleljelek meg!
 FIÚ Remélem, te nem akarsz megölelni, te kígyó!
 NŐVÉR Véletlen volt.
 FIÚ Ismerem a véletlenjeidet.
 ANYA De mi nem voltunk ott az esküvőn.
 FIÚ Úgysem jöttetek volna el.
 ANYA És ha? És ha talán?
 FIÚ Most már mindegy.
 APA Béke, gyermekeim. Egyiknek gyereke születik, a másik megnősült. Majd neki is születik gyermeke. Szép ez a vasárnap. Ülünk már le, és beszélünk másról.
 ANYA Úgyan mi másról beszélünk?
 APA Nekem is bejelenteni valóm van.
 ANYA Valóban? Neked is gyerekek lesz? Netán megnősültél sutyiban?
 APA Indulok a kerületi önkormányzati választáson. Ez lesz az első.
 ANYA Szép ez a vasárnap. Szébb már nem is lehetne! Most megyek, és kiöntöm a húsleveset az ablakon.
 FIÚ A fásírtot és a krumplit NE!
 ANYA Megy az is. Az ubisalival együtt. Semmit nem hagyok.
 NŐVÉR És a meglepetés?
 ANYA Leülök a konyhában – ki ne merjetelek jönni utánam –, és az egész tepsi meggyespiskótát megzabálom. Belefulladok a meggyespiskótába. De az igazság az, hogy ti öltök meg, nem a meggyespiskóta.

7. jelenet
 (Fiú, Lány, Anya)

FIÚ (*Járkál, mintha az utcán kószálna céltalanul.*) Az ilyesmi azért megfjethetetlen és feledhetetlen lehetett! Főleg a párizsiaknak. A civilizált nyugatnak! Nem tartom kizártnak, hogy olyan felfordulást okozott az utcákon, mint a hatvannyolcas diákmegmozdulások egy-egy félresikerült hulláma. Képzeld talán el, de hát, nehezen elképzelhető, ahogy egy Lada Szamara, színe egyenszürke, és ömlik belőle a kékes-fehér öldöklő füst, de úgy és annyira, hogy falhoz veri a járdán haladókat, ez a szörnyeteg megjelenik Párizs belvárosában. Megy a Lada Szamara, megy konokul előre, és senki sem tudja, hol áll meg. Persze, a valóságban nem volt még ennyire sem romantikus. Egyszóval, kurvára nem volt romantikus. Jobban utáltam a szituációt, mint a Lada Szamara rohadék és gyilkos füstjét, pedig ott se voltam. Egy hotelszobában voltam veled. (*Bejön a Lány.*) De nem volt éppen romantikus, veled, ott. Mert akkor tudatosult bennem, hogy te már soha nem fogsz engem

megérteni. Ekkor még nem veszekedtünk. Még csak beszélgettünk. Házasságunk nem is túl korai szakasza volt ez. Nevezzük kései nászútnak, ha az ilyesmit lehet nászútnak nevezni. Mert a nászúton a szerelmese napokig ki sem mozdulnak a hotelszobájukból, aztán meg ráömlenek a városra, és újabb szeretkezés, és napokig csak bolyonganak, járják a Szajna-partot, és az Eiffel-torony az iránytűjük. A Lada Szamara megjelenésében volt valami fenyegető. A sofőr egy idősebb nő, komor arccal tekergeti a kormányt, görcsösen rángatja a sebességváltót, ez a nő nem tud vezetni, bár bizonyára van érvényes jogosítványa. Az autónak magyar rendszáma volt. A sofőr nem bajlódott térképpel. A fejében volt a térkép, nem is az utat nézte, hanem a fejében megjelenő térképen követte az irányokat; különösebb fontolgatás nélkül vette be a kanyarokat, vágott át a tereken, mint aki pontosan tudta, hogyan jut el a pirossal ötször bekarikázott célhoz, a végponthoz.

LÁNY Aludtunk rá egyet, nem?
 FIÚ Aludtunk. Bár én alig valamit. Csak forgolódtam.
 LÁNY Süket duma. Lásd be, csak tologatod, odázod a döntést, kibújsz az egyenes válaszok alól. Ki a faszt érdekel, jól aludtál-e, vagy sem?
 FIÚ Igazad van. Én ilyen vagyok. Odázom, kibújok, traktálok.
 LÁNY Bármikor lehetsz ilyen teszetosza, aki semmit sem tud, akit semmi sem érdekel. De most nem. Döntést kell hoznod! Döntést, ami meghatározza a sorsunkat.
 FIÚ Nem vagyok túl erős a döntéseimben. A legjobb lenne megkérdezni apát. Apa, te hogy döntnél? Valami ilyesmit kérdeznék tőle. Hogy mit csinálna a helyemben.
 LÁNY Miért nem hívod akkor föl?
 FIÚ Nincs már olyan állapotban. .. Megmagyaráznád, hogy van az, hogy nekem van apám, mégis úgy érzem, hogy apahiányos vagyok?
 LÁNY Az úgy van, hogy apád helyett anyád volt az apád.
 FIÚ Nem is ismered őket.
 LÁNY Tényleg nem. De azért találkoztam velük. Amit a legjobban szerettem bennük, az a pálinkájuk volt. És mi lett volna, ha nem hiányosan van apád?
 FIÚ Akkor most tudnék dönteni. Akkor most végigmérnélek, majd azt mondanám, de úgy, hogy nem rezzenne meg az arcom közben, hogy igen.
 LÁNY Egy rezzenéstelen arcú *nem* nem férne bele?
 FIÚ Igen. Nem.
 LÁNY Helyes. Harmadik variáció úgyszincs. Illetve, van. Hogy hallgatsz. Hogy kérsz még egy éjszaka haladékat a döntésre. És a döntés újabb éjszakáján, természetesen, újra nem szeretkezünk, pedig minden bizonnyal azért vannak itt nekünk ezek a vég-

telenségükben is rövid éjszakák, hogy a szabadság mámorában egymásnak essen a két fiatal, egészséges, mohó és garázda test.
 FIÚ Otthon is van szobánk, és otthon sem látunk rá a Szajnára vagy az Eiffel-toronyra...
 LÁNY Szándékosan nem érted, amiről beszélek?
 FIÚ Te nem értesz. Nem is fogsz megérteni soha. Nem igaz, hogy nem látod, ilyenkor mennyire gyűlölöm magamat?
 LÁNY Majd akkor gyűlöld, ha lesz rá elég idő! Eljön még az is, fölösleges elkapkodnod! Amikor majd megbánhatsz mindent. Így vagy úgy. A vagy-vagyoknál nincs jó döntés. Csak döntés van és felejtés. Az a baj, hogy te még nem a döntésed következményei miatt gyűlölöd magadat, hanem azért, hogy nem vagy képes igent vagy nemet mondani. Döntsd el, édes, disszidálunk, vagy nem disszidálunk!
 FIÚ Ez meg hülyeség! Nincs ilyen szó. Más időket élünk. Mindenki oda megy, ahova akar, és ott is maradhat.
 LÁNY Ne beszélj! De megokosodtál!
 FIÚ Muszáj megokosodni, muszáj valahogy védekezni az örökös agresszivitásoddal szemben!
 LÁNY Fogd be! Felfogod végre, mekkora lehetőséget kaptál? Le-he-tő-sé-get! Egy nagy párizsi tervezőiroda foglalkoztatna. Pá-ri-zi ter-ve-ző-i-ro-da.
 FIÚ Kifutófiúként. Vagy portásként. Esetleg rakodómunkásként is hasznosíthatnám a képességeimet? Nem, kedves, nem azért vennének fel, mert én létezem. Az újszilvási nagybácsikádnak vannak ide kapcsolatai. Egyetlen gesztussal be akar kapcsolni a nagyvilágba, mert megkérte rád. Mondd, hogy nincs így, és máris elvállalom az állást. Vannak vagy nincsenek ezek a kapcsolatok?
 LÁNY Vannak. Neki vannak kapcsolatai. Pedig vidéki. Apádnak pedig, aki híres fővárosi építész volt, nincsenek.
 FIÚ Mert ő soha nem foglalkozott ilyesmivel.
 LÁNY Hát el is baszta az életét ezzel. Még képviselőjelölt – *se* lett a kerületben.
 FIÚ Az lehetett volna a rendszerváltáskor.
 LÁNY Ha tud lobbizni és panamázni. A demokrácia lényege, édesem, nem az eszme, hanem a gyakorlat, és a gyakorlat sikerképlete egyszerű: vagy hatalom és lopás, vagy lobbizni, és azon keresztül a lopás. A demokrácia lényege tehát, hogy tudományos szintre emeljem a kérdést, a bent levés. Ha bent vagy, lehetsz demokrata, akár még tisztességes is, de akkor nem sokáig maradsz bent. Úgyhogy, nem érdemes. De baj, hogy nem az eszed és rendkívüli képességeid miatt vennének fel? Kit érdekel. Nagy párizsi tervezőintézet. Téged felvesznek, a másikat meg nem veszik fel, és fel sem merülnek a döntésnél a képességei. Hallottad? *A döntésnél.*
 FIÚ Nem tudok franciául.

LÁNY Holnap vásárolok neked tíz nyelvkönyvet. Egy kosár nyelvtanuló kazettát. Beíratlak egy nyelvtanfolyamra.
 FIÚ Kifáradtam ebben. Nem csókolnál meg inkább? Nem heverednék le, ahogy le szoktunk heveredni? Az idegeimnek is jót tenne!
 LÁNY Nem. Addig nem, amíg el nem döntöd, mit csináljunk.
 FIÚ Miért kellene éppen most döntenünk? Bármikor hazamehetünk innen. És bármikor vissza is jöhetünk ide. Már szabad országban élünk. Megyünk, jövünk.
 LÁNY Ne beszélj többes számban! Te bármikor hazamehetsz innen, és bármikor vissza is jöhetsz ide. De nélkül. Mellém férfi kell, aki tudja, hogy mit akar! Aki nem csak sodródni akar. Meg nem halogat mindent.
 FIÚ Az se számít, hogy én szeretlek?
 LÁNY Számít, de most részletkérdés. Én is szeretlek, és teljesen úgy hangzik, mintha hidegen és számítóan mondanám. Pedig nem. Rázza a testem a forróság és a kívánság, de nem tudom eldönteni, te vagy-e az, aki ezt kiváltja belőlem.
 FIÚ Mi más? A párizsi élet?
 LÁNY Lehet. Nem kis ellenfél, be kell látnod.
 FIÚ Megbolondít ez a segítségtelenség!
 LÁNY Én segítettetek! Ki javasolta, amikor megismerkedtünk, hogy pattanjunk meg onnan! Én. Erre te mit mondtál?
 FIÚ Mit?
 LÁNY Hogy neked ott van a hazád. Meg hogy neked ott van dolgod. Ott van a gyermekkorod.
 FIÚ És nincs így? Nem az a hazám? És nincs ott dolgom? És nem ott van a gyermekkorom?
 LÁNY De mi dolgod van ott, amit itt nem tudsz megcsinálni? A gyermekkor meg olyan, mint a Jancsi bohóc. A karjánál fogva hurcolható a nagyvilágban életed végéig. Európában élünk, nincs ott meg itt. De a te lelkedem még mindig szögesdrót van. Csak a szavakat érted, a világot nem. Veled megállt az idő! Belegondoltál abba, mi lesz, ha hazamegyünk?
 FIÚ Az, ami eddig. Élünk, én járok dolgozni továbbra is a tervezőirodába. Majd csak viszem valamire. Egy új világ épül most otthon.
 LÁNY Lesz majd szép haza, szép ország, szép új világ.
 FIÚ Ha mindenki eljön onnan, nem lesz se szép haza, se szép ország!
 LÁNY Dehogyan jön el mindenki. Az élelmesebbje ott marad. Meg akik alkalmazkodni tudnak. Meg a leghülyébbek. Tudod, mint a halak. A tengeri hal elpusztul az édesvízben, az édesvízi hal a tengerben. De vannak olyan mutánsok, amelyek nem pusztulnak el se itt, se ott. Ezek alakítják ki az új vízben az új halkirályságot. Itt is ragadozók voltak, ott is ragadozók maradtak. A hatalom mindig az erőseké,

FÉRJ HANGJA Édesem, tudod, hogy kiabálsz?
 NŐVÉR Bocsáss meg, ha megzavartalak.
 FÉRJ HANGJA Ezt szeretem benned, hogy olyan különös vagy. Egzotikus. Érthetetlen. És forró. És vonzó. És két gyerek után is fiatalos. És kíváncsú.
 NŐVÉR Nem vagy még túl rajta?
 ULPIUS Kegyetlenül bánsz vele.
 FÉRJ HANGJA Min nem vagyok túl, édesem? Ja? Érted. Még nem. Később visszajövök, ha még nem alszol.
 ULPIUS Az öcsédnél tartottunk.
 NŐVÉR Ő jobban érdekelt téged, mint engem. Miért?
 ULPIUS Mert úgy indult, mint Ulpius Tamás.
 NŐVÉR Szeretnék az öledbe ülni.
 ULPIUS Ulpius Tamás nem ülhet le.
 NŐVÉR Akkor megölelni.
 ULPIUS Ulpius Tamásban nincs melegség.
 NŐVÉR Nem baj. Megölelek. Tényleg nincs benned melegség. Mégis jó mesélni neked.
 ULPIUS Akkor mesélj tovább!
 NŐVÉR Vertem és bezártam a szekrénybe az öcsémet.
 ULPIUS Minden gyerek gonosz. És bántja a gyengébbeket.
 NŐVÉR Amikor nagyobbak lettünk, közelebb kerültünk egymáshoz. Amolyan szövetségféle alakult ki közöttünk. Különös szövetség. Nem tudom, hogy a szüleink ellen hoztuk-e létre a szövetségünket, vagy csak úgy, vagy a felnőtt világgal szemben. De ők éltették a szövetségünket. A szüleink. Pontosabban, a haláluk előtt.
 ULPIUS Nem értem.
 NŐVÉR Sokat hagytak otthon bennünket. Színházba vagy moziba mentek. Kettesen maradtunk az öcsémmel. Akkor ismertelek meg téged, és akkor szerettem beléd. Olvastalak, és beléd szerettem. Ne nézz így rám! Amikor egyedül hagytak bennünket a szüleink, azt képzeltük, hogy valami szörnyű baleset érte. Elütötte őket a villamos. Vagy összeomlott a moziépület. Mindegy, csak valami katasztrófának kellett bekövetkeznie. Én még azt is kitaláltam, hogy meteorbecsapódás volt a földön, és őket égette el az idegen égitest. Ő pedig elhitte. Az öcsém.
 ULPIUS És sírt?
 NŐVÉR Egy gyerek még nem tudja átérezni a halált. Csak játszani tud vele. Így aztán kétszeresen is egyedül maradtunk a lakásban. Feladataink támadtak. El kellett osztanunk mindent egymás között, ami a lakásban utánuk maradt. A ruhákkal kezdtük. Felvettem anyu ruháit, és bemutatót tartottam bennük. Az öcsém apa ruháiban mutogatta magát. Aztán következett a könyvespolc. Apa könyvei. Azok nagyrésze az övé lett. De Szerb Antal könyvére mindig én tartottam igényt. Rád tartottam igényt. Érted már?

ULPIUS Az öcséd tudott rólam?
 NŐVÉR Persze. Akkor már minden titkunkat megosztottuk egymással. Mi voltunk Apa és Anya. A hálószobában elosztottuk magunk között a párnákat, a dunyhájukat, a lepedőiket, az ott hagyott papucsait. Mindig ilyenkor fordult a kulcs a zárban. És elszomorított bennünket, hogy a szüleink élnek.
 ULPIUS Gyerekcsíny. Később megbocsátható bűn.
 NŐVÉR Anya azt mondta, hogy a mi családjunkban nem volt, és nem is lesz már bűn. Ezt elfogadtuk. Ennek ellenére, soha nem tudta meg senki, hogy mit játszottunk. Akkor maradt abba örökre ez a játék, amikor az öcsém egyszer sírógörcsöt kapott. Hirtelen valószínű beleélt a szüleink elvesztésébe. A földre vetette magát, taknya-nyála egybefolyt. Szörnyű látvány volt, nagyon megijedtem. De nem tudtam semmit sem tenni. Vigasztalhatatlan volt, sírt és sírt. Még akkor sem hagyta abba, amikor hazajöttek, és anya az ölébe vette és átölelte. Sose mondta el senkinek, hogy miért sír. Talán nem merete. Vagy talán nem akarta. Anyám akkor kezdett el gyűlölni engem.
 ULPIUS Úgy érzed, hogy gyűlöl az anyád?
 NŐVÉR Nem tudom. De érzem. Anyám egyszerű és elviselhetetlen nő volt már akkor is. Azóta jönnek az örvények. Azóta van szükségem az érintésedre. Kérdezhetek valamit?
 ULPIUS Kérdezz!
 NŐVÉR Nagyon hideg van ilyenkor Halstattban?
 ULPIUS Elviselhető. De Ulpius Tamás nem érzi sem a hideget, sem a meleget. Ulpius Tamásnak érzései sincsenek.
 NŐVÉR Akkor miért vagy itt?
 ULPIUS Mert azt akarod, hogy itt legyek.
 NŐVÉR Valóban azt akarom, hogy itt legyél. És hogy megérints. De ne csak olyankor.
 ULPIUS Csak olyankor érinthetlek meg.
 FÉRJ HANGJA Édeském, még mindig a gondolatiddal beszélgetsz?
 NŐVÉR Már nem. Már végére értünk a mai beszélgetésnek.
 FÉRJ HANGJA Akkor leoltjuk a villanyt közösen?
 ULPIUS Nem tudom, mikor jövök el utoljára. Menj, és oltsátok le a villanyt közösen!
 NŐVÉR Megyek, de még nem oltjuk le a villanyt...
 FÉRJ HANGJA Te kis perverz! Ezt is szeretem benned! A szobor, aki lángol, és nézi magát a tükrökben.
 NŐVÉR Igen. Nézem lángoló magamat a tükrökben.

9. jelenet
 (Anyu, Nővér, Fiu)

Ebédasztal, szokásos vasárnapi ebéd. Ülnek. Sokáig hallgatnak, darvadoznak.
 ANYA Megvárjuk apátokat? Késik, mint mindig.

FIÚ Fölösleges. Kezdjük el enni!
 ANYA És ha megsértődik? Olyan érzékeny, ahogy így öregszik. Ismeritek.
 NŐVÉR Talán most az egyszer nem fog megharagudni.
 ANYA És ha mégis?
 FIÚ Majd megbékítetted a meglepetéssel.
 ANYA Az ám, a meglepetés! Megfigyeltem, hogy te mindig a legjobbkor szólalsz meg, kisfiam. Már gyereknek is ilyen voltál.
 NŐVÉR Pont ilyen volt.
 ANYA Nem volt ilyen?
 NŐVÉR Azt mondtam, éppen ilyen volt.
 ANYA A meglepetés! Nem felejtettem ám el! Én semmit sem felejték el. Például, amikor a nagynémme bujkáltunk a Duna-parton...
 FIÚ Hol, anya?
 ANYA Újlipótvárosban. Miért, mit mondtam?
 NŐVÉR Ezt mondtad, anya. Ezt, hogy Újlipótvárosban.
 ANYA Akkor mit kérdezősködsz? A nővéred érette.
 FIÚ Én meg nem.
 ANYA Lehet, hogy rosszul artikulálok. Elmozdult a protézisem.
 NŐVÉR Anya, apának volt protézise, neked nincs.
 ANYA Hogyhogy csak volt? Elveszítette? Az az örökös cigarettá.
 FIÚ Mi volt Újlipótvárosban?
 ANYA Tőlem kérdezed? Te olvasol újságot.
 NŐVÉR Anya, a meglepetés!
 ANYA De jó, hogy szólsz! Nem felejtettem ám el! Semmit sem felejtettem el, és semmit sem tévesztettem el életemben. Tévedtem, de nem tévesztettem. Erre büszke vagyok. Apátok mindent elteveszt. Na, csak jöjjön haza! Majd számolok a fejével. Hova is indultam?
 FIÚ Azt hiszem, a meglepetésre akartál ránézni.
 ANYA Te csak ne figyelmeztess semmire! Tudom, hogy mit akartam. Én semmit sem felejték el. *(Némi tanácstalan forgolódás után kimegy a konyhába.)*
 FIÚ Szerinted létezik...?
 NŐVÉR Létezik.
 FIÚ Hogy nem emlékszik arra, hogy apa már éveken ezelőtt meghalt?
 NŐVÉR Akkor nem emlegetné jelen időben, ha eljutna a tudatáig.
 FIÚ Ez szörnyű.
 NŐVÉR Mi ebben a szörnyű? Így legalább nem boldogtalan. Nem jár ki naponta a temetőbe, és nem üldögél sötétedésig egy temetői padon egy idegen sír mellett, apát szólongatva.
 FIÚ Cinikus vagy.
 NŐVÉR De legalább rendben van az életem.
 FIÚ Hát persze. Amíg a mérleg két serpenyője vízszintben áll.

NŐVÉR Akár úgy. Van családom.
 FIÚ Nem olyan nagy dolog a család.
 NŐVÉR Akkor neked miért nincs?
 FIÚ Mert nem kell!
 NŐVÉR Elhagyott a feleséged? Ne válaszolj! Ez egy gondolatmenet lesz. Nem. Elhagyta a feleségedet? Nem. Akkor mi történt? Anya hagyta el a feleségedet.
 FIÚ Mondhatjuk így is.
 NŐVÉR Hülye vagy, hogy engedted.
 FIÚ Nem értett volna meg. Úgysem értett volna meg a feleségem.
 NŐVÉR Mit kell érteni egy házasságon? Két ember gyötri egymást a nagyvonalúság látszatát fenntartva közben. Ezzel nem akartam többet mondani, mint hogy a házasság a legkevésbé alkalmas lehetőség arra, hogy egy másik embert megismerjünk.
 FIÚ Nem is mondtál többet.
 ANYA *(visszajön. Nagyon lelkes.)* Minden a legnagyobb rendben!
 FIÚ Mi van a legnagyobb rendben?
 NŐVÉR Ne kérdezz anyától hülyeségeket! Ha azt mondja, hogy minden a legnagyobb rendben, akkor a minden van a legnagyobb rendben.
 ANYA Igaza van.
 FIÚ Igazad van.
 ANYA Apátok nem telefonált még?
 NŐVÉR De igen.
 FIÚ Amikor kint voltál?
 NŐVÉR Akkor éppen.
 ANYA Miért nem szóltatok? Jól megmondtam volna neki a magamét.
 FIÚ Kiabáltunk utánad, de nem hallottad.
 ANYA Süket azért nem vagyok, kikérem magamnak! És mit mondtok?
 NŐVÉR Hogy ne várjuk, sürgős dolga akadt.
 ANYA Te beszéltél vele?
 NŐVÉR Igen.
 ANYA Fogadjunk, hogy meg sem próbáltad rábeszélteni, hogy jöjjön haza ebédelni?
 NŐVÉR De, megpróbáltam. Hajthatatlan maradt.
 ANYA Azt mondtad neki, hogy vasárnap van?
 NŐVÉR Azt éppenséggel nem mondtam.
 ANYA Máskor ne kapkodjátok fel a telefont, amikor nem vagyok a szobában! Akkor ülünk asztalhoz. Istenem, ezek a vasárnapi ebédek! Ezek még mindig a régiiek.
 FIÚ Azok, anya. Régiiek.
 ANYA Azt mondtam, hogy a régiiek. Figyelj a hangsúlyokra, kisfiam.
 FIÚ Figyelni fogok, anya.
 ANYA Mivel kezdjük?
 FIÚ Hát, természetesen, tyúkhúsleves.
 ANYA Úgy van. Hol az leves?
 NŐVÉR Hozom anya, a konyhában fe...

▶ JUHÁSZ ATTILA

Öt kabát

Zalán Tibor színpadi átiratairól

Invenziós belső indíttatás vagy megrendelői elvárások?

Régóta kell szembesülnie e kettősség kihívásaival az alkotóknak, mint ahogy az is kettős készítményt eredményez, ha az alkotó művész – mint esetünkben Zalán Tibor – egy személyben autonóm színpadi szerző és színházi alkalmazott is, akinek állandó munkája a műsorra kiválasztott művek adott körülményekhez való igazítása.

Zalán életművében régóta, mintegy 40 éve jelen vannak a drámák, hangdrámák, különböző tematikában, különböző műfajokban, gyermek és felnőtt közönség számára egyaránt, illetve negyedszázada dolgozik dramaturgként különböző színházakban – immár 2008 óta Békéscsabán. Mindkét tevékenységét nagy szakmai elismeréssel végzi, amit díjak is szép számmal tanúsítanak. Eszerint tehát van jó érzéke az említett kettősségek jó arányú, koncepciós kezeléséhez. Külön kihívást jelent azonban, amikor nem egyszerűen színpadra alkalmaz egy már kész alkotást, hanem alkotó módon, egyéni megközelítésben formálja át, formálja újjá az adott művet, nevezzük azt a „beavatkozást” – most már a *Ruhatárban felejtett kabátok* című kötet hivatkozó terminusait használva – akár adaptációnak, akár átírásnak vagy átvezetésnek.

A posztmodern szerző általában gátlástalan invenzióval nyúl hozzá más szerzők műveire, ami persze nem zárja ki sem az előzmény tiszteletben tartását, tiszteletét, sem annak ironizáló megközelítését és láttatását. Zalán egész életművében jelen vannak az intertextuális reflexiók, a *Ruhatárban felejtett kabátok* darabjai esetében azonban másról, többről van szó, tulajdonképpen egyfajta (többfajta) szerzőtársi

viszonyról, amelynek adatoló megjelenítésében a tipográfiának, az írásképek is meghatározó szerep jut a kötetben.

A fejezetnyitó lapokon egységesen csupán három információ jelenik meg: az eredeti mű szerzőjének neve, *alatta* Zalán Tibor neve (2. helyen, de egy pontnyival nagyobb betűtípussal! – ld. kettősség/ek/), majd ezek alatt a darab címe, elütően nagyobb betűvel kiemelve, mintha csak azt a koncepciót jeleznék így, hogy itt a mű maga az, ami igazán fontos. A szövegindító oldalakon aztán három különböző jelölésmódot is alkalmaz az írásképek az alkotói-társalkotói viszonyok szemléltetésére. Ahol a tartalmi-jelentésbelizálni „beavatkozás” a legkisebb mértékű, vagyis a *Bánk bán* átvezetésének esetében, ott szerzőként csak Katona József neve tűnik fel, Zalánnak a műhöz való viszonyát kiegészítő információként megjelölve találjuk. (Hogy miképpen is kéne érteni ezt a „kis” mértékű közreműködést, arról később még lesz szó.)

Mivel a középkori farce feldolgozása ismeretlen szerző művére irányul, ezért a *Patt Lenn* „színlapján” csak Zalán neve jelenik meg, aki hű ugyan az eredeti történeti alaphoz, de érdemben frissíti is azt direkt kortárs elemekkel tartalmi és stílári vonatkozásban egyaránt.

A többi három dráma esetében a szövegindító adatközlés egységesen, második helyen, kötőjeles társítással-hozzáillesztéssel nevezi meg azt a Zalánt, aki Thomas Mann és Gogol prózáját nemcsak hogy színpadra adaptálja, dramatiszálja, hanem saját szituációt és kontextust is teremt a történethez, s az új motívumokkal gazdagítva részben át is írja az eredeti művet. Jarry drámájához pedig úgy nyúl hozzá, hogy annak – már a cím változtatásával is projektál-

tan – elsősorban karakterábrázolási hangsúlyait változtatja meg, szintekizárolagosan célirányos stílnyelvi moduláció által.

*

A *Ruhatárban felejtett kabátok* valószínűleg – és sajnálatosan – nem lesz megtalálható nagy példányszámokban a gimnáziumok iskolakönyvtárában. Sejthető, hogy a közelmúltban kétszövegű kiadásként megjelent Nádasdy Ádám-féle prózaváltozatú *Bánk bán* sem. Létezik ugyan olyan tanári vélemény, amely bizonyos feladatok és munkamódszerek mellett

hasznosnak, üdvösnek találja az efféle szövegközlés magyarórai hasznosíthatóságát (ld. <http://szinhaz.net/2019/10/24/ujraforditani-a-nemzeti-dramat-szimpatikus-tett-vagy-szentsegtoros/>), ismerve azonban a mai középiskolás generációk olvasási és kooperációs „hajlandóságát”, e cikk szerzője – lévén maga is gyakorló gimnáziumi magyartanár – úgy véli, hogy a Zalán által rövidített-tömörített, nyelviileg az archaikus formát a lehető legteljesebb mértékig tiszteletben tartó szövegváltozatot a 16 évesekkel olvastatni, együtt olvasni nemcsak praktikusabb, de azért is kívánatos, mert a régies

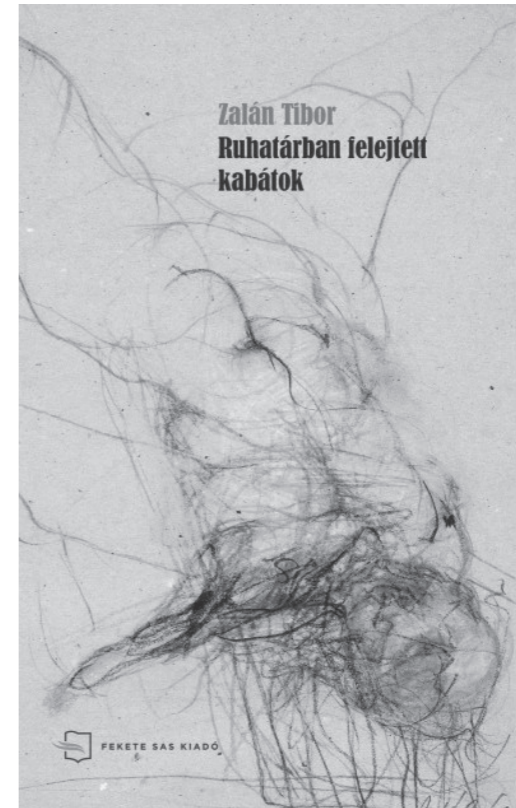
beszédmód és szóhasználat szépségeivel a tananyagban másutt már alig-alig találkozhatnak a diákok. (Ők azok, akik már nemcsak Jókait vagy a klasszikus drámafordításokat és kivonataikat kapják „fogyasztóbarát” formában, hanem Gárdonyit és Móriczot is átdolgozzák számukra, elorozván részben a felfedezés, a nyelvi érzékenység és kompetenciafejlődés lehetséges örömét, nem is beszélve arról, hogy amikor az érettségihez közeledve a konkrét nyelvtörténeti ismeretekbe is be kéne avatni őket, akkor az elidegenítő-megkímélő előzmények után már

szinte irtóznak a korai forrásszövegektől és azok elemző vizsgálatától. Messzire vezetne e gondolatsor továbbitele, de az már nem ennek az értekezésnek a dolga.)

A *Bánk bán* zaláni átvezetését persze nemcsak pedagógiai, érthetőségi szempontok motívtálcák. A dramaturgiai tömörítés is azt szolgálja, hogy játékidő szempontjából jól kezelhető legyen a dráma. A kötet öt darabja közül minden bizonnyal ezé a „legmunkásabb” átformálás alkotófolyamata, amelyben a klasszicizáló verstani formavilághoz kevésbé kötődő Zalán

sok energiát fordíthatott az eredeti jambikus technika megőrzésére, gördülékenyebbé tételére, mellyel együtt jár Katona nehézkes, inverz mondatstruktúráinak egyengetése mellett a töredékes eredeti szövegszerkezetek szorosabb kontextuális épiségének egyfajta megkonstruálása. Ez a fajta szövegkezelés annak ellenére sem igényel lábjegyzeteket, kommentárt, szómagyarázatokat, hogy a szöveg egész karakterének régességét Zalán igyekszik megőrizni, mert a szinonimikus jelentéskiváltások esetében is törekedett a patinás változatok használatára, pl. rögtön a kezdésnél: Előversengés – Prológus, olykor pedig inspiráló módon ragaszkodik egy-egy frázis formahiteles megtartásához, pl. „lézengő ritter”, „mentül öbb, annál erősebb”. (Igaz, őt nem a Katona József-féle archaizáló alkalmazkodás szándéka vezette, hiszen Katona elsősorban II. Endre korának nyelvét tekintette viszonyítási pontnak, Zalán pedig a jelek szerint, szerencsésen, a klasszika és romantika határán alkotó szerző korabeli dikcióját.)

A cselekményvezetés a komoly mértékű tömörítés, szólamtétel-összevonások ellenére sem veszít, sőt, nyer a követhetőség szempontjából.

Meghagyja terjedelmi arányaiban az igazán fontos monológokat, azonban a „csak” retorizáló-monologizáló eredeti megszólalásokat pergőbbé, s így az egész művet dinamikusabbá, feszesebbé, feszültségteljesebbé teszi. Zalán sokszor mellőzi a modorosnak ható katonai indulatszavakat, mitologikus utalásokat, és ami a korpusz egészét illeti: kétharmad akkora szómennyiséggel dolgozik, mint Katona. Megint csak darmaturgiai, illetve alkotói-szemléleti koncepciójának függvénye, hogy mely részekenél milyen mértékben él a húzás, tömörítés szándékával. Hogy számára nem az eredetileg is gyengébben kidolgozott lázadói, illetve szociális vonal a fontos, arról az is tanúskodik, hogy az első két szakasz szóterjedelmének itt nagyjából a fele marad meg, míg a fő konfliktusra koncentrálnak kulcsjelenet (negyedik szakasz, 7. szín) terjedelme a leghasonlóbb az eredetihez (szóanyagban 72 százaléknyi), s ehhez legközelebb áll az ötödik szakasz terjedelmi arányának megtartása (69%), amely azért is fontos Zalánnak, mert őt e jelek szerint is leginkább Bánk vívódásai, lelki folyamatai, őrlődései érdeklik.

Túl azon, hogy Katona már kortársi tanácsra maga is próbálta összefogottabbá formálni drámáját, s hogy azon színésztársa-barátja, Bárány Boldizsár, majd jóval később (a Zalán szerint dramaturgként kevésbé tehetséges) Illyés Gyula is „korszerűsítést” végzett, az „átvezető” számára – Spiró György véleményével szemben, ld a fenti irodalmi hivatkozást – még mindig fontos, hogy nemzeti klasszikusként legyen olvasható, nézhető, értelmezhető a *Bánk bán*. Zalán nem provokál, a hőst hősnak, az értéket értéknek tartja meg, amiben szintén felfedezhetünk pedagógiai jellegű motivációt, annál inkább is, mert drámaesztétikai alapvetéseiben (ld. pl. *B2-páholy* c. kötet írásait) egyértelművé teszi, hogy értékvesztett jelenünkben saját korhű drámát kortárs szerző csak katarzisképtelenségünkkel szembesülve alkothat.

*

Valószínű, hogy amennyire fegyelemre, gondos aprómunkára készítette Zalán a *Bánk bán* átvezetése, annyira megadta számára az önfeledtség, a frivol játékoság felszabadult alkotói légkörét a *Patt Lenn* megírása. Nem véletlen ilyen szempontból sem, hogy az adatoló kötetközlésnél semmi utalás nincs a középkori előz-

ményműre (vagyis hogy Zalán maga az – érdemi, igazi – alkotó), de annál fontosabb a műfaj megjelölése, majd pedig a műfaji hagyományok hű, sőt, parodisztikusan is felfokozott továbbvitele, valamint az a kiegészítés, hogy ez egy *vidéki farce*. Ha nem nézzük, hogy a darab az Egervári Várszínház nyáresti vigalmához készült, akkor a vidékiség elsősorban a plebejus humor, másrészt az alpári alantasság szinonimája lehet itt (hiszen a középkorban a csöcseléket szórakoztatták ilyen szövegekkel), ami a történetre, helyszínre és szereplőire egyaránt vonatkozatható, s amelynek direkt motívumai a darabban még a szó szerinti birkaszaros konfliktushelyzet, illetve a részben tájnyelvi dikció.

Amennyire nem volt aktualizáló szándéka Zalánnak a *Bánk bán*nal, annyira ráerősített a *Patt Lenn* esetében a kortárs jelen félreismerhetetlen demonstrálására. Kiténik a darabból a vaskos, röhögtető szórakoztatás szándékán túl az a keserű, *sarkasztikus* illúzióvesztettség is, amely tulajdonképpen valamennyiünk csalódását tükrözi a rendszerváltást követő megváltatlanság-érzet, illetve a pénz és hatalom szempontjából kényre-kezdre manipulálható jogrend és a korrupció tapasztalata szempontjából. Refrénszerűen hangzik el itt-ott, külön szereplőktől, majd kórusban is a lényegét kifejező csaszтусka, csaszтусkarész („Mert a jogrend csupa lyuk, / ami nincs, azt megoldjuk, / ami van, azt ellopjuk!, „Ez az ország csupa lyuk, / de mi majd jól megdugjuk!”), valamint szövegszerzte találkozhatunk olyan szlogenekkel, szentenciákkal, amelyek – némileg a *Kurázs mama* brechti songjainak bölcsességéhez hasonlóan – a kor-aktualitás mellett akár örök érvényűnek, általános tanulságnak is tekinthetőek (habár a Bíró zárszava szerint nem kell tanulságot keresnünk), pl.: „a türelem nagy panamát terem”, „a cápák hamar kimardossák az oldalad”, „Nincsen ingyen semmi”, „Vesztes maradsz, akárhogy csalsz”, „Ügyes prókátor úgy csavar, / minden fejben támad zavar”.

Az adekvátan vásári stílusért szellemes ál-meaculpában kér elnézést előljáróban Zalán, melynek versezete az akrosztichonjában megnevezi a szerzővel egy húron pendülő, ötletadó rendezőt, Merő Bélát is, felfedi ars poeticájukat, melynek kulcsszava a „pukkaszt”, vagyis szemben a Bánk bánal Zalán már provokál is. Gondolhatunk itt a pukkasztó nevetetésre,

de a túlfűtött – bár többnyire marionettszerűen jelenetbe applikált–szexualitás polgárpukkasztó hatására is, vagy arra, hogy a (rendszerváltó) tisztesség, jogszerűség vágyának lufiját is kipukkasztják az alkotók, nevetve-röhögve, önmagukat is kiröhöggetve reményeinket és a becsületet pedig tulajdonképpen inkább elsiratják.

Pathelin prókátor nevéből szójátékosan két karaktert is származtat Zalán, továbbá beszélővé teszi a neveket. *Patthelyzetről* beszélhetünk olyanképpen, hogy minden szereplő egykutyta, vagyis egyik sem jobb, rokonszenvesebb a másiknál, negatív jellemek, mindenki átver mindenkit, majd végül hasonszörűként ússzák meg – a „felfelé bukás” azonosítatlan, a mindenkori mezei befogadó számára magyarázhatatlan deus ex machina jellegével – a kölcsönös bosszúállás vagy a teljes csőd lehetőségét. *Lenn* mint nőszereplő – az eredeti Guillemette altesti kelléknőténnyé devalvált komika-párhuzama – a zaláni regényfolyamból (*Papírváros*) is jól ismert, erős hangsúlyú szexualitás megtestesítője, aki jelenetről jelenetre valamely érdektől vezettetve megfogja lenn a bokáját.

A *Pathelin prókátor* átírásakor Zalán indirekte megint összefut Illyéssel, most mint műfordítóval, és bár a Hevesi Sándor-féle „szalonosítottabb” változathoz képest Illyés már merészebb és játékosabb, az igazi nyelvi-formai poéngazdagságot a zaláni változat prezentálja. Ennek stílárius nyelvi eklektikáján túl (szleng és argó elemek, archaizmusok, tájnyelvi és ál-tájnyelvi ejtésformák, jogi terminusok) rengeteg szójáték, verstani-formai trükk és geg, prozódiai zökkenések szolgálják a felszabadító komédiázást, ámbar az is lehet, hogy a játék egyfajta diszharmonikusság, diszsonancia háttérzetlleti kelléke, s az is lehet, hogy a zaláni felszabadultság néhol megelégszik az ötletszerűséggel. Ezt a nyáresti közönség talán fel sem veszi, de valószínű, hogy a bérletes közsínházi nézők kevésbé tolerálnák. Ne feledjük azonban, hogy a vásári alapokhoz hű ez a spontán vagy ál-spontán könnyedség, hiszen az improvizációt nemcsak tűrte, de nélkülözhetetlennek is tartotta a népi komédiázás csakúgy, mint a *Patt Lenn*-re is jellemző, dikcióban és instrukciókban egyaránt jelen levő vulgárgesztusok, eltúlzott és szélsőségesen váltakozó reakciók vagy a kiszólás a nézőkhöz. A túlzások fontos elemei az abszurd ábrázolásmódnak is, amely groteszkbe hajló-

an itt szintén jelen van, sőt, olykor abszurdnak tűnő dolgokat akár realitásként is kezelhetünk (Patt tulajdonában van a fél Andrássy út, s akár megvehetné az Operaházat). A zaláni játékoság intellektuális oldalához tartozik néhány szellemes irodalmi beidézés (Villon, Petőfi, Arany, József Attila, vagy jellegében a rímhányó Romhányi), valamint az a fricska is, hogy záró aktusként elénekelte a kortárs típusokat megtestesítő szereplők vonatkozó kórusával a „*Mint a mókus fenn a fán*” kezdetű „népdalt”, melynek túlélő-szlogenjei azt erősíthetik meg a korjelenéseket kritikusan felismerő szemlélőben, hogy míg – a bíró szavainak tanúsága szerint – a nép birkamód csupán tisztességről és kötelességről gondolkodik, s az igazsághoz nem fér hozzá, addig a mindenkit kihasználók számára „Csuda jó, gyönyörű az élet”, s az ilyen figura egy bizonyos értelemben „a helyét mindenütt megállja”.

*

A *Bánk bán* mellett a középiskolai törzsanyaghoz kapcsolódás révén másik két „kabát” is érintett a kötetben, de úgy tűnik, nem az efféle Zalán-művekre koncentrálnak a kiadói válogatáselv, hiszen bőven lett volna más tananyag-közeli szöveg az életműben. Valószínű, hogy az öt szöveg kiválasztásakor a műfaji, stílárius, korbéli sokszínűség, a zaláni „beavatkozás” jellegének és mértékének sokfélesége lehetett a fő szempont.

Az aktuálisan említhető prózaadaptációk közül – amint azt a cím is előrevetíti – a (*Mario és a varázsló*) mutat nagyobb fokú eltérést az eredeti műtől. Zalán elhagyja Cipolla műsorának minden előzményét, kiveszi a cselekményt az itáliai utószezon nyaralói közegéből, mellőzi az eredeti narrátor-szereplő figuráját és kommentárjait csakúgy, mint annak gyermekeit és azok naiv szemléletét, reakcióit, s új kontextusba helyezi az idegenekkel szembeni ambivalens, de jobbára elutasító megnyilvánulásokat.

Ha a *Patt Lenn* megírásakor Zalán erősen számolt a közönség alkalmi szórakozásvágyával, akkor itt pedig az alkotás folyamatában Thomas Mann-nal párhuzamosan modellálni törekedett egy magyar kisvárosi alkalmi szórakoztató műsor nézőtípusait s azok reakcióit, melynek eredményeként nemcsak karaktereket épített ezek megjelenítésére, hanem a szerepeket alakító színészeket a darab idejére be is

ülteti a valódi közönség soraiba. Ezt a fajta figyelemfokozó nézői érintettséget, közvetlen és erős rezonálási késztetést tovább fokozza azzal, hogy egyedi feszültségteremtő szituációt hoz létre egy lehetséges bombariadó, illetve helyszínváltó nézőköltöztetés révén, amely szerkezetileg egyfajta előjátékként épül be szervesen a műbe és hatásrendszerébe, hiszen a várt műsorkezdés elhalasztódása, ráadásul ilyen okkal, már eleve élesíti a stresszreagálást.

A felvezető két „Aktus” után a mű első jelenete egyben az egyetlen is, amely sodró – bár néhány terjedelmes, de mély monológgal retardált – dramaturgiával halad az ismert végkifejlet felé. Cipolla szándékos késlekedése is zavarja a közönséget, aminek a teremtett karakterek adnak hangot. Zavarba ejtő szintén, hogy a bűvész-műsortól műfajidegen, emelkedetten elégikus csellójáték szólal meg, majd az angyali előadóról harsány gesztusokkal magára vonja a figyelmet az ördögi manipulátor. Zalán ellenszenves, de inspirálóan érdekes karakterként beszélgeti Cipollát, aki a szinonimikus azonosítás szerint „machinátor, hipnotizőr, krakéler és provokátor”, illetve a szavai szerint átgondolt ars poeticájú művész és (részben önelemző) pszichoanalitikus. Művészi küldetés tudatát tekintve az lehet a gyanúnk, hogy Zalán rezonőrjeként tárja fel nézeteit, pl.: „a színpadi előadásnak dramaturgiája van, s ehhez hozzátartozik a bizonytalanság érzetének felkeltése”. Zaláni tipikus jegy az is, hogy minden akciójában valamiképp szerepet kap a szexus, a testiség, s hogy Cipollával mondatja ki azt, hogy „valamennyien perverzek vagyunk egy kicsit”, illetve létbölcseletének egyik alaptézisét is: „az élet is csak kellék, egy nagyobb valaminek a kelléke, amit leginkább, vagy legfeljebb úgy tudnánk nevezni, hogy semmi”.

Nem véletlen, hogy a több értelemben provokatív darabban Mario is provokatív figura, szinte független Mann csendes pincérfiújától. Ő itt kötekedő, kielégületlen, lelki sérült ifjanc, aki kompenzálásképpen kelt figyelmet és feszültséget. Bukása törvényszerű, ha az „csak” a megszegyenülést és a bűnbe sodródást jelenti is. Mann katartikusan felkavaró végről beszél műve utolsó soraiban, itt azonban az érzelmi kontrasztokat nem a kinyilvánított belső megrendültség szemlélteti, hanem az intenzíven mozgásba hozott nézőtéri pánik és a magában megszólaló csellózene komplex hatása.

Ha kell mai világunkban mentőöv Gogolnak, a világirodalom élvonalába tartozó műveinek, akkor az amiatt esedékes, hogy barbár, értékvesztett, becstelen korban élünk. Zalán átirataival és bemutatóival valószínűleg éppen azokban tudatosítja ezt, akik igényes olvasók és elhivatott színházjárók, de küldetésének része sem hiábavaló. Nem biztos, hogy orosz szakos végzettségének szerepe van abban, hogy 19. századi orosz klasszikusok is készítették dramatizált átirásra, de érdekes tényeket sorolhatunk fel e majdnem-tézishez: 2017-ben – egy temesvári színházi felkérést követően – a Tiszatáj Értékvédő Program keretében adták ki a *Revizorr* című drámáját (*Gogol-mentőöv a barbár reneszánsz idején*) alcímmel; jó évtizeddel korábban Balkay Géza számára monodrámmá formálta át a *Köpönyeg* című Gogol-művet, melynek szövegében reminiscenciák bukkannak fel másik két pétervári elbeszélésből (*Az orr*, *Az örült naplója*) is, melyben Akakij Akakijevics ráadásul dosztojevszkiji odúlakóként ölt karaktert; a 2010-ben megjelent (Életünk, 7-8. szám) *Vakkacsá tojások* című darabjában 4 másik szerző műve mellett a csehovi *Három nővér* is bekerült a „kizárólag felnőtteknek szóló paródiaszínház” elemei közé; Zalán első drámáját (szintén monodráma) egyetemi oroszországi részképzésének időszakában, „odúlakó” létformában élve írta hasonszerű hősről, annak skizoid gyöttrődéseiről. (Ld. még: Mindannyian Gogol köpönyegéből bújtunk elő – mondta Dosztojevszkij... ☺)

A *Köpönyeg* is jóval több egyszerű adaptációnál. Nemcsak azért, mert az eredeti műben alig megszólaltatott, sőt, beszédgátlásos főszereplő most – ha szintén akadozva is – folyamszerűen áradó módon, mintegy 5.000 szó terjedelemben kibeszélheti magából minden érzését és gondolatát, s ehhez érvényes nyelvet, stílust kellett teremtenie Zalánnak, hanem azért is, mert a történeti arányviszonyok megváltoztatásával és egy színre nem lépő, vizionált szereplővel (szállásadó, vén háziasszony) mint kvázi-dialógpartnerrel és annak főhóst inspiráló kvázi-reakcióival modulálja, gazdagítja a gogoli kontextust és szituációt.

A szokottnál nagyobb hangsúllyal hárul itt Zalánra az a feladat rész, hogy alapvető és közbevetett instrukciói erőteljesebben szolgálhassák a karakterhű, külsődleges eszközökhöz, gesztusokhoz rendelt hatáskeltést. Mindent

egybevéve a redukált jellemű gogoli kishivatalnokból árnyaltan feltárt lelkű, a maga hiteles módján önelemzően vallomásos és számvetési késztetésű „hóst” csinál. Talán feltűnik az olvasónak – a nézőnek a dinamikus haladás miatt kevésbé –, hogy ez a figura nem oly ritkán líraian metaforikus megnyilatkozásokra is képes. Zaláni lelemény még, ahogy a *Ravensbrücki passió*hoz hasonlóan jeleníti meg az élete értelmétől, életétől megfosztott kisembert, amint a létben is „félelmetesen maga van”, illetve ahogy önkívületi láz-állapotában ad hangot csapongó tudata feltoluló reflexióinak, abszurd vízióinak, vagy hogy kísértetként egykori szállásadójához is békével visszajár, nemcsak beszámolni újabb bosszúakcióiról, hanem mintegy illuzórikusan meglelt menedékét és megtartó kapcsolatát is kényszeresen tovább ápolva.

Nem tűnik közelinek a párhuzam, pedig egyébként mégis arról van szó, hogy Bánk bánban, a Cipolla és Mario figurában s Akakij Akakijevics Basmacsinkinban is a lélek rezdüléseire nagyon fogékony Zalán pszichológiai többletfigyelmének határozott jeleivel találkozhatunk.

*

Az *Übü*-dráma is világirodalmi alapmű, de talán Básti Juli legendás alakítása is inspirálhatta Zalánt az átsajátításra, noha a Kolibri Színházban Molnár Piroska karakteréhez igazítva tervezték az előadást. Az *Übü mama* talán leginkább a színjátszás lelencgyereke Zalán drámái között, hiszen csak egyalkalmas előadása volt. Az eredeti és az új változat dadaista jellegéhez jól illik, hogy a művet a címszereplő kivételével liliputi társulat adta elő. Már ez jelzi, hogy Übü papa itt másodlagossá tett figura, akinek tovább sarkított karakterét Zalán nyelviprimitivitással is „megajándékozta”, izoláló típusú kommunikációs képességgel „ruhazza le”, gátlástalan hataloméhségét vegetatív éhségvezéreltséggé degradálja, Jarryhoz hasonlóan parodizált, de azon is túlmutatóan kisszerű, nevetséges alakot csinál belőle, papucsférjet, aki egyáltalán nem emlékeztet Macbethre vagy Hitlerre (ahogy egyébként Zalán Cipollája sem duce-alteregó).

Az *Übü mama* abszurdja kifejezetten „Zalán-kompatibilis”. Szerzőnk a parabolikus ábrázolásmódban is otthon van, így e téren is magától értetődő az átirat zaláni trendbe sorol-

hatósága, s talán a *Vesztelgés* állhat hozzá közel eredeti drámái közül, avantgárd jegyei miatt is. Mint a *Patt Lenn* esetében, most is elvárja a színészeketől a harsány gesztusokat és az improvizálást, de ehhez kevés instrukciót ad. Annál fontosabb számára, hogy ráerősítsen az eredeti mű nyelvi invencióira, s az említetteken kívül sok szójátékot ír bele a szövegbe, köztük annyi réját, halandzsafrázist, hogy az már a szándékolt kifárasztás gyanúját is felveti. Párhuzamos jelenség, hogy pörög-pörög a történet és a dialógusok, de igazából csak maga a sodrás van, a mélye nem a szöveg azonnali lereagálása során tárul fel, hanem a remélhetőleg türelemmel kivárt utórezgések nyomán.

Zalán Übü mamája korántsem amazon, hanem két lábon járó hatalmi gépezet, öntörvényű akarnok, férjéhez képest monstrum, minden megnyilvánulásában ott a tettleges vagy verbális agresszió. Ezzel az alakkal és megváltozásának a végszavakba kódolt reménytelenségével zárni a kötetet nem biztos, hogy jó omen, viszont – akárcsak Cipollának a számtrükkök kapcsán kölcsönadott fonák történelemszemléleti megnyilvánulásai – rávilágítanak arra, hogy lett legyen szó saját eredeti művekről vagy külső inspirációk nyomán átiratokról, adaptációkról, a zaláni világszemléletben, létszemléletben meghatározó szerepe van a pesszimiztikus látásmódnak.

*

Némi pesszimizmusról, kételyről és öniroániáról tanúskodik az átiratok, adaptációk, átvezetések könyvének többször említett címe is. Olyan szövegek kerültek ide, melyeknek eleve kevés az esélyük az életműbeli reprezentatív jelenlétre, kiemelt pozícióra. Zalán mégis fontosnak tartotta, hogy a szélesebb olvasóközönség legalább részleges képet kaphasson ez irányú munkásságáról, és jó, hogy ebben partnerre talált a Kiadó részéről. Egyik itteni művéről sem mondhatnánk, hogy azért párhuzamos a sorsuk a ruhatárban felejtett kabátokéval, mert érdektelen lenne, hogy mi is történik velük, tudomást veszünk-e róluk vagy sem.

Talán azért is maradnak kabátok a ruhatárban, mert a néző valaminő – remélhetőleg jó értelemben vett – zaklatottsága, erős felkavarodottsága következtében még a darabokkal van elfoglalva s nem egyéb hétköznapi dolgokkal.

Korszerű dilemmák

Szilasi László: Kései házasság

Műveiben Szilasi László közel hozza a hétköznapi „valóságot”, a világ egy kicsiny szegmensét ragadja meg, olyan antihősöket választ, akik nem urai a saját házuknak, azaz elvesztették irányításukat az életük fölött. Így volt ez *A harmadik híd* című regényében, ahol ismeretlen a hajléktalanok életvitelét és mindennapjait írta meg, és a *Luther kutyái* című műben is (Luther neve ebben a könyvben szintén többször felmerül), ahol a betegség (agydaganat) kivonta az elbeszélőt a hétköznapi élet megszokott ritmusa alól: a mozgástér a kórterem, majd a lakás terére szűkült. Legutóbbi művében, a *Kései házasság*ban pedig az egyik főszereplő, Ilma egész életét a beteljesült szerelem iránti vágy határozza meg, ami itt a szeretői státuszból való kilépés, majd a házasság lenne. A viszonylag egyszerű cselekményszál, történet arra utal, hogy ebben a regényben nem a *hogyan* kérdése, az elbeszélés módja a mérvadó, miként a *Szentek hárfájában* megfigyelhettük, inkább a *miért* kérdése.

Új regényében kevés jel utal rá, hogy Szilasi László akadémiai szférában mozgó, szövegeken edzett, szövegekkel foglalkozó kutató, ha csak a könnyedség, a történetmesélés stílusbeli sajátosságai nem jelentik ugyanezt. Szerepelnek ugyan a műben absztrakt témák, mint a szépség, igazság, a nyelv kérdése, metafizika, esztétika stb., de ezek mind olyanok, amelyek kívül állnak a szereplők világán, „nem értenek” hozzá. A későbbiekben meglátjuk, mi következik ebből a szempontváltásból. Először is, témaválasztását tekintve (is) „olvasóbarát” a szöveg, kicsit deklaratív értelemben. Olyan témával foglalkozik, amellyel mindannyian kapcsolatba kerülünk valahogyan: a szerelemmel. A regény vállaltan az igazi, nagy szerelemről kíván szólni.

Mondhatjuk, hogy témaválasztása reduktív, avagy éppen hogy túlságosan elnagyolt, mivel kérdéses, lehet-e a szerelemről bármi újszerűt mondani, illetőleg lehetséges-e, hogy megújítsuk a szerelem nyelvét, a szerelem narrációját; át lehet-e, avagy át kell-e írni a narrációtechnikai szempontokat, milyen mozgásteret tesz lehetővé ez a kontextus. Már csak a kérdések kapcsán is jól látszik, nagy tétje lehet a megszólalásnak. Az olvasó, a fenti előzményeket ismerve, jogosan keresi a szerző intencióit.

A regény címe utal Mikszáth Kálmán *Különös házasság* című művére, a különös házasságból itt ugyan kései házasság lesz, a történet vége felől olvasva azonban ezt is nevezhetnénk különös házasságnak. A nyilvánvaló párhuzam mellett a történet eszembe juttatja Nádas Péter *Az égi és a földi szerelemről* című írását is, hiszen a két főszereplő, Ilma és Gerenda Péter szerelme földi szerelemként működőképes, a magasabb rendű égi szerelem azonban vágyott, talán eszményített tartalom. De Péterfy Gergely *A golyó, amely megölte Puskit* című regényének témaválasztásával is rokonítható, a be nem teljesült szerelem mindkét műben fő motívum. E felől olvasva, a szöveg általános felismerésekkig jut, klasszikus, a film műfajára jellemző klisékkel dolgozik, azaz képtelen absztrahálni a szerelmet (érdemes lenne vizsgálni a klisék szerepét a jelenkori narrációban). A szöveg 1964-től 2019-ig követi Ilma és Gerenda Péter szerelmi történetét. Ilma életének ez a történet (és történetírás) ad értelmet, Gerenda halála után „üres és süket és néma az egész élete, mint egy gonosz, idegen isten szobra”. (191.)

Két narrátor van, az árpádharagosi Vajda Ilma (itt a *Szentek hárfájában* is már Árpádharagosra keresztelt Békéscsabára asszociál-

KRIEMHILD

Jaj, de kár! Azt hallottam, hogy megküzdött valami sárkánykígyóval, és megfürdött a vérében, amitől varacskos lett a bőre. Olyan szívesen megérinteném azt a varacskos bőrét! Úgy végigtapogatnám!

GÜNTHER

Lesz rá lehetőséged minden éjszaka. Te leszel a felesége.

KRIEMHILD

Micsoda?

GÜNTHER

Odaígértelek neki a szolgálatai fejében.

KRIEMHILD

És engem meg sem kérdeztél? Hogy mit szólok hozzá? Odaigértél a varacskos bőrűnek száz font húst? Annyit nyomnék a vágóhídi mérlegen, ékszerék és ruha nélkül.

UTE

Kislányom, tudd meg, hogy engem is odaígértek az apádnak a szüleid. Én pedig szófogadó lány voltam, és tudomásul vettem a döntésüket. Feleségül mentem apádhoz, pedig nem nagyon szerettem. Sőt, kicsit sem.

KRIEMHILD

Azt nem mondtam, hogy nem szeretem Siegfriedet! Biztosan bele fogok szeretni előbb vagy utóbb. De azért ahhoz, hogy beleszeressek, látnom is kellene.

GISELHER

Siegfried, hol vagy? Vedd már le azt a ködsüveget a fejedről!

SIEGFRIED (*leveszi a ködsüveget*)

Tessék, itt vagyok. Üdvözöllek, szépséges Kriemhild! Akarsz-e a feleségem lenni?

KRIEMHILD

Hát te ilyen „köd előttem, köd utánam”-férfi vagy? És még én is kellenék neked? Hadd simogassam meg azt az elszarusodott bőrödöt! (*Benyúl Siegfried inge alá.*)

UTE

Kislányom, ezt inkább majd a nászéjszakán csináld!

KRIEMHILD

Azt már látom, hogy nem ártott neked a sárkányvér. A legendás vérfürdő! Na de mégis: hogy akarok-e a feleséged lenni? Ezen még egy kicsit gondolkodom.

HAGEN

Lesz időd gondolkodni rajta. Siegfried velünk megy Izlandra. Azért hajózunk oda, hogy bátyád, Günther megkérje az amazonkirálynő, Brünhild kezét.

KRIEMHILD

Ez igaz, vagy Hagen csak tréfál?

GÜNTHER

Édes húgom, ez az igazság. Szükségünk van Siegfriedre ehhez a nehéz és veszedelmes vállalkozáshoz. Ő az, aki régről ismeri Brünhildet, és tudja, mihez tartunk magunkat.

SIEGFRIED

Hidd el, nem szívesen megyek. Jobban örülnék, ha veled tölthetném az időt. De a bátyád azzal a feltétellel egyezett bele a házasságunkba, hogy elkísérem Izlandra, és megszerzem neki Brünhildet.

GÜNTHER

Úgy bizony. Kettős menyegző lesz. Két király, két királyné.

KRIEMHILD

Te szerzed meg neki Brünhildet? Te, aki régebről ismered?

GÜNTHER

Édes húgom, nem történt köztük semmi! Ugye, Siegfried?

SIEGFRIED

Nem én szerzem meg. Én csak segítek a bátyádnak.

KRIEMHILD

Hát akkor jobb is, ha velük hajózol! Menjetez csak Izlandra mind egy szálig! Ott lesztek jó helyen!

hatunk), az „árvízügyi diplomával” rendelkező tanárnő (a víz itt egyfajta archetípus), aki az édesanyját ápolja, s a Gavenda-Gerenda Péterrel töltött esték emlékezetében, reményében él, ezeket a nagy pillanatokot váltják a férfi hiányában fellépő depressziós időszakok. Belső vívódásait, ami a szövegben kurzivált részként válik le a narrációról, a tanerő egyik tagjának, a „németes” Smacának meséli el. Az első tartalmi egységben együtt látjuk őket a vízparton, mint ennek az „utólagos kitártyalásnak” (23.) a résztvevőit. A történet másik narrátora pedig a cselekvések ismertetője, általa is kirajzolódik egy Ilma és Gerenda Péter-kép. Két részre tagolódik tehát a szöveg, szerkezeti és tartalmi szempontból egyaránt.

A *Kései házasság* történetében olyan mögöttes és korszerű dilemmák állnak, melyekkel közvetve találkozhattunk: mit ad nekünk a házasság, milyen többletet mutat fel a szerelemmel szemben, mikor helyettesíti egyik a másikat? Mikor dönt jól valaki: ha elhagyja élettársát, feleségét/férjét, és az új szerelmet, talán az igazit választja, vagy – mi-

ként Gerenda Péter – ha nem mond le a házasságról és a családi életről, ehelyett inkább örök hazugságban él (még annak árán is, hogy a feleség közben alkoholista lesz). Ezek valóban „laza” kontextust generáló kérdések, amelyek mögött talán szükségszerű történetsszervezési sémák vagy konfliktus-sémák állnak, de a regénynek szembe kell néznie ezzel az olvasói válasszal (is).

Emellett az ilyen románcoknak szörnyű következményei lehetnek, ezt is állítja a regény, mikor részletezi az abortuszt, amelynek Ilma kénytelen(?) alávetni magát. Egy rossz döntés következményeként elvesznek egy ártatlan emberi életet, azért, hogy kettőjük titka ki ne derüljön. Mi történt volna, ha nem így döntenek, kérdezheti az olvasó. A kiüresedett test

Ilmában is felébreszti az anyai ösztönöket, Gerenda viszont, igencsak forgatókönyvszerűen, eltávolítja ezeket az érzéseket: „Tudtam, hogy ez lesz, ne untass. Szorongás, depresszió, fogási nehézségek. Posztabortusz szindróma, az a neve. Szedd már össze magad, drágám. Fogunk mi még nagyokat mulatni.” (63.) Ezekkel összefüggésben erkölcsi kérdéseket is megfogalmaz a *Kései házasság*, ezért lehet Ilma számára az írás a szublimálás eszköze, vagy a poszttraumatikus sokk kibeszélése:

„Rögzíteni akarta azt az üres és sérülékeny anyag-tömeget, akivé vált. Elmerült ebben a zűrzavarban”, kicsit később pedig hárit a következő észrevétellel: „Megtudtam, hogy az írás nem kompenzál, és nem szublimál semmit.” (38.) Szintén ehhez kapcsolódik nagyszerű monológja, amely hangsúlyosan jobban megírt szöveg, mint a fő narratori hang: „Voltak szomorú ébredéseim: még mindig nem az enyém. Voltak szívet tépő, gyöngédségtől túlsorduló ébredéseim: egy ágyban aludtunk, de hát csak álom volt az egész. Voltak átvirrasztott ébredéseim: miért nincs itt velem, itt kellene lennie...” (73.) Szintén az

egzisztenciális kilátástalanságot mutatja, hogy Ilma „ki akar szállni” a helyzetből: „Kereste az utat. Öngyilkosság? Nem úgy nevelték. Szétválás? Nem fog menni. Visszavonulás? Mindenki azt teszi, ő unna. Elutazás? Nincs rá pénze, nem is lesz.” (57.)

A két főszereplő közös sorsa révén belelátunk a tanári „életpályamodell” alakulástörténetébe, az érvényesülés mozgatóiba. Ebből a nézőpontból felértékelődik a regényben az ember mint státusz szempontja. Gavenda Péter neve mellett például mindig ott találjuk felsorolva a „tisztégeit”, mintha ezek határoznák meg: „a következő évben hozzámehet majd Gavenda Péterhez, az Árpádharagosi Vízügyi Szakközépiskola igazgatóhelyetteséhez, volt

válogatott magasugróhoz, felnevelheti a gyerekeit, lesznek nekik is sajátjaik, és a templomi házasság szent ölelése által, így gondolta akkor, bekövetkezik majd végre mindent betöltő, teljes, égi és földi egyesülésük.” (44.)

Az eltávolítás eszközeként a narratori és szereplői szöveget egy harmadik történet-szál, egyfajta kitekintés keretezi, a narrátor egy-egy év jelentősebb eseményei kapcsán bontja ki a szerelem alakulástörténetét. Más kérdés, hogy ezeket a rövid, megvillantott történelmi jelleggel bíró eseményeket semmilyen szempont szerint nem rendezzi egybe, nincs közöttük és a regény története között összhang,¹ csupán az adott időszakra való kitekintést szolgálják. Szilasi László bevallása szerint az interneten keresett rá a hírekre, melyek közül válogatott, így helyezi kontextusba Richard Nixon elnök leváltását, John Lennon halálát, Farkas Bertalan úrutazását, stb. Ez a háttér mégis párhuzamban áll a „kis” sorsokkal: mintha azt példánáknak, hogy ezekkel szemben milyen kifutási lehetőségei vannak az „egyszerű” embernek, egyszerű életnek. Láttunk már nemrég hasonló megoldást Nádas Péter *Világló részletek* című művében, ahol Nádas a születési időt és a történelmi időt szintén párhuzamba állította egymással, ott árnyaltabb, részletezőbb volt

a két szempont. A múlt-idézésbe sok emléké-kép is belefér, ezek jellegzetesen kelet-európai vagy magyarországi képek. Felidéződik például a tanya világa, a játszótérek arculatváltásában tetten érzük a kommunizmus lenyomatait, és a szocializmus megdöntése és politikai utóhatása is kiemelt szempont.

A jelentésadás mozzanatát néhol felülírják a narrátor kiszólásai, melyeket egy újfajta városkép kialakítása kapcsán fogalmaz meg, de akár a jelenre tételszerűen reflektáló meglátások is lehetnének: „Ne legyen közoktatás [...] Ne legyenek munkahelyek. Ott is át lehet járni, vagy dolgozhatsz otthonról, akárhová, akárkinek. Rombolják le a templomokat [...] Az sem baj: az istentiszteletetekhez a tévén, rádión keresztül is hozzáférsz. Szűnjék meg a kultúra minden szolgáltatása. Könyvtár, hangversenyterem, mozi, színház: szűnjék meg mind. Ne legyen sport [...] Ne legyen kocsmák [...] Szűnjenek meg a kávéházak, teázók, cukrászdák.” (125.) Talán maga sem sejtette, milyen gazdag utalásrendszerre nőheti ki magát ez a vízió a regény fogadtatásának időszakában, amikor kis túlzással a szerelemről is (Mikszáth regénye mellett) Márquez szerelem-regénye révén tudunk csak újszerűen gondolkodni.

Magvető, Budapest, 2020

1 <http://www.barkaonline.hu/megkerdeztek/7484-megkerdeztek-szilasi-laszlot>

Az értelem fénye és a világ sötét sarkai

Szilágyi István: Messze túl a láthatáron

Szilágyi István régen várt, sorban az ötödik regénye szervesen illeszkedik az eddigi életműbe, szinte minden korábbi szöveggel van kapcsolódási pontja, ezekre Márkus Béla *Helikonban* (2020/14.) megjelent írása („borongós helyben tapodás”) kiválóan rámutat, mint ahogy a *SZIFONline* felületén (2020. 07. 31) a Csordás László tollából származó kritika (*Horizontok metszéspontján*) is. Az új nagyregény, a *Messze túl a láthatáron* egy 1980-ban íródott szöveg, *A hóhér könnyei* történetének kibontása, kibővítése. A minden szálával a megelőző írásokhoz kötődő, ötszáz oldalas, monumentális lélegzetű regény akár az életmű szintéziséként is értelmezhető. A cím pedig mintha egy olyan helyre utalna, mely az elgondolhatón, a megtapasztalhatón túl van, a hétköznapi közhelyes perspektívájától távol esik. Az első, *Emlékirat* című részben még nem egyértelmű, merre van, mire vonatkozik ez a látóhatáron túliság, de a második rész (*Amerre a világ*) már megmutatja: filozófiai eszmefuttatásai, kérdései a bűnről, Istenről, a félelemtől, a földi és égi igazságszolgáltatásról messze túlmennek azon, ami emberi ésszel még belátható, felfogható vagy megítélhető.

A már említett első rész a mű egészéhez képest rövid, mindössze százötven oldal terjedelmű. Elbeszélője és főhőse II. Rákóczi Ferenc bizalmasa és titkára, Tompay Wajtha Mátyás, a kuruc „zajdulás” végnapjainak megörökítője, akit maga a fejedelem biztat arra, hogy jegyezze le a Rákóczi-szabadságharc éveit, kezdjen hozzá egy emlékirat megírásához: „Most közben újra felöltött az emlékezetemben, hogy mikor Rákóczi urunktól elköszöntem, meghagyta, míg

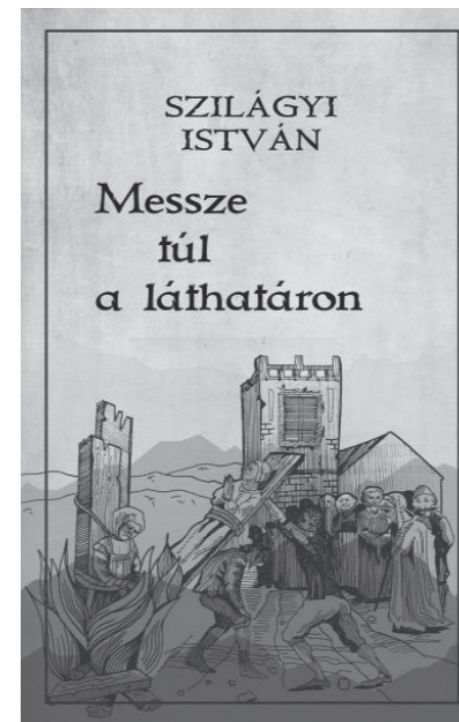
itt Károlyban időzöm, jegyezzem föl mindazt, amire az utóbbi időből emlékszem.” A szöveg itt még a történelmi regények műfaját idézi, de egy hirtelen irányváltással kilépünk a történelmi kulisszák, a fejedelem politikai iránymutatásai, tervei közül, és az elbeszélő személyes életterében találjuk magunkat. A rövid pihenőre hazatérő Tompay ugyanis váratlan helyzettel találkozik: nem találja otthon feleségét, akit az ő hazaérkezése előtti napon csal el valaki, egy – vélhetően hamisított – levéllel. A feleség, Orsolya asszony utáni nyomozás, az otthoniak, a gyerekek, majd később Tompay édesanyjának reakciói egyre inkább a családtörténet irányába kezdenek mutatni, ráadásul egy krimiszzerű szál is beleszövődik a történetbe. A közösségi színtérből magánéleti lesz, a nyomozás pedig végül eredményre vezet, az eltűnt nőt megtalálják, de sajnos már csak holtan. Itt egy hirtelen filmszakadás következik, majd közel harminc év kihagyás után folytatódik a történet – ismét Tompay Wajtha Mátyást látjuk, de már más szerepben, megöregedve, az életbe belefásultan. Típród vármegye tekintetes főbírójaként jelenik meg, a cselekmény itt szinte felfüggesztődik, helyét a bölcsélet veszi át. Nem a külső történéseken van a hangsúly, hanem azokon a bonyolult gondolatfutamon, melyeket az idősödő bíró a bűn, a bűnhődés és a büntetés kapcsán folytat. A dialógusoknak „álcázott” monológoknak két hallgatója van, a szolgabíró és a jegyző, velük beszél át, helyesebben nekik mondja el mindazt, ami zaklatja, foglalkoztatja. Az egyre inkább esz-szerűvé váló regény központi kérdése a bűn értelmezése, a büntetés kiszabása és az ezzel kapcsolatos lelki teherterele. Az 1975-ös Szi-

lágyi-regény, a *Kő hull apadó kútba* központi kérdése is a bűn, de ott elsősorban az elkövető felől, így nem lényeges benne a világ törvénykezése (hiszen a bűnös ott magát bünteti bűnéért). Az idén megjelent szöveg azonban a bírói munka, a bűnök megítélésének, a bűnösök elítélésének nehéz feladatát veszi górcső alá, Tompay végeláthatatlan, izgalmas szellemi kalandot jelentő (ugyanakkor néha túlságosan bő lére eresztett) monológjai is a bíró szemszögéből, saját praxisának vizsgálata felől közelítenek a kérdéshez. Hol húzódik a határ égi és földi igazságtévés között? Ki az, aki ítélhet? Ki az, aki mindent lát, mindent feltár, és a tudás birtokában ítéletet mondhat (és hozhat) egy másik emberről, annak bűnéért? Létezik-e olyan emberi perspektíva, ahonnan minden körülmény észrevehető és felmérhető? Vagy az ítéletet felsőbb hatalomra kellene bízni? S ha már ítélnie kell, együtt tud-e élni bárki ezzel a nyomasztó felelősséggel? Mi van, ha téved, ha hibázik? Egyáltalán, ítélkezhet-e az egyik ember a másikon? „Ha a bűnök elkövetőit elítélem, ezzel nem fogok a krisztusi megbocsájtó akaratnak ellene cselekedni?” – teszi fel a kérdést Tompay, majd arra a következtetésre jut, hogy „... aki ítélőszéket ül, annak el kell fogadnia, hogy ez a legnagyobb magány állapota, amit emberfia valaha is megél. Ha abba a székbe beültél, többé ne kapkodj az Isten keze után.” Az idősödő bíró azon is gondolkodik, mi a bűn, mivégre van, és arra jut, hogy a bünt azért (is) üldözzük annyira, azért akarjuk mindenáron elpusztítani, mert nem értjük, mert a bűnnek valójában nincs értelme: „...hogyan szabadulhasunk a bűn érthetlenségének kínzó érzetétől.” Az ítélkezés joga talán kiváltságnak tűnhet, mégis inkább olyan felelősség, mely könnyedén összeroppantja az embert. Vagy ha össze nem töri is, mindenképpen elszigeteli, magányossá

teszi. Hiába van a főbírónak két beszélgetőpartnere is, ők nem igazi társak, helyettük a képzeletbeli és titokzatos Nagyidejű és a bor marad csak társaságnak: „Két olyan barátom is van, akire bármikor számíthatok. Az egyik a bor, a másik a Nagyidejű.” Mindkét „barát” csupán arra jó, hogy elszakítsa a főhőst a valóságtól, de valódi támaszt, segítséget nem ad, a magányt egyik sem oldhatja fel.

Bár elsősorban etikai, erkölcsi, jogfilozófiai kérdések állnak Tompay monológjainak, „elmefacsarásának” középpontjában, a szövegnek nem kizárólagos dimenziója ez a sok, egymással összefüggő probléma. A filozófiai réteg mellett helyet kap a történetiség, elsősorban a 18. század pereinek, bűnüldözési, ítélkezési szokásainak bemutatásával, ezek közül is kiemelve a boszorkányperek eseteit. A nép alapvető babonássága, tárgy nélküli félelme előbb-utóbb életre hívta minden környéken, minden megyében a boszorkányokat, azokat az embereket, elsősorban nőket, kiknek a nép különös hatalmat tulajdonított, akik jártasak voltak rontásban, rontás levételében, gyógyításban, de szerelmi varázslásban is. A boszorkányok a félelemből, a nyomorúságtól való rette- gésből nőttek ki, s Tompay

azt is szépen végigvezeti (a hírhedt szegedi boszorkánypere bemutatásával), hogy a megégetett áldozatok mellett azok is áldozattá váltak, akik a közösség tagjai voltak, hiszen mindenkibe beleköltözött a félelem, s így a bujkálás, a rejtőzés vált alapvető létmóddá, s nem mást, mint a regnáló hatalom céljait szolgálta mindez: „A szegedi álmában, lehet, azóta is boszorkányt kiált. Ennek az emberfajtának az ivadéka lesz aztán az a roskadt vállú, akinek a félelem a bensőjébe költözik, és a zsigereit rágja, marcangolja hetedíziglen. Van egyfajta hatalom, amely erejét nem valamely ellenséges armádián próbálja

MMA Kiadó, Budapest, 2020

„A lét elviselhető könnyűsége”

Zalán Tibor: *Papírváros egy lassúdad regény, négy, szétszaggatva*

Zalán Tibor regényfolyamának negyedik darabja a korábbiakhoz hasonlóan különböző műfajokat, elbeszélésmódokat olvaszt egybe, amelyek első pillantásra igen távol állnak egymástól, mégis egyedi egységgé állnak össze: a szétszaggatottság kétségtelenül jelen van, de a regény ettől még jól olvasható. Jól megfér tehát egymással a hajléktalanyilkosság, a kiégett művészek öngizoló vagy éppen önsorsrontó, fals vagy őszintébb csengésű önértékelései, és az elvont filozofikus okoskodás az álmok természetéről, vagy maguk a lázálomszerű víziók. Először tehát ezekről a rétegekről kell beszélnünk, azután arról, hogy ez a szétszaggatott regény hogyan is áll össze egy darabbá. Mert bizony nagyon is összeáll.

Az első komponens meglehetősen ismerős: Bandika, a társadalmon kívüli, deviáns fiatal bűnöző figurája akár Bukowskitól vagy Hajnóczy Pétertől is jöhetett volna, és komorabb időszakában Thomas Bernhardot is felidézheti az olvasóban. Zalán mégis egyedi: feszes tempójú jeleneteket vág elénk, amelyekben megismerhetjük ezt a meglehetősen ellenszenves, agresszív figurát – először a halálához vezető jelenettel szembesülünk, és utána süllyed egyre mélyebbre a szemünkben. Természetesen Zalán jól használja a Tarantinótól és a Gaspar Noé *Visszafordíthatatlan*ójából ismert technikát, amely visszafelé ismertet meg Bandika történetével. Itt bepillantást kapunk a magyar társadalom mélyére – ahová rendszerint nem szívesen nézünk. A látvány ugyanis visszataszító, de hát a világ ilyen. Pontosabban: ilyen is. Naturalizmusában jólesik a fel-felbukkanó irónia és humor; akár gyakrabban is nyúlhatna ehhez az eszközhöz, bár így talán még hatásosabb: rit-

kább, de még nagyobbat szól, hiszen váratlanul érhet bennünket. Az akciódús jelenetek mindig erős hatásokkal dolgoznak, és jó dramaturgiai érzékkel élénkítik a cselekményt. A magyar társadalom problémáinak pedig elég széles skáláját mutatja be a könyv e szegmense is, meglehetősen nagy láttató erővel. Nehéz eldönteni, hogy a hajléktalanyilkosság vagy a házilag abortusz képei a brutálisabbak: előbbi fizikai, utóbbi pedig lelki erőszakot fest le, megrázóan. Bandika persze csak az egyik főhős: polifonikus a regény, a dosztojevskiji értelemben; úgy gondolom, hogy ebben a formában sok a tartalom, és Zalán jól állítja össze a csapatot. Az itt másodikként bemutatandó narrátor egy 22 éves fiatal lány, akin keresztül nagyon jól rálátunk a fiatalok problémáira: gyökértelenség, szexuális problémák, abúzus, kötődési zavarok, magány. Ő visz valami tisztaságot, ártatlanságot a történetbe, hiszen a többiek javarészt kiégett, sérült figurák (ezekről a sérülésekről szól például a szívkoszorúér falán lévő lerakódások, plakkok leírása). Bizony, egy átlagos élet alatt is meglehetősen sok fájdalom és megrázkódtatás éri az embert. Ez alól a fiatal lány sem kivétel, ő azonban még nem fásult bele az élet nevű küzdelembe, még jól regenerálódik egy-egy súlyosabb csapás után. Ezért is keresi a korosodó, sikeres, bár saját művészetét vajmi kevésre becsülő rendező társaságát, aki talán a polifónia főszólamának tekinthető. Mielőtt megismerjük rendkívül keserű és kiábrándult nézeteit saját létezéséről, az alábbi bekezdést olvashatjuk.

„Bár azon érdemes elgondolkodnunk, nagyra becsült olvasó, ki lehet a történeteinkben a „hősünk” rajtunk kívül, ami persze csöppet sem jelenti azt, hogy akit hősünknek nevezünk, az éppenséggel

ki, hanem az alattvalón.” Ennek megfelelően Tompay megyéjében is keresik a boszorkányságot, az előljárók szeretnék egy jó zaftos boszorkánypert, boszorkányégetést, de a földből előtörő vérről kiderül, hogy nem boszorkány, hanem csak egy eleven macska és egy kisgyerek keze van a dologban. A regénynek ez a vonulata nem csak egy közösségen belüli szabályozó aktusként tekint a boszorkányperekre, nem csak ezt a vonatkozását vizsgálja, de konkrét esetekkel teszi még izgalmasabbá az egyébként is rendkívül sűrű szöveget.

A jogi és történeti szál kézzelfoghatósága mellett mindeközben ott van az a – Szilágyi István szövegeire nagyon jellemző – szürreálisnak tetsző réteg is, mely az emberek hiedelmeiben, tudatában fészkel, s mely nem valós, mégis a valóság szerves részévé válik. Az író regényeire jellemző balladaiságot ezúttal az eseményeknek háttérül szolgáló különös táj, a lát világa adja. Bár Tompay gondolatmenetének nagy részét az „elme lámpása világítja be”, kifejezetten törekszik a megértésre, a racionalításra, mégis szembesül azzal, hogy vannak a világban titkok, rejtőzködő jelenségek, melyeket ez a lámpás, az elme nem képes megvilágítani, birtokba venni a megértésen keresztül. A lát világa tárháza ezeknek a különös jelenségeknek (s a lát mint ha metaforikusan is az ésszel felfoghatatlan történéseket gyűjtené magába, nem véletlen, hogy innen kerül elő Tompay eltűnt feleségének holtteste), olyan varázslatos hely, mely mintha kívül állna a realitáson: „A lát nem úgy valóságos, mint az erdő vagy a mező. A nád zúgása elcsendesíti benned a haragvást, amikor a köd a tó vizére legöngyölödik. A fények villódzása előbb riaszt, aztán meg szétszabdálja a félelmedet. Ha pedig odakint ér az éjszaka: suhog, liheg, nyöszörög, s olykor fölhorkan a fekete mindenség, na és időnként szomszédját szólóntatja némely rossz álmú madár.” A lát mélyéről harangok kondulása hallatszik, a vizek fodrán koporsók ringanak, lángok ugrálnak a mocsár vizén, melynek olykor mérgező a lehelete. A titokzatos táj antropomorfizálása nemcsak a kötet líraiságát, költőiségét erősíti (a látot bemutató gyönyörű sorok, bekezdések szinte

versekként működnek), hanem láthatóvá teszi azt is, hogy az ember mennyire erősen, mélyen, babonás hiedelmekkel kötődik ahhoz a tájhoz, melyben él.

Tompay beszélgetéseit gyakran belső monológok, naplószerű bejegyzések törlik meg, ezek tipográfiájukban is elválnak a szöveg többi részétől (kurzíváltak), és vallomásos, személyes, tünődő közbevetéseikkel láttatni engedik a főhős elzártabb, kuszább, érzelmesebb oldalát is, világos gondolatmeneteinek ellenpólusát jelentik, ahol gyakran olyan kérdéseken mereng, melyek megválaszolhatatlanok, vagy olyan emlékeket idéz, melyekhez nagyon erős érzelmek tapadnak. A kötet egészében meghatározó a nyelvi lelemény, helyesebben az a nyelvteremtő erő, mellyel Szilágyi prózája a kezdetektől rendelkezik. A 18. századot ugyanis nemcsak külsőségekben, korabeli szokásokkal, babonákkal, törvénykezési eljárásokkal idézi meg a szerző, hanem ehhez a régi világhoz egy autentikusnak ható nyelvet is létrehoz, archaizáló stílusának minden eleme a helyén, több nyelvi regisztert mozgat (a trágártól az emelkedettig), többféle társadalmi csoportot láttat, több szereplőt beszéltet, ízig-veéig a korabeli nyelvi állapotot megidézve, közel hozva. Nemcsak látjuk, halljuk is ezt a zaklatott századot, méghozzá egy olyan ember perspektíváján keresztül, aki fiatalon sok mindent látott és megjárt, hogy aztán külső utazásait egy hatalmas horizontú (a láthatáron túlmutató) belső útra cserélje, melyre a kitartó olvasót is magával viszi. A fél világot bejárt férfi, Rákóczi bizalmasa a befelé szemlélődés megszállottjává válik, és nyilvánvalóvá teszi, hogy egy nagyszabású belső kaland sokszor ezerszer többet tanít, mint ha hétmérföldes csizmában nyakunkba vennénk a világot. Tompay Wajtha Mátyás az értelem, és talán még helyesebb azt állítani, hogy a bölcsesség fénye mellett vezérli az olvasót, néha bevilágít a világ sötét sarkaiba is egy olyan szövegben, mely emlékirat, krimi, lélektani és történelmi regény, fejlődéstörténet, vallomás és esszéregény egyszerre, s mely nemcsak műfaji sokszínűsége, de rendkívüli sűrítettsége miatt is elmélyült olvasást, akár többszöri újraolvasást kíván.

mi vagyunk, vagy akár egy jöttányit is lefed belőlünk. Nem, nem, kedves olvasó, akit hősünknek nevezünk, egyáltalán nem mi vagyunk, legfeljebb mi szeretnénk olyanok lenni, mint ő. Regényhősnek lenni feltehetően nagy kitüntetés, még az olyan regényének is, mint amilyen például ez, itten, bár ennek az ellenkezője is gyakorta megesik, talán gyakrabban is a kelleténél, hogy mások látnak bele bennünket a hőseinkbe, ebből azután vagy fáklyásmenet következik, már ha az azonosítás valami rettenthetetlen hőssel történik meg, ilyen például a rettentő görög vitéz, vagy veszekedés és válás, amire akár mostani könyvem regényhőse is éppen alkalmas példa és katalizátor lehet...” (46.)

Több okból is érdemes hosszabban idéznünk ezt a bekezdést. Egyfelől megismerjük a próza levegőjét, azaz a narráció természetét: nagyon hosszú, bonyolult mondatok, végtelen tudatfolyam jellemzi a fő szöveget. Másfelől félrevezető is az idézet, hiszen rendkívül ironikus: itt szándékosan közhelyes, mondhatni szándékosan ügyetlen ál-apológia olvasható, amelynek a regény valamivel később teljesen nyíltan és tisztán érthető határozottsággal ellentmond. Magából építkezik minden író, mert a saját tapasztalatain kívül nincsen téglá. Az viszont teljesen világos, hogy nem szabad ráolvasnunk az író életrajzára az itt olvasható történeteket. Azt már ez esetben is mindenkinek magának kell eldöntenie, hogyan és mennyire montírozható egymásra a két dolog, költészet és valóság. Érdekes játék lehet ez, persze, de meg kell maradnia játéknak, gondolatkísérletnek. Nézzük a cáfolatot is:

„[A doktornő] azt hiszi, ő nem tud baszni a sok pia miatt, ő, igen, ő, nem a hőse, mert bár tiltakozott, minden filmbéli alakját lehetségesen magáról mintázta meg, nőket, férfiakat, potenseket és impotenseket, papokat és striciket, kurvákat és apácákat

és baszógépeket, nőfalókat és buzikat, szenteket és aberrált örülteket, ő volt mind, és békén megfértek benne ezek a nagyon különböző, talán egymás negatív lenyomataként is szemlélhető létezők és létezési formák, és most, mintha kis doktornő valamilyen fondorlatos, de határozott mozdulattal leválasztotta volna róla én-jének az egyik felét...” (277.)

Kortárs Könyvkiadó, Budapest, 2020

Nézetem szerint ez a bekezdés sokkalta meggyőzőbb, de ugyanakkor persze ugyanúgy túlzó, mint az előző. A megfogalmazott vélemény ezúttal is kileng – csak épp a másik irányba. Egy harmadik idézet lehet a segítségünkre ebben a kérdésben:

„... a hős soha nem azonos az őt megírni igyekvő szerzővel, még az önéletrajzok esetében sem, pedig az önéletrajz adekvát önéletrajz formának kínálkozik, ám abban a pillanatban, hogy a szerző az első névelőt leírta, máris elmozdul a tárgyától, s most általánosítsunk valamilyen nyire, elmozdul, mi több, elválk attól a figurától, akit a legteljesebbnek vélt valójában megragadni kíván, miközben megfélekedzik arról...” (135.)

A könyv címét adó papírváros-metaphorika a rendező fejében fogalmazódik meg: talán az egész világ papírból van, amelyet egy papír Isten teremtett; s ezzel egy valódi Isten nélküli világot tétel. A viszonyok megfordulnak: a teremtményből teremtő, az álmodóból álmodott lesz: ugyanez az inverzió vetődik meg ugyanis a regény talán legfilozofikusabb részletében, az álmokról szóló fejtegetésben. A rendező képzele mindkét esetben tévesnek tetszik – de ettől még életérzésként jól értelmezhető mindkettő, a kocsmasztalnál papírvilágot vízióanalógiáig ugyanúgy, mint a világot álmodni vélő eszméletlenül fekvő. „S már azt hiszem: nincs rajtam kívül semmi” – írja Babits *A lírikus epilogójában*, és ez a mondat mindkét (kényszer)képzetre igaz lehet. A papírváros-élet egy meg-

hetősen értéktelen világot alkot meg, amelynek teremtője maga a rendező, aki azonban maga is papírból van, akárcsak az isten – aki, még az sem kizárt, ő maga. Emögött a vízió mögött végtelen keserűség és kiábrándultság húzódik meg, ahogyan a papírvilág falai mögött a feketén örvénylő semmi. Az különösen ironikus és önironikus gesztus, hogy *Papírvárosnak* nevezi a regénysorozatot. Egy papírból teremtett világ az is, amelyben éppen időzünk a könyv olvasása közben: ne tévesszük tehát össze a miénkkel (bár eléggé hasonlít hozzá, azért jó néhány dologban különbözik is). No, persze, a papírváros-elmélet a regényben is maró kritikában részesül a könnyűzenésztől, aki harmadikként a fiatal lány és a rendező beszélgetőtársául szegődik. Az ő szemlélete pozitívabb, noha éppúgy alkoholfüggő, mint a 'főhős', csak jobban alkalmazkodik a világhoz, és még nem égett ki annyira, mint a rendező. Ennek dacára is a lány a rendezőt választja: talán mert őszintébb és maradandóbb értéket hoz létre az énekesnél – mindannak ellenére, amit látunk belőle.

A könyvnek mintha igénye lenne arra, hogy átfogja az egész életet, gyermekkortól vénkorig, és középosztálytól lefelé meglehetősen sokféle embert ábrázol, férfit és nőt vegyesen. Az anya haldoklása egy hospice-kórházban jól megfér itt egy férfi által álmodott szüléssel, és a magára hagyott leánygyermek és az anya látomászerű találkozásával. Rengeteg diszfunkcionális kapcsolatot látunk – talán a regény által egy ponton megfogalmazott felrészlet, szembeállítás igénye is munkálkodhat benne. Ebben a könyvben folyamatosan védnek. Nem is nagyon kísérleteznek enyhébb italokkal: legfőképpen pálinkákat fogyasztanak, májpusztító mennyiségben; ebbe az eklektikus szerveződő kötetbe belefér egy magyar népbetegségnek, a májzsugornak a leírása is.

Az antialkoholista-gyűlésre betévedő kiégett alkoholista jelenete persze kicsit problematikus és polgárpukkasztó, de hát miért ne lenne az, mikor a rendező magát is rettenetesnek mondja. Az örület politikai korrektség kultusza finoman szólva sem jellemzi, de ez persze nem jelenti azt, hogy érzéketlen lenne a társadalmon belüli erőszak különböző formáira: gyakorlatilag erről is szól végig a könyv. A pártállami idők elnyomása és a szexuális visszaélések összekapcsolása Esterházy *Fuvarosokjánt* vagy Sziveri János *Buzi az uszodájánjánt* is fel-

idézhetheti, de ezen a ponton is nagyon egyénített történettel találkozunk. A szexualitás átjárja az egész szöveget, jól ellenpontozva azt a helyenként erősen melankolikus hangulatot, amit a szöveg áraszt. Egy-egy ironikus, vicces gesztus is belefér, amikor például Bandika francia kalandjában több társadalmi jelenséggel is ironizál egyszerre. Már-már Hitchcock *Psychojában* éreznénk magunkat, de aztán kiderül, hogy foglyul ejtett áldozata valójában – szerencsére – nem hús-vér ember; a megfejtést a francia nyelvű plakátfelirat hordozza.

Drámai, verses és cselekményes részletek váltakoznak az esszézerű monológokkal, és ez a változatosság komplexitást sugall. Zalán költői és drámaírói oldalát is felhasználja a *Papírváros* megalkotásakor, és ez szintén élénkíti, változatosabbá teszi a könyvet. Alkalmazkodik a mai olvasóhoz: nagy általánosságban elmondható, hogy azok egyre rövidebb szakaszokat, részleteket képesek befogadni egyszerre, és változatos tartalmakra vágnak.

A regénynek íve van több szempontból is. Sokáig az úgynevezett hétköznapi valóság keretei között mozognak, még akkor is, ha történetünk esemény-, tudat- és emlékfoszlányai az eszméletét vesztett rendező tudatából törnek fel, minden kronológiát és – furcsa módon – egyszólamúságot is felborítva. Ezután azonban eltávolodunk, először egy álom filozófiáját fejtegető részlet után – az egyre vadabb és szürreálisabb álomsorozatok logikájában ismét a költői én jelenik meg, nagyon erős vizualitással láttatva a jeleneteket, amelyek hol Dante túlvilágjárását, hol Hoffmann *Az arany virágcserepjének* világát idézik fel az olvasóban – Zalán helyesen utal az álmok világának fontos felfedezőire. Az általa leírt álmok kellemetlenül irracionálisak ahhoz, hogy asszociatív képsorokként értelmezzük őket – és ezt többféleképpen is megtehetjük. A sötét, arctalan, egyfogú boszorkány figurája a pusztulástól való félelem szimbóluma lehet, de persze próbálunk mi magunk is tartózkodni a túlzott pszichologizálástól. Annyi bizonyos, hogy ez a matróna vélhetőleg Hoffmann kofa-figurájára emlékeztet; a kékeszöld kicsi kígyók azonban Serpentina helyett sötét szimbólumokként értelmeződnek újra.

Erős filozófiai tartalmú jelenetek következnek, amelyek érzékelésünk és főképpen álmaink

Jelenetek egy mai házasságból

Légrádi Gergely: *Nélkülem – Nélküled*

Azok a mai negyvenesek, akik a szülők életritmusát követve húszas éveik elején diplomáztak, végzettségüknek megfelelő álláshoz, összkomfortos lakáshoz jutottak, családot alapítottak, és akként működtek, egyszer csak megtorpannak. Megvan mindenük, valami mégis hiányzik. Légrádi Gergely regényének a címe is hiányt jelez: *Nélkülem – Nélküled*. Feleségnek a férj, férjnek a feleség hiánya; a szerelemé, a boldogságé, a saját magukra és egymásra fordított időé. Kiüresedett a kapcsolat, robotként végzik a napi teendőket.

A házassági válság nem új téma. Ibsen: *Nóra*, Albee: *Nem félünk a farkastól*, Bergman: *Jelenetek egy házasságból* című alkotásai máig érvényesek, és a kortárs irodalomban, ahogy a valóságban, szintén jelen van. Akárcsak az, hogy hogyan pusztít egy halálos kór, és az, hogyan artikulálódik irodalmi művekben, mint például Karinthy: *Utazás a koponyám körül*, Orbán Ottó: *Az agyafürt költő*, Szilasi László: *Luther kutyái*. Házassági válság és halálos betegség, e kettő kombinációja viszont jóval többet ígér, látható volt ez már Háy János *Házasságon innen és túl* című kötetének sikere után is. Ezt a receptet követi Légrádi Gergely is. Az ő könyvében a válság még ki sincs mondva, csupán Eszter, a feleség érzi, hogy valami nincs rendben. És akkor beüt a krach: Miklósnál, a férjnél Alzheimer-kórt diagnosztizálnak, mely gyors lefolyású, és korai halálhoz vezet. Légrádi Gergely a *Nélkülem* 2018-as kiadásához képest ebben a mostani kötetében a férj halála után is folytatja a történetet a feleség további életével, összetettebb struktúrát hozva létre. Narratívájával pedig mintegy leképezi azt a jellegzetesen fővárosi, rohanó életet, amelyet a

fókuszba állított család él, élni kénytelen. Forog a mókuserék, mindennap teljesíteni kell a munkahelyen és otthon is. Ha szétszálazzuk, az E/1-es és az E/3-as elbeszélői hang mellett találunk valóságos és telefonos dialógusokat, leveleket, sms-eket, belső monológként értelmezhető, kurzívval szedett naplórészleteket. Az olvasónak fel kell vennie a tempót.

Miklós egy marketinges cég élén áll, kiváló problémamegoldó, szervező, munkamániás, teljesítménykényszeres. Otthon is így működik. Ám az Alzheimer-nél ez a stratégia nem válik be. Eleinte nincsenek kétségei: az Alzheimer is egy megoldandó probléma. Jó orvosa van, aki bevonja egy kísérleti gyógyszeres terápiába. Elnyeri Miklós bizalmát, aki, miután rákeres a neten is, biztos benne, hogy nem kell sokáig a pszichiátrián feküdni, meg fog gyógyulni, hiszen ez egy öregkori betegség. Hogy frissen tartsa elméjét, naplórészletbe kezd, és törekszik, hogy gyakorolja az analízis, reflexió, aktivitás követelményének betartását. A tüneteket a felesége, Eszter észleli először, ő küldi orvoshoz a férjét, de ettől kezdve az ő élete is megváltozik. A gyerekeket mindketten kímélni próbálják a valóságtól, de persze ők pontosan érzik a bajt. A kisfiú, Máté, kicsit begubózik, a kislány, Lili, pedig a rajzaiban fejezi ki érzéseit. A gyermekrajzokon szereplő csiga fontos motívuma lesz ettől kezdve a szövegnek, a hazatérés vágyát vagy annak lehetetlenségét szimbolizálja Miklós gondolataiban és a lelkében is.

Az egyes fejezetek idejéből pontosan rekonstruálhatóak a történések. Az I. fejezet cselekménye 2014 őszén kezdődik, ekkor jelentkezik a betegség. A III. 2014 nyarán játszódik, az előzményeket, a zsúfolt

problematikáját fejtegetik. Ez nem szervesen merül fel, hanem a papírváros-elméletből bomlik ki, egy réteggel a látható, külsődleges valóság felszíne mögé hatolva. A *Hamlet*-idézetek indokoltak, hiszen hogy mily álmok jönnek a halál után, az örök kérdés. Az itt olvasható elmélkedés szerint nem olyan viszonyban van az álom a valósággal, mint azt a freudizmus sugallhatja: egyértelműen, kódszerűen nem fejthető fel. Ezután egyre vadabb álmoképek jönnek, amelyek szimbolikájukkal a freudista elméletek követőit is maximálisan megnyugtathatják. A zavaros álmoképsor után azonban „visszatalálunk” a hétköznapi valóság szintjére, a három lezáró jelenettel.

Az elsőben az építész – egy újabb narrátor – álmodja azt, hogy egy múlébat kell terveznie egy kigyóra emlékeztető hölgy féllábú gyerme-

kének, aki mintha szintén az *Az arany virágcserepből* lépett volna elő. A második képsorban Bandikától búcsúzunk egy öt igen kegyetlen színbe állító képsorral, az utolsó pedig a rendező rövid jelenete, amelyben magához tér. Mint kiderült, alaposan beütötte a fejét a konyhában, de ahogy magához tér, az öt megtaláló hölgytől azonnal vodkát kér. – Nem volt még elég? – kérdezi tőle a „citromarcú” asszony, aki, ha jól nyomoztunk, az egyfel alatta lakó hölgy lehet, akivel a szellemi partnerség lehetősége is felcsillant... De, persze, az is lehet, hogy a 22 éves hölgy döntött úgy, hogy a férfival marad. Csak a vele töltött idő citromarcúvá változtatta. Van tehát mód alternatív olvasatokra bőven.

Az asszony kérdésére könnyen válaszolhatunk: nem, nem volt még elég, és várjuk a regényfolyam záró részét!

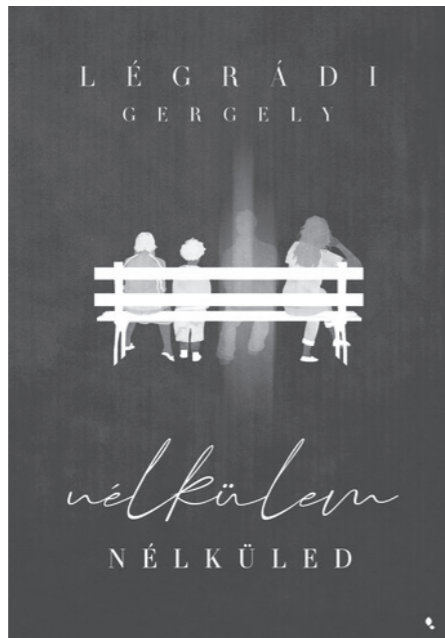

Installációs elem a *Fényemberek temetője* című alkotásból; egyéni cím: *A Nap küldötte* (2020; téglá; 13×39×5,5 cm; fotó: BMZ)

napokat mutatja be, de már a repedéseket is a házasságban. A II. és a IV. Miklós kurzívval szedett naplójának két kiemelt részlete. Az egyik azt példázza, hogy lehetséges kiút a válságból, a másik is irányt mutat, hogy mi a fontos igazán. Ez utóbbiban a *megnyúlik az idő – kitágul a tér* különös érzése, amely egy családi kiránduláson a stációknál fogja el Miklóst, itt még visszazökken a maga rendjébe. Hogy erősíti vagy gyengíti-e ez a két fejezet a kompozíciót, vitatható.

Az V. fejezet már 2017 tavaszán játszódik, újra kórház, mert Miklós állapota romlik. Orvosa elköszön tőle, mert tudja, hogy nem tud többet segíteni ezen a betegén. Miklós maga is kezdi érezni, hogy lassan elhagyja az emlékezőképessége. Már az olvasás sem köti le. Abbahagyja a naplórát, látható, az írás sem megy: „előbujnakaszavak/ aztán elbujnak /és/ újra csak a képek vannak”. Megsejti, hogy számára itt a vég. Halála előtt még pontos önjellemzést ad: „Hajcsár voltam, jó problémamegoldó képességgel. Már ami azokat a problémákat illeti, amelyeket észrevettem. Kapkodtam, rohantam, és másokat is erre kényszerítettem. Súlyosbító körülmény, hogy mindezt magas intelligenciával tettem.” Arra döbben rá, amire klasszikus előképe, Ivan Iljics is a halála előtt, szintén a negyvenes éveiben: másképp kellett volna élni! Élni kellett volna! Reális dilemma, hogy mi legyen a naplójával. Úgy dönt, megsemmisíti, de erre már nem marad ideje. Haláláról a VI. fejezetben, Eszter elbeszéléséből értesülünk.

A VII. fejezet Eszter további életéről szól. Miklós nélkül, de gondolatban még vele: mi történt velük? Ki mit rontott el? Magát is vádolja: hamarabb észre kellett volna vennie a jeleket. Utólag minél többet meg akar tudni Miklósról, régi barátoktól, munkatársaktól és a vélt vetélytársától, Zsófiától. Sok mindenre nincs

Jaffa Kiadó, Budapest, 2020

válasz, és csak magára számíthat: nincsenek nagyszülők, rokonok, ez is korjelenség. Mindközben erősnek kell mutatkozni a cseperedő gyerekek előtt, talpon kell maradni, egyedül helytállni, később – 11 év kihagyás után! – munkát keresni. Eddig vajon miből éltek? Talán elfogytak a tartalékok? Ez a szövegből nem derül ki, ám – deus ex machina! – Eszter talál otthon nyolcmillió forintot. Ami persze mindig jól jöhet, mégsem tartom jó ötletnek ezt az írói fogást. Inkább erőltetettnek, hiszen a nagy többség hasonló élethelyzetben inkább anyagi gondokkal küzd. Hasonlóképpen a kapcsolatokkal: a régieket már nem lehet folytatni, újakat kell építeni. Nagy súly nehezedik Eszterre e tekintetben is. De szerencsés, mert találkozik egy intelligens, kellő empátiával rendelkező férfival, Attilával. Valószínűleg előbb-utóbb munkát is fog találni. A valóságban az efféle krízishelyzetek sokszor tragikusabb véget érnek. De Légrádi Gergely könyvének a talált pénz motívuma nélkül is megnyugtató a befejezése. Még szép is. Miklós naplóját, anélkül, hogy elolvassná, hiszen nem neki szól, Eszter

a Dunába dobja. Ezzel a gesztussal elengedi halott férjét, készen áll egy új életre.

Légrádi Gergely ötödik kötete nem hibátlan, de mégis jelentős, nemcsak önmagában, hanem azért is, mert nemzedéki regény: az ún. életközépi válság egy házassági krízisben manifesztálódik. A válságból még ki lehetne lábalni, de a halálos betegségből nem. A válságból a statisztikák szerint gyakran a válás a kiút. Olykor együtt maradnak a párok, legtöbbször a gyerek vagy a vagyon miatt, mint például Eszter szülei. Ezért ő, mivel megtapasztalta, hogy ez senkinek sem volt jó, nem akarja ezt a példát követni. Nem tudjuk, mit választott volna, de az biztos, hogy az író nagyon eltalált egy célközönséget: a hasonló problémával szembesülő negyveneseket, akik

önmagukra ismerhetnek ebben a történetben. Még van idejük a válság megoldására, de arra is ráébredhetnek, hogy terveiket egy halálos betegség bármikor felülírhatja.

A hátsó borítón két színházi ember, Radnóti Zsuzsa és Mácsai Pál ajánlja az olvasók figyelmébe a könyvet. Talán ők már látnak benne fantáziát a színpadi adaptációhoz...

Műugrás az M és az F Térben című kiállításból, Fényemberek temetője című installáció (2020; fotó: Koncz Gábor)

▶ MAJOR LÁSZLÓ

A keleti végeken elgyengül minden

Csabai László: *A vidék lelke* (hármastörténetek)

Csabai László legújabb könyve több szálon kapcsolódik a szerző korábbi kötetéhez. Egyrészt a novellák túlnyomó többségének helyszíne az előző munkáiból már megismert Nyárség és a vele szomszédos Bereg, a könyvbéli Nyárség és környéke. Továbbá jelen kötetkompozícióban is tetten érhető az író történelmi érdeklődése: a helyi színekben gazdag történetekbe a 20. századi egyetemes és magyar történelmi meghatározó eseményeit is beleszővi, kelet-magyarországi nézőpontból láttatva azokat. Mindemellett a műfajválasztás ugyancsak visszacsatol az életmű korábbi darabjaihoz: Csabai pályája *A hiéna reggelije* (2006) című elbeszéléskötettel indult, de a következő könyvében sem távolodott messzire a kispikától, hiszen a *Szindbád*-sorozat első darabja (*Szindbád, a detektív* – 2010) inkább novellafüzérnek tekinthető, mint regénynek. Habár a folytatások (*Szindbád Szibériában* – 2013; *Szindbád, a forradalmár* – 2017) közelebb állnak a regényműfajhoz, e két nagyszabású alkotás között a szerző novelláskötettel is jelentkezett: a *Száraz évszak* (2014) duovelláinak koncepciójában *A vidék lelke* előzményét is felfedezhetjük.

Csabait tehát jó ideje foglalkoztatják a novellák összekapcsolásának, párbeszédének lehetőségei. A *Száraz évszak* páros történetei kapcsán egy interjúban elmondta, a folytathatóság esélyét azért tartja fenn, mert realista íróként arra törekszik, hogy „az adott novellában bemutatott válsághelyzetet az adott emberélet válságseregének egy részeként tüntesse fel.” Ezen túl azt a praktikus magyarázatot is felveti, hogy nem mindig tudja valamennyi felmerülő elképzelését egyetlen novellába belesűríteni. (Az a jó, ha nincs végleges lezárás – Beszélgetés Csabai Lászlóval, *Kortársonline*, 2015. 04. 07.)

A vidék lelke hét csokorba gyűjtött hármastörténeteit nem fűzi egybe központi cselekményszál, mégis összetartja őket néhány később tárgyalandó motívum, illetve az a nagyjából lineáris vonalvezetés, amely az úri Magyarország világtól indul, elvezet a kommunizmus évtizedeiig, majd a rendszerváltás korszakával folytatódik, és végül a jelennel zárul. A szerző által triovelláknak nevezett hármastörténetek már szorosabban kapcsolódnak össze. Legtöbbször a szereplők vagy a szűkebb értelemben vett helyszín azonossága köti őket egybe, van, hogy az elsőben elkezdett történet folytatódik a következőkben, esetleg a szerző más szemszögből beszél el az eseményeket, kibővítve, további eseményszállal gazdagítva azokat, és olykor ezen eszközök különböző kombinációja tartja egybe a kötet hét nagyobb felépítményét.

A könyv történeteinek vissza-visszatérő motívuma a „lentic” kiszolgáltatottsága, akiket minden politikai rendszerben maga alá gyűr a történelem. („Nem tud úgy fordulni a világ, hogy a szegény felhőtlenül örülhessen” – olvassuk egy helyen. [128.]) Az emberi sors kilátástalansága szinte összeroppantja Nyárség és környéke lakóit, akik legtöbbször a társadalmi ranglétra legalján foglalnak helyet, legfeljebb középen, de oda is csak átmeneti szerencse (vagy szerencsétlenség) sodorja őket, így olykor elnyomottakból elnyomók (vagy legalábbis a rendszer kiszolgálói) lesznek, mint például Szűcs Misó (később Mihály), aki a triovella első részében kondás, a másodikban ágazatvezetővé lép elő, a harmadikban téeszelnökké avanzsál. Akadnak azonban olyanok is, akik ugyan a régi rendszer kedvezményezettjei voltak, de az újnak is kiszolgálói lesznek, például már nem bérengzőként, hanem brigádvezetőként. Viszont a környék lakóit az élet váratlan fordula-

taik gyakran visszasodorják kiindulási helyükre, vagy éppen még több nehézséget tartogatnak számukra, mint amit a múltban már átéltek. („De hát a történelem aljas fickó, nem sokáig engedi az embert boldogan élni. Nyalat vele egy kis mézet, aztán hadd jöjjön a feketelevél!” – [48.]) A novellák szereplői félnek (ugyanakkor szeretnek is rettegni), leginkább a farkasoktól, noha utoljára 1864 telén láttak *Nyárséget* környékén ilyen állatot, valójában igazi félelmük tárgya nem ölt konkrét alakot, hanem a fent vázolt kiszolgáltatott létben manifesztálódik.

A változások, törések ellenére bizonyos kontinuitások jól kidomborodnak a különböző korszakokban játszódó történetekben, a már említettek túl a folyamatosság jelenik meg abban is, hogy a politikai rendszerektől függetlenül „minden elgyengül, elkalodlik” (287.) a keleti végeken. Ennek a gondolatnak egy másik változatával már a bevezető novellában is találkozunk: „a törvény elgyengül a bokortanyákon.” (9.) Azt, hogy a változások legfeljebb a felszínen zajlanak, s nem érintik az emberi létezés mélyebb rétegeit, jól szemlélteti az alábbi szemelvény: „Bartosék: nagyapa, a fia és az unokája. Mindhárom generáció képviselője izmos. Az öregnek különösen a marka és a lába, mint a parasztembereknek. A fiának a válla, mint a városi munkásoknak. A legfiatalabbnak mindenütt kidomborodó bikaizma van. Testépítő szalonok gépei és proteinbombák fújták fel.” (268.)

A lehangoló légkört csak részben oldják a humoros vagy éppen groteszkbe hajló jelenetek. A *Napkor* első elbeszélésében például Szenthalmy méltóságos úr, „a környék népének nagy patrónusa és kizsigerelője” egy őszi vadászaton meglátta Petró Gyula combját. „Ettől nagyobb szerencse nem is érhetne volna a családot!” (46.) – jegyzi meg az elbeszélő. Ugyanis azzal kár-

pótolták az apát, hogy nagyobbik fiát csősznek tették meg, igaz, a kötet világlátására jellemző módon, ez vezet később a fiú (Petró Anti) tragédiájához. (A bevonuló szovjet csapatok a csősz pisztolya miatt, amelyet állásához kapott, fegyverrejtegetőnek vélik, és emiatt az egész családjával együtt kivégzik.) A *Pogány vágyak* egyik, nem éppen lakonikus című novellájában (*A lányok és asszonyok is boldogok akarnak lenni*) Bartha Jolán, a nőbizottság vezetője azzal a panasszal keresi fel Pogány Tamás MDP-titkárt, hogy a gyár férfidolgozói „a morális tudatosság alacsony fokán állnak” (145.), később, miután váratlanul egymás karjaiba esnek, Bartha Jolán így foglalja össze a tanulságokat: „Kedves Pogány elvtárs, azt fogom írni a naplónkba a megbeszélésünkről, hogy megállapítottuk: a Nyárségi Vörös Csillag Konzervgyár asszonyainak és lányainak is joguk van a boldogsághoz. Ez eléggé hangzatos, és ugyanakkor megfelelően semmitmondó.” (151.) A humor mellett a szerző játékosága kap teret abban a jelenetben, amikor először idézi fel Schiffer őrnagy, a *Szindbád*-sorozat főhősé-

nek alakját, laza szállal ugyan, de beillesztve e könyvet a *Szindbád*-kötetek világába, egyúttal önmagára is irányítva a figyelmet: „– *Ó az a Schiffer, aki Szibériában járt?* – Nemcsak járt, de dolgozott, nyomozott is. – Igazán érdekes dolgokat élhetett át. – Háttha lesz majd valaki, aki megírja a kalandjait. – Azt a könyvet elolvassam!” (39.)

A kötet recepciója meglehetősen ellentmondásos, komoly méltatások mellett (Mészöly Miklós-díjjal is jutalmazták érte az alkotót) negatív értékelésekkel is találkozhatunk. Jól érzékelteti az ambivalenciát az alábbi két elemzésrészlet ellentéte. „A vidék lelke nagyon jó könyv. Írója pontosan tudja milyen a vidék. És azt is, annak milyen a lelke.” – elmélkedik

Magvető, Budapest, 2019

FEHÉR JÓZSEF ◀

Ezüstportya a moldvai magyar életbe

Sarusi Mihály: *Hun a Szeret szompolyog*

Sarusi Mihály szellemi értelemben és a valóságban is szívesen csavarog, erről a *Vagabund-korzó* kötetei után a *Hun a Szeret szompolyog* című, nemrégiben megjelent könyve tanúskodik. Ezúttal a keleti magyaroknál, Etelközben járt, pontosabban a témában 1972 és 1997 között született írásait gyűjtötte egybe. Sarusi világában Szabófalvától Csöbörcsökig, Álrómától Újbizáncig járunk-kelünk, s közben elmorfondírozhatunk az alapkérdésen: magyar-nak maradni a határon túl lehet-e, szabad-e? A Trianon óta eltelt száz év vadrealizmusa józanságra int e téren, de nem engedhetjük meg magunknak a luxust, hogy búskomorság legyen úrrá rajtunk, beszippantson a depresszió. Az író segít a szakadék elkerülésében, már a címben ironikusan, de nem gúnyolódva idézi a csángók sziszegő beszédét.

Hogyan szerkesztette meg anyagait, miként állt össze a hosszúúra nyúlt túra eseménytörténete, abban maga Sarusi igazít el minket már az elején. Elsőre a hetvenes évek elején, az erdélyi kocsiállító, stoppos túrát megtoldva nézett át Moldvába. Aztán, immáron az 1990-es évek derekán, a kigyósiak csángógyűlési folytatódottak Sepsiszék ilyefalvi gyűldéjében. Végül, 1995 és 1997 között, a belci/balci vásárlátogatás következett csabai üzletemberek társaságában, majd a lábni ki kirándulás hazalátogató magyarmenőkkel.

A szerző nem afféle udvariassági látogatást tett a maradék magyaroknál, s az igazat próbálja mondani, nem csak a valót, nem hallgatja el a konfliktusokat sem. Arrafelé bármelyikünkkel megeshet, hogy a főtéren álldogálva megszólítja az álruhaként polgári viseletet hordó, belbiztonsági és/vagy pártember: „Valami nem tetszik? Nem?!”

De a feszültséget oldja az ízes nyelv érzéketlen leírása, az élvezhető, jó szöveg, az ősi

magyar szóhasználat felidézése. S ahogy a terjedelmes, több évtizede születő Sarusi-prózában már megszokhattuk: közhelyes ábrázolásra még nagyítóval sem bukkanhatunk. Stílusa *A csabai Szajnán* óta, többszázoldnyi könyvön át, rendkívül egységes képet mutat, ami leginkább a legprofesszionalistább irodalmárok sajátja. Simonffy András alighanem fején találta a szöveget, amikor egy korai kritikájában azt írta: Sarusi „pötyög”. Nos, ez a pötyögés amolyan védjegy maradt, s végigkíséri az életművet. (Abban azért – legalábbis szerintem – Simonffy tévedett, amikor Sarusit Körös-parti Krúdnyak hívta, mert ez a próza alapvetően más töről fakad, mint a podolini álmodozóé).

Mint ahogy Sarusi szövegeit a kezdetektől (hol mélyebben, hol érintőlegesen) jellemzik az „avantgarde” megoldások: itt például olykor függőlegesen tördelt szavakkal, félmondatokkal operál, versekkel, levelekkel tagolja a prózát, s a tipográfiát igyekszik a lényeg kiemelésére használni. Mininovellák, karcolatok, krockok, életképek, kis publicisztikák, naplófeljegyzések sorjázanak, ám a végén mégis összeállnak egységgé. De a tartalom nem megy a formai kísérletezgetés kárára, bár mintha az „eredmény” felmutatása eleve reménytelen volna: azt keresi, ami már nincs, a magyar szót. Ám az alkotó a pokolban is alkotó marad: ha nincs egész, akkor a roncsolt, vegyes nyelvet figyel és jegyzi le. Ezt teszi, amikor ilyen mondatokat ró a papírra, vagy pötyög le a klaviatúrán: „Itt kevés beszél katolik, Szabonan négyezer katolik, a gyerekek a skólában nem tanultak magyarul... A templomban két pap is, magyarul nem tudnak, italiano”.

Hát igen, a skólában, s már nem az iskolában...

S hogy Etelköz valóban Etelköz-e? Ezt a kérdést viszont már én teszem fel, minden

Károlyi Csaba kritikájában. (Alul lenni sehol nem jó, *Élet és irodalom*, 2020, LXIV./9.) Kru-sovszky Dénes értelmezése más következtetés-re jut: „Ebben a leszédált viszonyrendszerben nemigen találni olyan momentumot, amelyben ennek a vidéknek a lelke megjelenne. A hiánya annál inkább.” (Semmi sem lett jobb, *Magyar Narancs*, 2020/11.) Helytállóbb talán az az ösz-

szegzés (bár ez is csak egy megközelítés), hogy a vidék lelke a maga teljességében nem, de annak markáns vonásai mégiscsak felsejlenek Csabai legújabb kötetében, s ezeket a szerző mély tudásanyagba ágyazva, a társadalom és az egyén problémáira összpontosítva tárja elénk, érdekesítő, nyelvileg igényesen megformált történeteiben.

Installációs elem a *Fényemberek temetője* című alkotásból; egyéni cím: *Világokból, Világokba* (2020; téglal; 39×13×5,5 cm, fotó: BMZ)

rosszindulat nélkül, bár az egzakt válasszal nyilván adós maradok. Igen, az újfent dúló magyar őstörténet-vitákra gondolok, amelyek nyilván foglalkoztatják a kultúra iránt érdeklődőket. Ismert, hogy nagyjából 1850-ig a szittya–hun–magyar folytonosság hívei domináltak történelem-felfogásunkban, állítólag csak az osztrákok találták ki nekünk a halszagú rokonságot, s a tankönyvek éppen napjainkban íródnak újra. Én a magyar őstörténet-variánsokat afféle mitológiaként fogom fel (ha jó volt a maguk megoldása a görögöknek és a rómaiaknak, nekünk miért ne jönné be valami hasonlatos), de nem tenném ezt kötelezővé. Mindezt csak azért hozom szóba, mert hirtelenjében nem tudom eldönteni, hogy a különféle magyarságeredet-felfogások (szittya–hun–magyar, finnugor, sumir stb.) mit gondolnak Levédiáról, Etelközről – és így tovább –, s főleg, közülök melyik lesz hivatalos, elfogadott; vagy talán egyik sem?

De mindez Sarusi mondanóját nem érvénytelenítheti, elvégre nem őstörténész ő, hanem író, műve érdekes, érdemes elolvasni. A *Hun a Szeret szompolyog* irodalmi szociográfia, vagy még inkább tisztán irodalom, lebilincselő leírások halmaza, s az egész olyan jól sikerült, hogy például a Besszarábia Szálló éjszakai mulatójában, a moldáv Pimodán hotelben legszívesebben mi magunk is a helyszínen teremnének...

De Kelet-Európában, akár álomból, akár a valóságból érkezünk, előbb-utóbb eljön az igazság pillanata, vagy legalábbis a nyers realitása. Itt a vérzivataros évszázadok során az örmény és a katolikus templomot a maga képére formálta a görögkeleti egyház – ha nem tudnánk, hol élünk, ebből rájöhetünk.

Vagy másképpen, magát a szerzőt szó szerint idézve: „Bucsákhon középkori magyar falvai: Csöböracsök, melyből ma kettő is vagyon,

Szentantal, mely, ha igaz, Antonest a Prutnál (Kantemir vidékén), avagy a neszteri Antalka, Szentjános, melyből Ivanovka ha lett Neszteren-túl, Ribnica katolikus plebaniájának leányegyházaként, Szentpéterünk meg a legjobb esetben Petrusény a Pruttól egy szaladásra Riskánynál”.

Vesszőfutásunk epizódjai zanzásítva, avagy ember legyen a talpán, aki követni bírja...

Néprajz és művészet tehetséggel megszerkesztett kevercse a textus, úgy fest, az irodalom ma alkalmasabb az ilyesfajta ellentmondások feloldására, mint a tudomány vagy a politika: „Moldvában sem román, sem magyar – a rájuk telepedő vlachságnak – a csángó, Erdélyben a szomszéd székely is kineveti, Kis-Magyarországban meg egyenesen oláhnak tartja a jónép őket”.

És így tovább, az eseteleírások még folytathatók volnának, ám nem az önismétlés veszélye nélkül. Végül is oda lyukadunk ki, hogy a számok és tények makacs dolgok: Lábnikban a hatvanasok magyarul beszélnek, a negyvenesek zöme, a húszévesek fele, a tízévesek némelyike használja a csángós székely nyelvet. Tanulság, összegző következtetések levonása? Ezúttal elmarad, mert irodalmi recenzióm keretei nem teszik lehetővé.

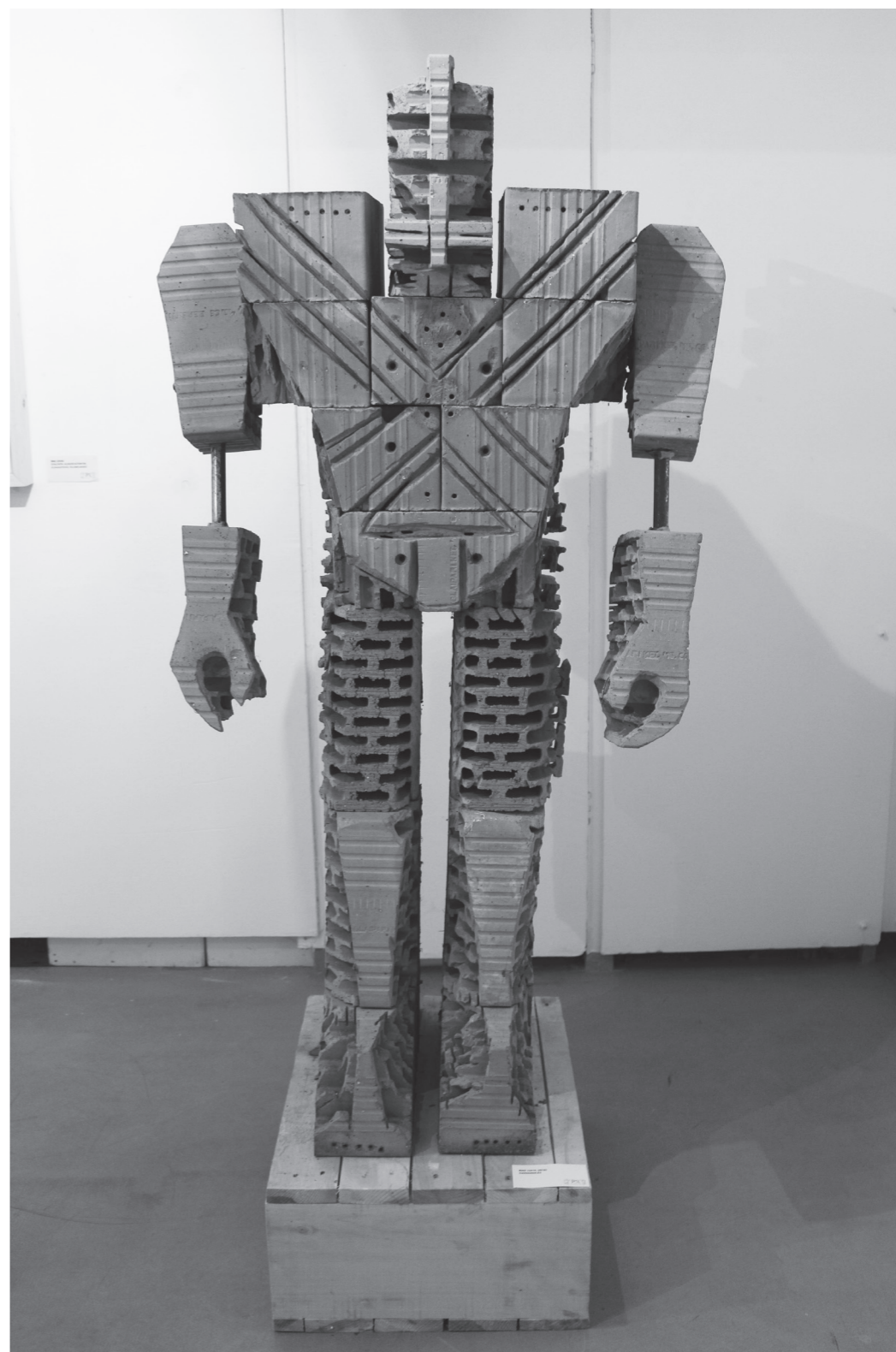
Helyette Sarusi Mihály Corvinka-könyveire irányítanám a figyelmet, amely sorozat nyolcadik darabja a *Hun a Szeret szompolyog*. Az író olyan műveit adja közre ezekben, amelyek kiadására a nagyobb műhelyek nem vállalkoznak, viszont érdekesekek, izgalmasak.

Ha a papnak van ezüstmiséje, akkor a szerzőnek is lehet (1997-ből 25 évre visszatekintve) első gyimesi vagabundportyája emlékére ezüstkörzője.

Csavargóút, zarándokmenet.

Corvinka Könyvek, Békéscsaba, 2020

Őrzők sorozat, Harmonikás (2015–2016; B/30 blokktegla, vas; 147×80×47 cm, fotó: Koncz Gábor)

Az előző számunk tartalmából

Vári Fábián László, Szijj Ferenc, Lackfi János, Darvasi László, Jenei Gyula, Szabó T. Anna, Tompa Gábor, Farkas Arnold Levente versei

Egressy Zoltán, Döme Barbara, Oláh András prózái

Kiss Ottó mesés történetei a *Papírhajó* rovatban

Farkas Wellmann Éva beszélgetése Vári Fábián Lászlóval

Tanulmányok Esterházy Péterről

Kritikák Lázár René Sándor, Kontra Ferenc, Bánki Éva, Sütő Csaba András, Harag Anita könyveiről

Bárka

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT

Megjelenik kéthavonta. Kiadja a Békéscsabai Jókai Színház

Felelős kiadó: Seregi Zoltán igazgató. Szerkesztőség: 5600 Békéscsaba, Andrássy út 1–3.

Telefon: 66/519-558, Fax: 66/519-560, E-mail: barkaszerk@gmail.com; Internet: <http://www.barkaonline.hu>

Szerkesztőségi fogadóórák: hétfőn 14.00–16.00 óráig.

A lapot tervezte: Lonovics László

Alapította: Cs. Tóth János (a Tevan Kiadó igazgatója) és Kántor Zsolt (főszerkesztő) 1993-ban

HU ISSN 1217 3053

Nyomdai kivitelezés: Kolorprint Kft., Békéscsaba

Megrendelhető a szerkesztőségben. Előfizetési díj: 1 évre 3.000 Ft.

Terjeszti a LAPKER Zrt.

Kéziratokat nem őrzünk meg, de minden felbélyegzett válaszborítékkal ellátott küldeményt megválaszolunk.